

DOSSIER: EL CANT CORAL A LA CERDANYA

HOSPITAL TRANSFRONTERER DE CERDANYA. AUTOR: AJUNTAMENT DE PUIGCERDA.

Grup de Recerca
de Cerdanya

Diputació de Girona

CONSELL COMARCAL
DE LA CERDANYA

Diputació de Lleida
municipis, territori i tu

INSTITUT
D'ESTUDIS
ILERDENCS
Fundació Pública de la Diputació de Lleida

ÍNDEX

- PÀG. 04** Un país per a omplir?. Alfred Pérez-Bastardas
- PÀG. 06** A les telúries: Big Data i Coronavirus. Enric Quílez
- PÀG. 07** Ciència Ficció: Eifelheim / Michael F. Flynn. Enric Quílez
- PÀG. 08** Poesia: Enric Casasses
- PÀG. 09** Parlem de llibres que parlen de la Cerdanya. Albert de Montjuïc
- PÀG. 11** Pàgines literàries pirinenques. Camí de fang. Guillem Sendred
- PÀG. 15** La llibreta verda. Quim Noguero
- PÀG. 23** El tractat dels Pirineus. Vicenç Pascual i Rodríguez
- PÀG. 29** Un any a la Cerdanya i molt més. Albert de Montjuïc
- PÀG. 31** Aquells ISPANI: Els levites. Josep Bastardas
- PÀG. 43** D'Octavi a August i de la República als valors republicans. Evolució política i canvi de paradigma a la Roma del segle I aC. Jordi Palomino Abril
- PÀG. 52** Andorra i Catalunya, només de costat. Rafael Vallbona
- PÀG. 55** Els Jocs Florals de la Cerdanya de 1908: Reconstrucció coral d'una crònica d'època. Arnau Mayans Montés
- PÀG. 61** Els jocs florals de Cerdanya. Alfons Brosel Jordà
- PÀG. 63** Vindicació d'Amadeu Vives. La seva relació amb la cultura catalana*. Ramon Pinyol i Torrents
- PÀG. 73** La presència de La Caixa de Pensions a les Valls d'Andorra. Joan Maria Solà i Franquesa
- PÀG. 78** Regió sanitària Alt Pirineu i Aran: província o vegueria? Amadeu Gallart
- PÀG. 80** Pintar la història: La pintura de murals a Irlanda del Nord. Esther Aliaga Rodrigo
- PÀG. 90** Cimarronaje en el Caribe: Un cuento de resistencia. Carlos Rodríguez Prol
- PÀG. 96** Aristòfanes i els europeus del segle XXI. Joan Ganyet i Solé
- PÀG. 98** Reflexions d'un escriptor vell davant la pandèmia. Joaquim Carbó
- PÀG. 100** Una mestra basca a Viliella als anys quaranta. Josep Hernández Tresserras
- PÀG. 104** Me'n vaig. Jordi Romeu Carol
- PÀG. 105** L'estat de la música tradicional al Pirineu català. Liv Hallum
- PÀG. 110** Confinament. Miquel Llimona
- PÀG. 112** La vida en la nova normalitat. Alfons Mills
- PÀG. 114** Ara Pirineus, un nou mitjà per explicar el territori. Guillem Lluch Torres
- PÀG. 115** La pandèmia de la cultura. Jaume Piguiellem
- PÀG. 116** Com decidirem qui viu. Bernat Pous

DOSSIER: EL CANT CORAL A LA Cerdanya

- PÀG. 119** Carol en Musique. Michel Komaroff
- PÀG. 124** El Conjunt Vocal i Consonant. Lluís Obiols Perearnau
- PÀG. 126** Les Camilleres de Sallagosa. Germain Malé
- PÀG. 128** Capella de Santa Maria de Puigcerdà. Salut Marquina
- PÀG. 130** Coral Cerdanya Canta. Maria del Carmen Ramon
- PÀG. 135** Coral de l'escola municipal de música "Issi Fabra" de Puigcerdà. Carme Baulenas
- PÀG. 137** Coral de Bellver. Pau Recha
- PÀG. 138** Coral Flor de Neu. Sara Aliaga
- PÀG. 141** La trobada de corals de Cerdanya de Talló. Sara Aliaga

EDITORIAL

El número 27 de la revista 'Querol' ve, inevitablement, marcat per la pandèmia de la Covid-19. Molts dels articles d'opinió tenen relació amb aquesta malaltia que ens ha trastocat totes les nostres vides i costums i que condiciona totes les nostres activitats públiques i algunes de privades.

Malgrat això, també tenim molts altres temes a oferir. Per exemple, un article sobre la música folk del Pirineu; un parell d'articles sobre els Jocs Florals de la Cerdanya, un de caràcter històric i un de més actual; un curiós reportatge sobre els famosos murals a Irlanda del Nord i moltíssimes coses més.

A l'actual número, el Dossier va dedicat a les Corals de Cerdanya i al cant coral, amb pràcticament totes les formacions que, actualment, estan en funcionament, així com a la trobada de corals que s'organitza anualment a Talló. El dossier ha estat coordinat per la Sara Aliaga, tècnica cultural del Consell Comarcal de Cerdanya.

Finalment, volem afegir una nota luctuosa: fa pocs dies ens va deixar el pare Hilari Raguer i Suñer, monjo de Montserrat i historiador, home erudit, que va col·laborar amb nosaltres en alguna ocasió a la revista. Descansi en pau.

Querol _REVISTA
CULTURAL
DE Cerdanya

Grup de Recerca
de **Cerdanya**

Un país per a omplir?

ALFRED PÉREZ-BASTARDAS (*)

Foto: Joana Bastardas.

Dit així, sembla ben bé una qüestió futbolística. Es tractaria simplement de posar gent sobre la gespa, el camp, o la muntanya, amb neu o sense i esperar que les seves necessitats ens donin oportunitat per guanyar-nos alguns calerets i anar fent...

Però no és pas això, exactament, allò que honestament es reclama, o es planteja. *Un país per omplir* vindria a ser una mena de reivindicació per estimular i refer un territori de la muntanya catalana que vulgui tenir una economia sustentada en noves possibilitats, a part de les estructures que encara queden del sector agrari. No abandonar l'agricultura i la ramaderia, però amb la incorporació de les noves tecnologies per deixar de ser un sector primari que obligui a deixar aquest país i llaurar-se un camí diferent lluny de la muntanya catalana.

No és estrany doncs, que s'exclami amb vehemència un sentiment generalitzat de frustració, perquè crear un *modus vivendi* fora del que fins ara coneixem lligat a l'agricultura, ja s'ha demostrat que és difícil i potser inapropiat per a tots aquells que voldrien radicarse en un lloc tranquil, molt deshabitat o fins i tot abandonat o fins i tot inhòspit; perquè suposant

que anéssim amb l'ideal ramader, agrícola i naturista, d'abandonar les ciutats i deixar-nos caure en l'alta muntanya, per exercitar els treballs que de sempre s'ha necessitat quan vius en un indret dedicat a l'agricultura i la ramaderia i no pas al tercer sector, com fer-ho per trobar un terme mitjà?

I després ens podríem preguntar, com ho fa Rafael Vallbona: "quants mesos aguantarien vivint al Pirineu tots els que hi venen els caps de setmana a esquiar? Ni un. Ni mig, potser. La muntanya és molt maca per anar-hi a passar una estona. Però, viure-hi cada dia és dur, un exercici de supervivència. Abans i ara. I qui digui el contrari parla per parlar, sense cap coneixement".

Per tant no és certament veritat que viure als Pirineus sigui una ganga, un punt de sentiment harmoniós. Segur que qui exerceix de pirinenc necessita una voluntat de ferro, una convicció d'arrelament a un territori que estima i vol contribuir a mantenir i a mantenir-se més enllà del sentiment naturalista. Tot això ho esmentem perquè no es tracta pas d'omplir un país pel simple fet que s'ha buidat: l'hem buidat per raons econòmiques i per la impossibilitat de guanyar-se la vida que ja és en si una motivació prou impor-

tant, sinó la primera per habitar una terra, que pugui ser la teva, la dels pares i avis. Però és que omplir un país va per a tothom que vulgui, aclarint les idees preconcebudes, exercir de pirinenc encara que sigui amb una activitat econòmica aliena a la ramaderia i a l'agricultura. Ara bé, quan diem d'omplir un país, de què parlem? De fer una campanya sentimental per enviar i convèncer gent que vagin allà a "redimir" les possibilitats puntuals d'estança perquè així "salvarem" aquell país?

Omplir un país així, millor que no. Allò que cal és que els que hi vulguin viure al Pirineu, trobin, busquin, exportin un sistema de guanyar-se les garrofes amb concordança amb el segle XXI, obrint camins econòmics nous, si és el cas i aprofitant tots els fluxos econòmics que es puguin donar amb els nous assentament provocats pel turisme estacional, o per les inversions específiques dels esports de la neu, o de la gespa, amb implicacions noves en tots els camps d'un Pirineu en xarxa que pugui servir per viure i omplir el país, a la mida de les seves necessitats, no pas com a suplement vocacional, que va i ve, cada setmana, tot i ser important.

Omplir un país pirinenc ha de voler dir, trobar fórmules que esdevinguin sistemes de viure i de poder viure amb tots els sectors econòmics, del primer al terciari. Fer-ho però sense impediments per llogar

cases, per trobar escoles, per treballar en xarxa, per fer una vida com si fossin a les ciutats.

La col·laboració institucional als nous vinguts, que aquest sí que volen omplir el país, ha de ser franca, ha d'ajudar i no entorpir els que busquen una feina, un treball i un arrelament cultural, patrimonial, i econòmic. No pot ser que qui busca un apartament per instal·lar-se a Cerdanya no el pugui pagar perquè tot està pensat per als que venen tan sols els caps de setmana.

Quan els habitants del Pirineu es dedicaven exclusivament a l'agricultura i la ramaderia, posem per cas des de l'Edat Mitjana fins al segle XVIII i per culpa de les grans crisis sanitàries, com les pestes, van tenir una enorme mortalitat, i el país es va quedar sense població suficient per continuar els treballs del camp. Aleshores, sí que es podria dir que calia buscar qui volia aixoplugar-se a la muntanya i omplir el país. Ara, però, és diferent i el que cal és que qui vulgui instal·lar-se, ho faci per tot l'any, no per unes setmanes. Cerdanya, per exemple, necessita gent per avançar econòmicament, i que contribueixi a obrir camins nous. I aquests no es poden menysprear.

*Alfred Pérez-Bastardas, historiador.

De la Societat Catalana d'Estudis Històrics.

Coordinator de Querol i Ker.

A les telúries: Big Data i Coronavirus

ENRIC QUÍLEZ I CASTRO

De vegades ens queixem que les grans corporacions que controlen internet saben massa de nosaltres mateixos. I ben cert que és. Però de vegades, se'n treu algun profit d'aquestes coses.

Pel que sembla, segons un estudi de l'**Hospital General de Massachusetts** (Estats Units), les consultes als cercadors d'internet (llegiu **Sant Google**) sobre problemes estomacals, precedien amb molta precisió posteriors casos de la covid-19 en aquells llocs on s'havia realitzat la cerca.

No és la primera vegada que es fan servir dades d'internet sobre cerques amb finalitats mèdiques. El que m'estranya és que no se'n facin servir amb més freqüència. O potser sí que ho fan, però no ens ho diuen.

La informació personal és molt valuosa. Les grans companyies estan deleroses de saber-ho tot sobre nosaltres amb dues grans finalitats: vendre'ns els productes que saben que comprarem, perquè ens agraden o els necessitem i vendre les nostres dades a altres empreses o estats amb finalitats menys clares.

La veritat és que la cosa és molt descarada. De vegades escric algun article als meus blogs i poso alguna

referència sobre un llibre o pel·lícula. No cal esperar gaire perquè facebook o altres xarxes socials que faig servir em recordin que tinc a la meva disposició l'esmentada pel·lícula o llibre o alguna cosa relacionada amb el títol, de vegades, de manera molt col·lateral.

Quan aquesta informació és massiva i es correlaciona i s'encreua amb moltes altres dades també massives, es pot extreure or. Us quedariéu parats de conèixer què saben de nosaltres les empreses o els estats, només a través del nostre tràfic de dades per internet i molt especialment per les nostres compres i per les xarxes socials. I naturalment, per les cerques en grans cercadors.

A Europa encara hi ha un cert control sobre aquestes coses (que naturalment, no es respecta gaire), però als Estats Units és un camp qui pugui. De fet, és una indústria molt poderosa i puixant i ja se'n guarda prou de fer servir els *lobbies* que calguin per estalviar-se mesures reguladores.

En fi, ens haurem d'acontentar amb què, de tant en tant, això del *big data* es faci servir amb bones intencions, perquè per desgràcia, seran poques vegades.

EIFELHEIM

MICHAEL F. FLYNN

EIFELHEIM (2006)

ED. B, COL. NOVA

PÁGS.: 506 · 2008

Eifelheim es una novela a caballo entre el futuro inmediato y el pasado medieval en Alemania. Trata de la llegada a una remota población de la Selva Negra alemana de una especie de nave espacial averiada con unos extraterrestres en su interior, con una tecnología muy avanzada pero que, sin embargo, no pueden reparar inicialmente su vehículo y que además tienen problemas con la comida terrestre, que no les proporciona todos los nutrientes que necesitan para sobrevivir.

La novela está construida mediante una serie de saltos del presente al pasado, siendo los fragmentos del pasado los más extensos y detallados. Éstos describen la vida en una aldea medieval que está a punto de ser visitada por la peste negra y de cómo reaccionan sus habitantes ante la presencia de los extraterrestres, que son confundidos con viajeros de tierras lejanas.

Inicialmente, **Eifelheim** era un relato en presente, pero el autor añadió toda la extensión de los sucesos del pasado y lo convirtió en una novela, en mi opinión, un poco hinchada. Los eternos debates sobre filosofía natural entre los *krenks* (los extraterrestres) y el padre Dietrich se tornan un tanto pesados y estériles.

Por otro lado, los sucesos son bastante increíbles y algunos traídos por los pelos, como las batallitas con arneses voladores de los *krenks*. Son especialmente vívidos, y un tanto sobredimensionados, los detalles sobre la peste negra.

Es cierto que la novela está muy bien documentada, pero menos páginas hubiesen dado a la narración más agilidad, porque, de hecho, pasan muy pocas cosas a lo largo de las más de 500 páginas que tiene el libro.

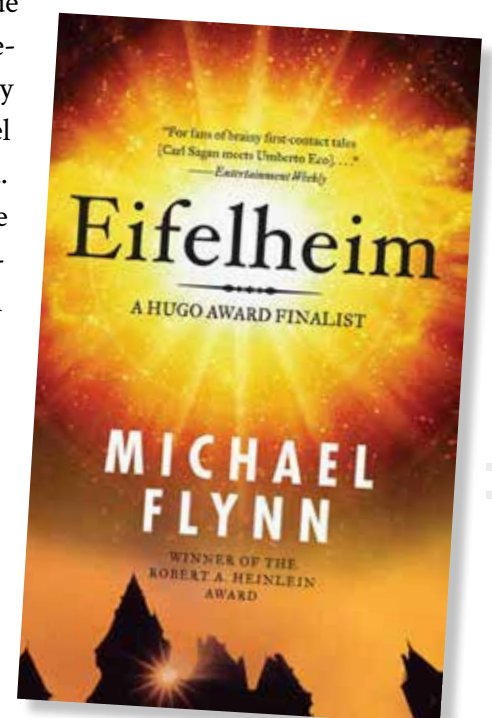
Por otro lado, la cháchara más o menos científica

sobre el poliverso y los cronones, aburren un poco y podrían haber sido suprimidos perfectamente, aunque hay que reconocer que como ideas, son bastante originales.

Tal vez lo más interesante sea el choque cultural entre las diferentes maneras de ver el mundo y en cómo se emplea el lenguaje para bautizar conceptos tecnológicamente muy avanzados que no tienen parangón medieval y en cómo dos personas de niveles tecnológicos muy diferentes pueden estar hablando y creyendo que se entienden, cuando realmente están hablando de cosas totalmente diferentes.

Desde este punto de vista, las trampas del lenguaje están muy bien tratadas y cuadran perfectamente con los debates filosóficos sobre el nominalismo y la filosofía natural y sobre la teología de la época.

A diferencia de **En el país de los ciegos**, del mismo autor, el tempo de la novela es excesivamente lento y cuesta cogerle el gusto a la lectura. Eso sí, cuando se consigue, las páginas avanzan sin mayor dificultad lectora.

Poesia: Enric Casasses

Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, 2020

EPISODINA

A Barcelona a veure el cul de la mona

Mireu quin cas que va passar no sota un pi
que va ser cas barceloní barceloní
a una parella que baixava eixample avall
a una hora de bastant de guirigall

Just que passaven per davant de la cangrí
ella va dir digues que sí digues que sí
i ell va dir sí però però però però
ja saps que no daixò que no daixò

Un antroipoide que s'estava per allí
va ensumar carn esbufegant com un garrí
la bava li va caure barba avall
just quan passava un operari amb un mirall

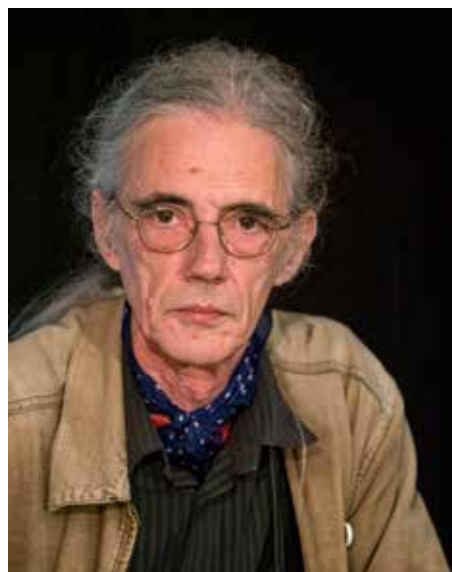
Tu no estàs bé, que ella seguia, no estàs bo
just quan passava un gat fugint d'un assassí
vestit de gossa ja del tot fora de si

Malament rai pensà el goril·la amb un badall
i l'operari que xiulava cantà un gall
completament angoixantment fora de to
seguit d'un greu reneç amb veu de tro

Va quasi caure ensopegant amb el felí
i el mirall sí, va tocar terra, i un bocí
surt disparat i va de dret a fer-li un tall
al dit pelut del cap pelat cap de carall

Llavors el gos sense saber què feia o
ben dirigit com per un màgic ultrasò
clavà les dents al dit sagnant del mal veí
i així la parelleta del perill s'escapolí

Mentre ell deia que sí però però però però
bé prou que ho saps que no dallò
i ella dient digues que sí digues que sí
just quan tombaven el cantó de la cangrí

REFRANY

Al pot petit hi ha poca confitura
i al cor trencat la veritat més dura:
mal amagat és mal que no té cura,
la llibertat, la llei que és més segura,
la veritat, bandera que no es jura,
i el paradís, un bon plat de verdura.

UN AIRE

La nit és un privilegi
teixit tot de seda i or
i ara et jugues el teu sostre
per tastar-ne la finor.

I et lleva la pell,
et guanya les bales,
fa ballar les portes,
tot perquè t'hi vegis.

Llavors obren els llavis
finestres de l'amor
i sembla que s'ofeguïn,
que diguin per favor.

La nit és déu vist de cara.

Parlem de llibres que parlen de la Cerdanya

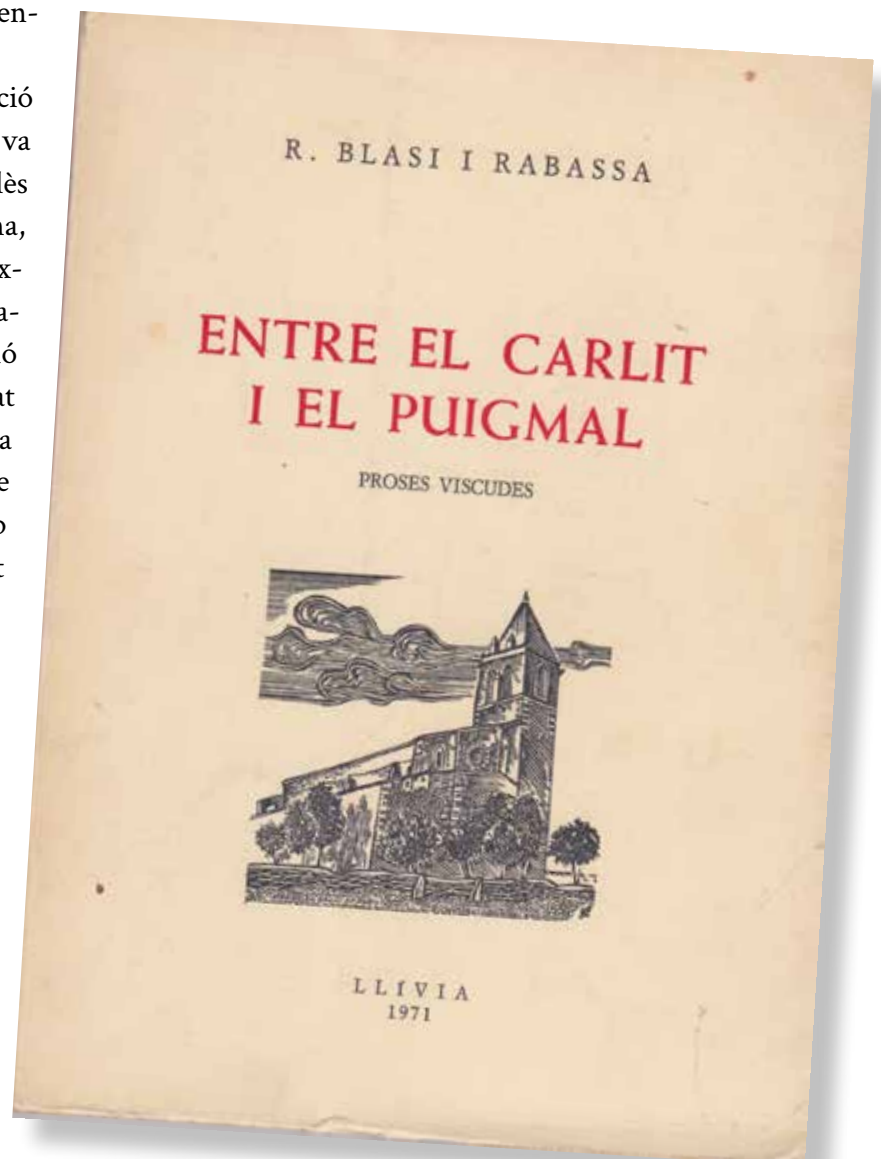
ALBERT DE MONTJUÏC

Entre el Carlit i el Puigmal de Ramon Blasi i Rabassa

El llibret que avui comentarem són un conjunt d'histories, *proses viscudes*, obertes a explicar com era el país cerdà ja fa uns quants anys i com eren els cerdans en aquella època. Ramon Blasi no cita en quins anys transcorren els fets explicats, però sí que llegint-los s'entreu que van ser viscuts en l'entorn de l'avantguerra a la postguerra, és a dir, entre 1935 a 1950. Els fets tenen, doncs, un marc històric prou delimitat, i queda clar que encara que s'hi expliquin altres facècies més antigues, el temps transcorregut no desmereix la realitat encara present del relat.

Tanmateix, el llibre té una introducció molt aclaridora d'Octavi Saltor que hi va fer un preciós pròleg, que no queda palès en la primera portada, sinó en la segona, quan ja tens el llibre a la mà. Saltor hi explica que fa anys que va conèixer en Ramon Blasi, que no és de Cerdanya, sinó de la Selva del Camp, on havia trepitjat i publicat poemaris (1929), tot anant a les trobades patriòtiques dels Aplecs de Paret Delgada, (1959-1964), que amb alguns amics hi havíem concorregut (Ramon Bastardes, Albert Manent, Albert i Enric Bastardes, Lluís Porcel) per aterrar uns anys després a Llívia. Precisament en l'Aplec celebrat el maig del 1961, Blasi i Rabassa havia publicat un poema en el llibret commemoratiu titulat *Dia de l'aplec a l'ermita*, i que ja tenia publicat un itinerari poètic sobre *Paret-Delgada* (1953) i *Deu estampes històriques de Paret-Delgada* (1970). El jurat dels premis del I Concurs Literari estava integrat per Joan Triadú, B. Vallespinosa, Josep A. Baixeras, Albert Manent i Ramon Bastardes,

i cal destacar que l'Esbart Sant Jordi que dirigia Albert Bastardes estrenà la versió coreogràfica de tres sardanes de concert. No podem deixar passar però, que aquests aplecs eren una festa patriòtica dins la repressió de l'època franquista i que per exemple cridava l'atenció el gran cartell que donava la benvinguda a l'Aplec, on amb lletres gegants hi deia: *Servents de Déu fins a morir, hem vist la Pàtria ressorgir, res no ens deturani ens espanta, i serà invicta i serà Santa*.

De fet, aquests relats de Ramon Blasi són uns records reals o inventats, personals o divulgats, que el temps no esborra, sobretot lligats a l'enclavament de Llívia.

I és ben cert que Cerdanya ha donat grans literats com Salvador Cutchet, Antoni Cayrol (Jordi Pere Cerdà), i ara Blasi i Rabassa.

I Octavi Saltor diu que aquest “és un llibre (insísim) pirinenc, amb tant d'estil com els Croquis” de l'admirable Massó i Torrents” i en les seves planes ens és donada, no sols una versió del Pirineu, sinó la personificació, polifònica, a voltes antropomòrfica, d'un sector pirinenc. Saltor cita també Mossèn Cinto Verdager i encara Joan Mª Guasch, per acabar dient que aquest llibre és un tros de Pirineu esbrancat.

Dels disset relats que conté el llibre, és destacable el vocabulari utilitzat que contribueix a conèixer el parlar de la Cerdanya, en uns moments que ha quedat quasi erradicat i ens ha calgut disposar d'estudis i vocabularis d'un llenguatge que es perd... i tan sols aquests relats i d'altres com els de Massó i Torrents o Gay de Montellà, etc. el mantenen viu.

Si hagués de triar algun dels relats, és difícil, perquè tots tenen el seu encant; però si n'hi ha algun que ensenyi més que altres la plana cerdana podria ser aquest que descriu amb molta gràcia els pobles i els noms llurs que sovint han estat classificats de bascoïdes, pre-romans o inclús ibers. El text es titula “*Cinc síl·labes, cinc pobles*”, on diu “que no sempre la llargada del nom ha estat en proporció directa amb la importància de l'agrupament. Per exemple, fins no fa gaires anys, Sant Martí dels Castells –el nom de més extensió– corresponia al municipi no tan sols més petit de Cerdanya, sinó encara de tot el món, car era format

per una sola casa de pagès, l'amo de la qual n'ostentava el càrrec d'alcalde, de jutge i de tots els altres haguts i per haver. Mentrestant Alp –una sola síl·laba– per aquell temps ja reunia més de 120 edificis amb uns 650 habitants”.

“A hores d'ara són divuit, si més no, els pobles o veïnats cerdans que s'accontenten amb Alp, amb un monosíl·lab.” I per donar un exemple cita, és clar Llo, Er, Ur, Ro, Ix, tots de la banda francesa, i encara podria haver nomenat Das, Pi, Nas, Ger, Bor, All, Prats, Urtx, Riu, que configuren la plana cerdana. Ramon Blasi i Rabassa, hi descriu a continuació cada un dels poblets i com a exemple llegireu que “el riu Er mor jove. Serà un escollit dels déus? A les vores de Llívia es troba amb el Segre i, bona nit i bona hora!, ja no se'n parla més”.

“Er –continua Blasi i Rabassa– té una Mare de Déu de molta anomenada. Hom diu si és la més antiga de Cerdanya”, potser de les més boniques...

“La vall d'Er és gemada com una maragda viva. A la seva minúscula estació s'atura el petit tren elèctric que de la Tor va a Vilafranca de Conflent”, vol dir el Tren Groc que té tanta anomenada i que demana protecció... i “Hom conta que, en passar el comboi, el cap d'estació –solemnement uniformat– crida amb veu sonora i nasal:

- Er... “pur”!-

-

I així fa un repàs poble per poble.

El llibre de 145 pàgines encara és de fàcil adquisició, ja que fou publicat el 1971. Nosaltres el recomanem per a tots aquells interessats en el coneixement de la Cerdanya, i de la seva parla.

El Carlit. Foto: Manel Figuera

Camí de fang

GUILLEM SENDRED*

Volíem sortir de la carretera i pujar per pistes forestals per endinsar-nos vers les crestes del massís muntanyenc del Cadí. Es tractava d'arribar com més amunt i després ja tindríem oportunitats de pujar a peu. Amb els bolets hi comptàvem, sense ser prioritaris en el nostre camí, pensant amb una dosi d'il·lusió, però calia tenir present que portàvem dos infants, que malgrat que havien estat criats per anar a la natura, no sempre es pot fer el que hom desitja.

El dia es llevava serè després de la tempesta que el mestral ens havia portat el dia abans. El temps a la muntanya i a tot el Pirineu canvia sobtadament i un temps clar al matí pot tombar a un aiguat a la tarda: això és el que havia passat dies enrere, per deixar els camins inundats i plens de fang. Un fang vermellós, que no deixava circular ni els cotxes ni les vaques, que amb tant de fang també es belluguen i rellisquen.

No cal dir que els excursionistes i tots aquells passen per indrets inundats de fang, d'aquest fang espès i llefiscós que deixa les botes i les cames amb els signes clars d'haver estat pastant fang però al mig de la muntanya...

Les coses no sempre semblen segons les coneixes per tercers; quan tens l'experiència directa te'n fas més càrrec que quan t'ho expliquen de viva veu, i per això nosaltres no volíem pas ser els que experimentéssim precisament els problemes derivats d'un camí ple de fang, que en el fons no era res més que un camí normal en l'època de pluges, com les que rodàvem en aquell moment.

S'ha dit manta vegada que qualsevol obstacle en els camins forestals, si vas ben equipat, com amb un jeep 4x4 amb utensilis com cadenes, serra, pala, fins i tot cordes, era fàcil per passar per zones plenes d'aigua, de brossa, de neu o de gel, però mai per passar per un fangar llarg i profund, on els cotxes podien entrar-hi però no sortir-ne sense un tractor o una bèstia de càrrega que tibés amb força per arrencar-lo del mal pas

del moment. Sembla com si el fang fos, i crec que ho era, el nostre destí, el punt d'arribada quan la nostra vida es transforma, en fang o en pols, que ve a ser un complex entre aigua i terra...

Il·lustració: Maria Rius

Bé, però jo no volia pas endinsar-me en composicions filosòfiques o químiques i menys en especulacions espirituals o metafísiques; jo us volia explicar simplement que un camí de fang és el que ens vàrem trobar després dels aiguats d'aquells dies d'intenses pluges. Raons n'hi havia per quedar-se a casa, calents, aixoplugats i entretinguts, pintant, llegint, dibuixant, endreçant, mirant per la finestra com gota a gota anava la pluja caient a una bona velocitat -segons la llei de la gravetat-, i pensant com n'és, de plaent, deixar-se caure al sofà, una tarda de mal temps, tot contemplant una vaga nuvolada que ni avança ni retrocedeix, més aviat està estancada com aquell que no sap si anar o tornar, avançar o quedar-se quiet, diríem un dilema per passar el temps...

Tot això us ho explico perquè els problemes derivats d'un camí de fang tenen a voltes unes consideracions importants per aquells que van en un quatre rodes, siguin jeeps o quads, o bicicletes i motos; no cal dir que anant a peu pot resultar d'una alta incomoditat.

L'experiència que jo en tenia d'anar pel fang era prou reveladora perquè no volgués entrar en cap fangar i molt menys quan ho recordes amb una certa basarda; les rodes del cotxe agafant una pel·lícula de fang que les fa lliscar sense arrapar-se a terra i tot el jeep,

encara amb reductores i tot desafia l'estabilitat i et queden patinant per la pista. Tot això i més és el que em va passar pel cap en aquells moments en què per desconeixement dels camins em vaig endinsar amb el nostre 2CV per un camí que semblava francament bo.

Ho semblava, però no ho era, i de cara a l'estabilitat molt menys; així que ja no tenia temps de retrocedir; en menys d'uns segons el 2CV va quedar ensorrat en el fang de dues roderes que quedaven plenes de fang pastós, marronós, embrutat per algunes grans taques d'oli, que deixaven el terra com si fos una pintura moderna...

De cop i volta em vaig fer una composició de lloc i per primera vegada en aquell dia li vaig dir a la meva dona que ens havíem enfangat fins a cobrir tota la roda d'aquell líquid pastós; havíem quedat atrapats, lligats dins de les roderes i amb prou feines podíem sortir del cotxe sense ficar-nos els peus al fang: res ni ningú, crèiem, que ens podria ajudar, ja que el camí, intransitable, no permetia que ningú arribés per ajudar-nos. A més, no semblava que hi hagués ningú per aquells contorns. Vaig creure per un instant que estàvem condemnats a deixar el 2CV allà i entremig del fang, anar a peu fins a Bellver. El capvespre s'anava imposant i jo temia que al final des de Bellver caldria agafar un taxi fins a Bolvir. Però de moment calia pro-

var de trobar ajuda. A una certa distància semblava brillar un llumet que bé podria ser un mas, i potser ens podran ajudar... vaig pensar.

-Espereu-vos aquí, i no sortiu que us enfonsareu al fang, -li vaig dir a la Maria-, vaig a veure què és aquell llum.

Així fou que amb els peus enfangats vaig fer cap vers un llumet que s'albirava un tros enllà: aviat me'n vaig adonar que aquell punt era un mas i el cor va esclatar d'alegria: - Per fi ara veig una sortida.

En arribar vaig saludar amb un -Ah! Maria; bona tarda, sense però rebre'n cap resposta. La porta era oberta i no semblava que hi hagués ningú. Un moment després vaig creure sentir una remor provinent de les quadres i aleshores vaig veure un llumet al fons i una dona i un home que estaven munyint les vaques.

- Hola!, bones! -soc jo, vaig cridar entre la remor de les vaques rumiant i una *euga* en un racó: Ah! sou vos, va exclamar el vaquer sense deixar de munyir la vaca que tenia al costat; és que estàvem amb la dona parlant de les coses de casa i d'aquesta vaca que no para de gratar-se, i li hauré de lligar la cua perquè no me la vagi passant per la cara mentre la munyo. Aquesta Bruna és de les més empenyadores que tinc, -va sentenciar.

- Bé, *donques*, -dirigint-se a mi -però què és el que voleu. Ara parem un moment i la meva dona us vendrà la llet, em va dir.

- No, moltes gràcies, no volíem pas comprar llet; és

que el cotxe s'ha quedat clavat al fang, amb les roderes del camí i no puc anar ni endavant ni endarrere, vaig explicar.

- Ah! És clar, que us penseu que amb qualsevol cotxe podeu passar per on voleu i això aquí a Cerdanya és difícil. I amb quin cotxe aneu em va dir, com si no li interessés gens el nostre cas.

- És un 2CV que pesa poc i per la neu va prou bé.

- Ah!, -va exclamar- així és diferent, però el fang no perdona, ni un tanc podria sortir-se'n.

- Sí, sí, és clar, vaig rematar, -pensant que ara potser sí que ens oferiria una solució.- El tinc allà, -senyalant amb el dit en la direcció on havia quedat enganxat en el fang el cotxe i a dins la dona amb la Lali i el Miquel.

- Prou que ho sé, -va remugar el pagès, que continuava munyint la maleïda vaca Bruna, mentre intentava lligar-li la cua a la cama. -No sou pas el primer que s'hi queda, -em va dir...

- Oh, ja m'ho penso, -vaig contestar.

- Ara ho mirarem -va dir el pagès.

Jo m'estava dret a la porta de la quadra esperant alguna decisió que el pagès creïés oportuna per sortir del mal pas a on ens havíem ficat. Per això jo, amb cautela i avançant un xic cap a dins de la quadra, em va semblar raonable de dir-li que:

- Potser si lliguem al cotxe al tractor, el farem fora del fang.

- No, impossible -em va contestar decidit i un xic molest- no tenim pas cap tractor.

L'ànima em va caure als peus; vaig pensar per un moment que havia topat amb l'únic cerdà que no tenia tractor en tota la comarca. I ja era mala sort. Jo no sabia pas què dir ni què fer i em mantenia dret com un estaquirot esperant alguna decisió, que no sabia quina podria ser. Va ser aleshores que vaig pensar en l'*euga* i li vaig etzibar:

- I si lliguem al cotxe al cavall i així podrem treure'l del fang -em va semblar una bona pensada, si no fos que el pagès, encara més pendent de la vaca que de la conversa, va respondre:

- No, no, això fora pitjor; mireu, si no

en sabeu, millor que calleu, que nosaltres ja hi estem habituats...

Vaig quedar glaçat: era una esbroncada prou contundent per imaginar solucions, que tan sols ells podien contemplar perquè hi estaven avesats.

- L'arrencada de l'euga us destrossaria la part a on hauríem lligat el cotxe i seria pitjor...

Vaig emmudir per no empitjorar les coses i vaig esperar a veure quina creia el ramader que seria la millor solució. Així passaren uns quants minuts, mentre ell i la dona anaven munyint les vaques. Jo em neguitejava, ja que sabia que la Maria i la canalla ja devien estar més que inquiets, sense tenir notícies meves.

Mentrestant, la seva dona no havia deixat de munyir ni per un instant les seves vaques en aquell racó mig fosc. Tenien un comportament més tranquil, i ella coneixent el marit devia pensar que valia més deixar-lo fer que prou que se'n sortiria.

De sobte, com si recitéssim el vers de Pere Quart, aquell que diu: "... quan jo m'esmerço en una causa justa, com mon Tell sóc adusta i arrogant; prou s'ha acabat! Aneu al botavant vós i galleda i tamboret de fusta" el pagès es va aixecar d'una revolada, fent caure el tamboret i va donar una coça a la Bruna, que va recular empenyada.

- Sabeu què us dic: que avisaré les meves dues filles i anirem tots cap al cotxe, per veure què hi podem fer.

- Com dieu, -vaig exclamar- les vostres filles?

- Sí, les meves dues filles són millors que el cavall, i com que no tinc tractor elles faran la feina.

De cop se'm va obrir el cel, vaig veure la llum, es va fer de dia, vaig esclatar d'alegria; tot jo vaig saltar de joia: ja era hora!

- Aneu cap al cotxe que ara venim- em va manar categòricament.

Quan vaig arribar al cotxe la meva dona ja del tot intranquil·la, m'esperava amb el Miquel als braços, mentre la Laia s'entretenia amb una nina de roba que li havia fet la Maria.

Ella, pensant que no hi havia remei, en veure'm, em va dir:

- No poden ajudar-te, oi?

- Sí. Diu el pagès que ara ve amb les dues filles i ens ajudarà -vaig dir-li.

- Segur que t'ha dit això?, ho has entès bé?, -em va

respondre la Maria, que podia pensar qualsevol cosa menys aquesta sortida tan inesperada.

Uns minuts més tard, quasi de fosc, vaig veure sortir del mas, el pagès amb les dues filles. Les noies eren unes mosses altes i fermes, diria que rosses i ben plantades, i tots tres portaven un bon pal de freixe.

- Ah, carai, -vaig pensar-, així segur que ens en sortirem.

- Jo ja estiraré per aquí, -vaig dir.

- Deixi, deixi, que encara us fareu mal, -em va respondre decidit el pagès.

- I la dona, potser que surti: així pesarà menys.

- No cal, no ve pas d'aquí!

Aleshores, cadascuna va col·locar el pal sota del cotxe fent palanca i amb dues o tres estrebades, el 2CV va saltar del fang a l'herba i va quedar en un lloc sec.

Estàvem salvats. Ja era de nit. El pagès va recollir els pals i gairebé sense dir res, va marxar.

-Au, anem, que la feina ja és feta. Aneu i no passeu pel fang.

- Gràcies, moltes mercès, molt agraït, ...

Amb prou feines dites aquestes paraules, el pagès i les dues filles ja havien tornat cap a casa.

- És que encara em queden deu vaques per munyir, sabeu? Au, Adéu...

Nosaltres vam arribar a Bolvir a l'horabaixa, sense llum ni sopar a punt. Estàvem esgotats de la tensió, de les vivències viscudes, del tràngol passat. Fou aleshores quan vaig pensar que a no ens havíem ni acomiadat d'aquelles noies i el seu pare que ens havien ajudat, i tant! a sortir del mal pas. A l'hora de ficar-nos al llit, esgotats, vaig mirar pel balcó de casa i vaig veure una llumeta en un racó del jardí: era una cuca de llum!

* de Bolvir

La llibreta verda

QUIM NOGUERO

Vuit o nou anys, tenia. L'estiu anterior havia descobert Verne. «Què hi fas aquí gastant llum? Vés al menjador, ja llegiràs de dia. Amb el temps que hi ha a l'estiu per fer coses, i et poses a llegir! Així no hi ha qui et tregui de casa. A veure si demà us n'aneu els cinc a la piscina amb l'avi. Malament, si cada vegada que et comprem un llibre t'hi quedés enganxat com un estaquirot».

Verne va arribar a casa tancat en uns llibres petits d'una editorial que tenia nom d'aventures. Ediciones Nauta sonava a navegació, a bassa de paper, a barca de tinta. I va ser dit i fet. Les paraules d'aquell senyor amb barba de seguida van cridar l'atenció d'aquell noi tímid i callat. Verne era una promesa d'aventura. No te l'acabaves. Moltes pàgines a cada llibre. I més i més títols. Farcits d'il·lustracions, a més, amb munts de ratlletes que tenien més força que cap fotografia. La pluja de negre regava les pàgines perquè et fruintessin al cap amb mil detalls de color. Les veus dels personatges també eren una festa. Resultaven agradablement estranyes. En part per com sonaven antigues (els personatges es parlaven de vós!), però també perquè aquells llibres petits estaven escrits en castellà i, a casa del noi, tant ell com els quatre germans parlaven diferent. Què hi feia! La majoria de llibres eren així, llavors.

El nen somreia davant d'aquells mons. Verne li parlava de gent que estudiava coses estranyes (enginyeria, astronomia, ciències naturals, entomologia), i els tipus eren entusiastes, vitals, curiosos, trapelles, divertits, xerrameques... Uns contacontes improvisats que encetaven mil històries inspiradores per com sempre volien viure'n mil més. Quina colla. Que col·legues! Si fa o no fa, com companys de pati. Hi havia, per exemple, un homenet despistat que perseguia insectes amb un caçapapallones d'aquells amb pal. Hi havia nois, personatges apallassats, criats que eren una festa i senyors impertorbables. Gent d'una peça. Moltes ridiculeses, petites miniatures, detalls... Però, alhora, Verne parlava també d'enormes catxalots, de balenes i de pops gegants, de llargs viatges submarins i d'excursions de costa a costa amb globus i trens i fins i tot elefants, de grans xerraires, de llargs entusiasmes,

de gent gran molt diferent a la que un es troba al carrer, de païos que mira si són grans que fins i tot es diuen Grant, amb aquesta «t» que sona tan atrevida com l'escopinada d'aquell brètol tan dolent d'un altre curs. Quina pila de coses! I tot era com una pel·lícula. Què en podia arribar a imaginar la mare de totes aquestes aventures que li ressonaven al cap? Els llibres són com els bons amics. Guarden secrets. «Què hi fas aquí sense llum? T'hi deixaràs la vista. Vine al menjador i ja llegiràs demà amb claror de dia. Sembla que hi amaguis qui sap què, al quarto. Des de l'estiu que estàs d'un pesat!»

El plaer va tenir un preu. «Usted, el de la cuarta fila, deje tranquilo de una vez a su compañero. ¡No para de hablar y de despistarlo!» No s'hi val, no és just. «Pero, señor Sánchez, el pobre qué culpa tiene si no ve la pizarra ¿Solo me ha preguntado qué pone!». Aquell sí que era un bon amic, vaja que sí, es deia Galí, Jordi Galí. «Vaya, por Dios. Traiga su cuaderno de notas y dé esto a sus padres de mi parte». No era just, ell quina

culpa en tenia. Encara sort que arribarà a casa prou d'hora per llegir una estona. Uiiss, no. Ja s'ha fet massa fosc. La tardor ja no és com a l'estiu. Ara es notará massa si manté el llum obert o, pitjor, li retrauran que s'està a les fosques i esforça la vista. Sort que a la tele hi fan un documental. La veu en *off* parla d'orenetes i de nius. Potser li agradarà. S'hi asseu davant. No, abans li ha de donar a la mama la nota del mestre. «Veus,

ja t'ho deia: ens diu que no hi veus tres en un burro i que et duguem a l'oculista. Tant llegir, ara hauràs de portar ulleres». Ulleres? Fa cosa. A veure què li diran al col·legi. ¿Cuatro ojos? Potser s'assemblarà als savis que surten a les novel·les de Verne. ¿Serà llavors com un d'aquells viatgers que no paren de xerrar de coses perquè es veu que les han llegit en un fotimer de llibres? Millor. Prefereix assemblar-se a aquells senyors tan animosos que no a aquell xinès tan repipí que acompanya al Cosaco Verde, tan menut, però grassonet, amb aquella treneta i les ulleretes petites.

El documental està bé. La tele és de blanc i negre. Com tot a l'època: els llibres, els diaris i les fotos de casa. Al documental diuen que els xinesos mengen sopa de «nido de golondrinas». La iaia li va dir un dia que les *golondrinas* (les del llibre del cole, que «volverán las golondrinas en tu balcón sus nidos a colgar») són les orenetes d'aquí dalt a la teulada, aquests ocells que volen tan ràpid i fan xisclets aguts que punxen com una agulla, quan tallen l'aire de bon matí o quan s'amaga el sol. Les orenetes de la Xina són iguals? Millor que continuï escoltant-ho. Ara expliquen que és amb la bava que aquestes aus fan el niu. I que, si poses els nius a la cassola per fer una escudella, gràcies a aquella

saliveta fan molt bon aliment. L'altre dia, a l'enciclopèdia *Fauna* (al volum 9, el de l'Amèrica del Sud, hi ha fotografies del còndor, aquell bitxarraco que també surt en una de les novel·les de Verne i s'endu el Robert Grant enganxat a les grapes), va llegir en un dels tres volums d'Euroàsia que les orenetes també són els *vencejos*. No és ben el mateix, pel que sembla, però són de la mateixa família, *vencejos*, *golondrinas* i *aviones*, quina gràcia. Deu passar com amb les tietes. Les tietes comparades amb la mama, és clar. Entre elles no, que són bessones i per això només les distingim els de casa. Fan riure els nens de classe. Quan les veuen, diuen que són iguals. Doncs, això: que els *vencejos* son de la família de les *golondrinas*, però no són pas iguals. Mira que és fàcil dir-ne orenetes a les dues coses, com fa la iaia, i ja està.

Durant el documental, el cap no li para de donar voltes. S'hi troba com en els llibres. Ara li vindria molt de gust tenir al costat de casa un cementiri de cotxes vells, com el que tenen els «tres investigadores», per tenir un amagatall entre els ferros, fer-hi una covacabana i poder-s'hi amagar a llegir. A vegades els protagonistes de Verne escriuen tot el que els passa. I si ell fes el mateix ara, aprofitant el documental? Així

demà serà més fàcil poder explicar totes aquestes coses al Sabrià i al Roel. A aquests dos amics de classe també els agrada si fa no fa el mateix. El Sabrià llegeix molts *tebeos* i el Roel se sap de memòria els animals del *Fauna*, fins i tot el nom científic en llatí. *Panthera leo*, *panthera tigris*, *panthera pardus*... Ep, atenció, que al documental no paren de dir més i més coses. «En las cuevas de Borneo habitan unos vencejos tropicales que solo habitan en cuevas y son pequeños como colibríes». El nen ho escriu així, amb una lletra tan rodona com pot. A veure. Sí, li sembla que ho ha fet bé. És que l'endemà vol que l'entenguin el Sabrià i el Roel. La veu de la tele explica que els *vencejos* s'amaguen al fons del fons de les coves, igual com sovint ell s'imagina els «tres investigadores» a sota d'aquell munt de ferralla del cementiri de cotxes. Però d'ocells n'hi ha molts, molts més que tres. «En estas cuevas hay cuatro millones de murciélagos. Y también las habitan cienpiés, arañas, cucarachas y muchos otros insectos». S'hi deu estar bé, perquè «las excavaciones prueban que el hombre vivió en estas cuevas en tiempos pasados».

A continuació, el noi no deixa de mirar com els indígenes de Borneo escalen a les parets rocoses de les coves només per veure si hi troben nius. «Tregar a coger estos nidos es muy peligroso. Siempre que alguien se ha caído, ha muerto. Suben por unas pértigas de madera. Antes de encaramarse hasta lo alto, les dan golpes, para comprobar que no estén podridas y que resistirán su peso. Cuando suben, una vez arriba deben valerse por sí mismos, mientras sus compañeros aguardan que los de arriba les tiren los nidos que encuentran. Si las fuerzas los abandonan, caerán y morirán sin remedio», afegeix la veu en *off*, i ell ho escriu amb mooolta calma i bona lletra. Tot seguit ho rellegeix. Fa per recordar-ho bé. Troba que

ha sabut escriure-ho com ho han dit. O si fa o no fa. «El nido blanco es más caro que el nido negro». ¿Això és racisme, allò tan lleig que deia mossèn Bohigas, quan a classe els parlava de les diferents religions del món i dels pobles i les cultures que hi creuen? Ho preguntarà al Sabrià i al Roel, quan hi xerri demà. «Un nido pequeño llega a costar tres dolares». Tres dòlars diuen que són unes 180 pessetes, però ni idea. Sembla molt. Anar a aquell cine del barri Vell amb nom de pintor i que li agrada tant a l'avi per veure pel·lis de l'*Oeste* costa dotze pessetes. Alguns *tebeos*, deu. Un dia que les tietes li van donar pel sant una moneda ben grossa de cinquanta pessetes (era platejada, molt brillant, com un dòlar d'aquells americans), quan va anar a l'escola se la va endur d'amagat per comprar un *Jabato* al tornar a casa, i la mama després el va renyar perquè a veure què es pensaria l'home dels quiosc d'un nano que anava carregat amb tants pèmpins. «Una sopa de nido con pollo cuesta 18 dolares». Això expliquen que són 480 pessetes! Costen d'imaginar. «Los chinos comen sopa de nido de golondrina». Comenten que el caldo de la sopeta aquesta té molt bon gust. És clar que «en la sopa de nido con pollo, por ejemplo, se nota el gusto del pollo, pero no el del nido. Es decir, los nidos no saben a nada». Aquesta frase no li ha sortit gaire fina, li sembla com si fes voltes... Val més que no corri.

S'entén que el documental li agrada? Ha sabut dir quines coses li n'han agradat més? Quan demà ho expliqui al Sabrià i al Roel li agradaria que els agrades com a ell. Igual o més. Està bé aquest joc d'apuntar-s'ho tot. Li fa gràcia perquè, per no caure de massa alt i no fer-se mal, aquesta gent de Borneo apuntala les escales i, ara, a ell, perquè no se li desballesti el text, s'adona que també li convindria faltar-lo d'una

manera o altra ¿I si a partir d'ara no s'amagués només per llegir? També podria jugar així, a explicar les coses. Guardar les paraules dins la llibreta com si les desés en una capsa secreta. També hi pot copiar mapes. El que surt al llibre de *L'illa del tresor*, per exemple. O els d'Arizona i Nuevo México i Texas o qualsevol dels territoris dels indis navajos i apatxes que troba als *tebeos* del Tex Willer. Escriure així és com dibuixar, i les línies són com les empremtes índies de segons quina aventura. No és igual que prendre apunts, tot i que li agradi aprendre prenent apunts. És més divertit perquè no t'ho mana ningú. I és d'amagat i mig secret! Del documental n'ha omplert tres pàgines! Ha encetat la llibreta amb això. És verda. Té un color apagat, d'un verd gris de bosc enmig de la boira. A la portada hi surt escrit «Bella Copia» a dalt de tot, i «Splendor» a baix. Li agrada haver començat a escriure-hi. Ara sap que les orenetes no tindrien nius si no sabessin enganxar bé les peces amb la seva pròpia saliva. La bava de l'oreneta no sols connecta els materials del niu, sinó que també el fa més proteic per a nosaltres, ben bé com una mena de pastilleta d'avecrem natural per posar a l'olla. La cuina, la cambra secreta, el gabinet del savi, l'estudi camuflat, la biblioteca interminable...

Tot són més i més habitacions amb vistes a un mateix. Una cambra pròpia amb el pegament de la memòria, la nostra bava.

Passen els anys. El petit ara sap que jugava. Sap que no sabia què feia. I sap que no saber-ho li encolava el text amb eficàcia. L'enganxava amb la cola inconscient dels dies, els llibres, els *tebeos*, les pel·lis i la tele. Teixia un niu de records del present en un niu de memòria per a demà. Només perquè volia que també agradés al Sabrià i al Roel allò que a ell li agradava. Més tard, un estiu que va llegir la col·lecció de *Tarzán* de l'editorial Gustavo Gili a la biblioteca antiga i fosca, amb fustes nobles, d'un vell institut de la plaça del *Grup* de Manresa (*Grupo Escolar...*), sentia si fa no fa el mateix quan, al vespre, a les fosques, amb cada un d'ells estirat al seu llit, els explicava cada una d'aquelles novel·les a dos dels germans petits. Però aquell jove vell narrador era sols la línia d'un cercle que havien obert d'altres abans que ell. I per a ell.

Sota el so de selva de cada una d'aquelles històries, tots tres hi navegaven a les fosques, cadascú a la vora del foc dels seus pensaments. La veu de la narració era el cable d'acer que els agermanava. Els llits suraven com canoes al riu cabalós de Burroughs. O de camí

a l'illa d'Stevenson. O avançant per la neu dels boscos gèlids de Jack London. O bé jugant al Mississipi, mentre veien córrer l'aigua des de dalt de les branques altes de Twain. «Va, Jim», «corre, Tom», «espera'ns, Huckleberry!». Els jocs reals es fonien al cap i per l'acció del pap (contar-ho a d'altres!), es fonien, sí, amb l'acció de les vinyetes i el somiat pels llibres i el raig de lluna del cinema. Eren joc i vida, la realitat mateixa. Una canoa al riu, l'arc que apunta el futur, els cossos arrapats a les branques. Ell i els seus germans eren cinc. A les fotos que n'han quedat a vegades semblen una portada dels Cinco o dels Hollisters. Als quioscos, les cobertes eren un festival de color. La realitat té tantes capes com els substrats de roques plenes de fòssils de les rieres on jugaven.

Van veure coses que no creuríeu. Coses que no han desaparegut. Fins que arribi l'hora.

Potser més enllà i tot, si perviuen entre línies.

***

Quin fred. Sembla que tingui la humitat ficada als ossos, i això que ja no hi ha aquella boira espessa que pujava del riu mentre anava a escola de petit. Aquests dies, al pis no ha parat de fer-hi fred. O potser és que se li clava més ara que els ulls no li deixen llegir bé. A tot arreu s'hi troba com si hagués perdut l'abric un dia fosc, rúfol, inhòspit. O com si ell mateix fos directament un jaquetó vell, girat del revés, amb les costures al descobert, sense dibuix i sense trama, un guirigall de fils descosits. La neu dels anys és la caspa del món que s'apaga.

Surt de casa. Baixa fent tentines pel passeig de Sant Joan. Entra a la biblioteca Arús. Vol fer com cada tarda. Endormiscar-se a taula, enmig de les prestatgeries. Allà al mig sembla una d'aquelles ballarines de juguina que, tancades a la capseta de música, ballen al so de les úniques quatre notes que de tant en tant els donen sentit. S'endormisca. Es desperta. Sent un filet de bava als llavis. I els llibres encara són allà... com el dinosaure de Monterroso. Mira al voltant amb els ulls de la memòria dosificada: l'encapsulen les paraules com una d'aquelles naus que naveguen a tot vent, amb les veles esteses, dins el cor verd selvàtic d'una ampolla. L'ambient l'ajuda a sentir-se igual que el professor Aronnax aquella jornada submarina en què el capità Nemo va ensenyar-li el petit museu del seu gabinet de

curiositats. Com va envejar-li la biblioteca el primer cop que llegia aquelles línies! Recorda aquells prestatges fins i tot ara que ja no recorda res. «Altos muebles de palisandro negro con incrustaciones de cobre soportaban en sus altos estantes un gran número de libros». L'estremeix una esgarrifança. Potser són «¿Seis o siete mil volúmenes?» No, professor, no. «Doce mil, señor Aronnax. ¿Dónde encontrará más soledad y silencio, profesor?»

Ningú té raó, sobretot aquest *Ningú...* Nemo. Per això ha fet bé de venir a escalfar-se a ca l'Arús. Fa dies que li sembla que aquest cau ha agafat un aire íntim de

cova, de recer, de guarida. Calen posades per al camí. ¿I ara per què li vénen al cap els indis de les novel·les del capità Mayne Read o de Karl May? Aquell volum a Sopena de *Los cazadores de cabelleras* i a Austral el de *Los tiradores de rifle*. O les edicions de *La montaña de oro*, *La venganza de Winnetou* i altres títols de l'editorial Molino que va recuperar el Círculo de Lectores. Les paraules, els paisatges, el bosc fosc, les parets altes, l'aigua glaçada o el dia plujós, rúfol, amb les rapinyaires retallades sobre el gris del cel que es fon amb els grisos de la roca. Tot és u. Aquell matí estiuenç de petit amenaçava tempesta.

Els paisatges llunyans dels llibres es confonen amb els d'una primera estada al Pirineu, amb els pares i els germans. Veu els cavalls que pasturen, i l'olor intensa del verd dels prats li és olor d'aventura. Veu el coll brillant d'un dels pòltres inclinat sobre l'herba i, sense voler, busca els indis. Allà mateix, per damunt dels seu cap, una àguila enorme el sobrevola. Vista amb els ulls d'infant encara li sembla més grossa. Anys a venir, la Cerdanya, Bolvir, una nit de neu a Puigcerdà, l'Alt Urgell, repetiran en un reflex infinit les primeres sensacions. Fixos als estants de la biblioteca, ara els ulls li reflecteixen confoses les llums d'ahir. Sent dins

el cap les remors del vent que continua bufant al fons de cada vall.

De cop, els ulls se li entelen. Es gira i mira cap a una banda... D'on ha sorgit aquesta musiqueta? Que estrany. Què hi fa allà al fons del passadís aquesta llum submarina i callada. Quines ganes de tornar a casa, a aquells amplis i verdíssims territoris de cacera del Gran Manítú. El verd Pirineu és un verd fos i viu, de muntanya casolana i de praderia llunyana, un verd riera veïna, un verd marcià espacial, un verd especial de cristall verd poma, verd de mirall verd vell i de verd ampolla de casa, de verd llibreta d'escola i de *verd sobre*

el blau mariner, i també de vinyes verdes del coster, i de verde que te quiero verde, verde viento, verdes ramas... El barco sobre el mar y el caballo en la montaña. Les paraules són ecos que viatgen a cavall de la memòria de l'aire. Tot va començar en Verne i, després, s'hi han sumat molt títols. La nostra tribu té molts caps. Tants caps, tants barrets.

Ep, ara s'adona del nen que se'l mira des de l'altra banda de la llum brillant. Li és familiar, té un aire... però no el coneix, segur. A les mans, du una llibreta verda. Li somriu. Aleshores es gira, ressegueix còmplice amb la mirada els lloms enquadernats de les fileres de llibres, i tot seguit torna a girar la cara cap a ell, complagut, com si l'esperés. Sembla que li vulgui

demanar alguna cosa. Tant se li noten encara les hores de classe que du a sobre? Parlar de llibres és un gust. El noi baixa la vista. Fa gràcia veure l'atenció amb què s'apunta coses a la llibreteta verda. Torna a mirar-se'l. A veure què vol. Potser que aprofiti ara per aixecar-se i anar-hi.

De cop es troba millor. S'alça de la cadira amb una energia que ja no recordava. I se n'hi va.

Fin.

El tractat dels Pirineus.

Diplomàcia per a evitar la fi de l'imperi

VICENÇ PASCUAL I RODRÍGUEZ

*Article reproduït amb permís de la família Pascual i de la revista Serra d'Or, publicat en el nº 604, abril 2010.

La imatge oficial del pacte entre Felip IV de Castella i Lluís XIV de França, en un tapis fet a partir de l'apunt de Charles Le Brun.

En una illa al mig del riu Bidasoa, el juliol de 1659, es van trobar dos reis. Els seus regnes havien mantingut guerres constants des de feia vint-i-quatre anys i la raó de la trobada era signar una pau definitiva que posés fi a unes despeses i unes pèrdues de vides humanes que pesaven greument damunt els seus territoris.

El fet que els dos monarques es desplaressin tan lluny de les respectives residències era poc habitual.

En aquella època, els viatges eren força incòmodes i, a més, la concentració progressiva de l'administració i dels òrgans de govern en un indret fix, conegut com la cort, dificultava l'absència reial durant un període llarg, a causa de la paralització administrativa que això produïa. D'altra banda, el desplaçament del rei comportava també el de tot el conjunt de persones que di-

rigia la política i l'administració del regne, i que gaudia de la confiança plena del monarca.

La gestió del tractat

La trobada entre el rei de França i el de la corona hispànica, que es va produir l'estiu de 1659, representava avançar un pas més en el procés que havia de culminar en el document de pau que més endavant s'havia de conèixer com el tractat dels Pirineus. Aquest tractat, que segons consta oficialment es va signar el novembre de 1659, va tenir una gestació llarga. Les primeres converses havien tingut lloc a Madrid l'any 1656, sense resultats. En un segon intent, aquesta vegada a Lió l'any 1658, ja hi va haver més entesa i es va concretar un pacte que es va corroborar a París entre el febrer

i el juny de 1659. L'acceptació progressiva de les exigències i demandes franceses és la millor prova per a entendre la dolorosa i complicada situació en què es trobava l'imperi espanyol. Els pactes no feien més que constatar les successives derrotes militars i posaven de manifest la fi de l'hegemonia imperial. La pèrdua de Flandes i dels territoris europeus, la incapacitat de sotmetre Portugal i la impossibilitat de recuperar els territoris del Nord dels Pirineus —els quals es trobaven en mans de l'exèrcit francès assentat a les valls pirinenques i a l'Empordà— constituïen el gruix dels conflictes principals que tenien aclaparats els polítics i consellers del rei hispànic. En aquesta situació tan greu, es pensava que només la intervenció personal del rei podia aconseguir que els tractats de pau deixessin de ser l'expressió d'una gran derrota i es confiava plenament que la conversa, els regals i l'emparentament que estava previst de fer entre les dues famílies reials serien factors de solidesa inexcusable a l'hora d'establir garanties de compensacions futures. Es pretenia evitar, d'aquesta manera, el desconcert que provocava l'acceptació de totes les exigències franceses per tal d'aconseguir la pau.

Les converses de París, dirigides pel cap de la diplomàcia espanyola, Antonio de Pimentel, havien arribat al punt en què les concessions assenyalaven una derrota evident (Josep Sanabre, *El Tractat del Pirineus i la mutilació de Catalunya*, Editorial Barcino, Barcelona, 1997). França demanava territoris i possessions que s'havien de cedir: el Rosselló, juntament amb el Conflent, el Vallespir i el Capcir i la meitat de la Cerdanya, més la ciutat de Perpinyà, la segona del Principat en població i activitat econòmica. Encara sabia més greu a la diplomàcia espanyola haver de cedir a França territoris de Flandes i, en especial, terres del príncep de Condé, aliat d'Espanya. Per als negociadors, la pèrdua de la Catalunya del Nord, llunyana de la cort i desconeguda, semblava menys important que les terres de

Flandes, ja que, a diferència de la diplomàcia francesa, no tenien consciència de la riquesa ni del potencial econòmic que representava. A més, els polítics espanyols pensaven que els francesos utilitzarien l'ocupació de la Catalunya del Nord per bescanviar-la per altres possessions europees d'un interès més gran. El desig de recuperar Portugal i de mantenir l'aliança amb el príncep de Condé es considerava de màxima prioritat.

Per aquestes raons, totes les esperances es dipositaven en la trobada entre ambdós reis, ja que es confiava en l'efecte enlluernador i dominant que causaria la presència del poderosíssim rei Felip IV.

Per la banda francesa, el tractat incrementava considerablement els territoris del regne, tant pel sud de França com per les planícies de Flandes i, a més, els guanys encara augmentaven molt amb el casament del rei Lluís XIV amb la filla Felip IV, la infanta Maria Teresa d'Àustria, ja que aportava un dot de mig milió d'escuts d'or, quantitat molt profitosa per a les arques franceses. Per totes aquestes qüestions, la diplomàcia francesa va valorar positivament els avantatges d'una trobada presencial dels dos reis.

Preparatiu del viatge

A la cort espanyola, els preparatius per a la sortida reial de Madrid van iniciar-se sis mesos abans de la data de la reunió. El rei va donar instruccions per tal que el viatge es preparés «a la ligera», de manera que el nombre de senyors i criats acompanyants fos només el dels «inexcusables». Seguint aquestes indicacions, es va confeccionar una llista de tres-centes persones. En aquesta mena de trasllats, un capítol significatiu era el del bagatge, ja que, a més de la roba i dels estris personals, calia comptar també els mobles i la vaixel·la d'ús diari, elements considerats imprescindibles, ja que calia evitar la situació enutjosa que es podia produir si una persona amb el títol de Gran d'Espanya havia de menjar amb un cobert qualsevol i seure en una cadira vulgar.

Un aspecte de gran interès va ser que el pintor Diego de Silva Velázquez era l'encarregat de tota l'organització: trasllat, preparació de la comitiva i decoració de les estances on s'havia de celebrar la trobada. Des de feia uns deu anys, Velázquez havia reduït l'activitat pictòrica, ja que, després de rebre el nomenament de cavaller de l'Orde de Santiago no podia exercir la pintura com un ofici i, per aquesta raó, en qualitat d'Aposentador Mayor, havia d'atendre les necessitats del rei (Javier Cordero i Ricardo J. Hernández, *Velázquez, un logístic en la corte de Felipe IV*, Ayuntamiento de Madrid, 2000). Atesa l'activitat intensa que aquesta missió va suposar per a l'home de seixanta anys que era Velázquez, el pintor va quedar exhaust i, de fet, aquest va ser el seu darrer servei al rei.

Amb el títol de cavaller de Santiago, Velázquez

havia aconseguit allò que sempre havia desitjat. L'aspiració de posseir títol nobiliari no era cap deliri de grandesa, sinó que era per a evitar ser tractat com un home de categoria inferior a la cort. Per a l'obtenció del títol de cavaller, li havien calgut dispenses de papat, que havien estat trameses directament pel rei, a fi d'evitar investigacions sobre l'extracció social del pintor: l'origen plebeu i la procedència portuguesa de la família eren factors que haurien pogut constituir un obstacle. Per tot això, és molt probable que l'artista se sentís agraït al rei.

En compliment de l'encàrrec reial, Velázquez va preveure la compra de queviures, la situació de cada persona a la comitiva, el lloguer de vehicles i cavalleries arribats d'arreu i, un cop solucionades aquestes qüestions, va sortir de la capital uns dies abans per tal de preparar la rebuda a cada lloc del recorregut. Tot i que al pintor li corresponia anar en cavalleria de mules, el rei va facilitar-li una llitera, conduïda per quatre cavalls, dos al davant i dos al darrere, en atenció a l'edat avançada i la salut del seu aposentador. Al llarg del viatge, estava previst el pas del rei per vint-i-tres localitats, on calia adequar l'estada. A part de vestir les estances amb mobles transportats, s'havien d'aïllar totes. La construcció de l'època no posava atenció a la vida privada, i per això dominaven les sales i dormitoris comunals; així, doncs, calia cobrir amb teles i tapissos els llocs per on hauria de passar el rei. També s'havia de transportar una gran quantitat de sorra, per tal d'ocultar la brutícia que s'hagués pogut acumular. Quan la comitiva arribava en un lloc, calia que hi hagués abundants provisions de cera, de greix, de ganivets i de vi —se'n solien consumir set-cents cinquanta-vuit litres diaris—, i d'altres estris de cuina de metalls nobles, sobretot de plata, als quals els cortesans estaven acostumats. Les despeses de tots aquests aspectes durant el viatge van sumar un milió dos-cents mil maravedissos, cosa que va ocasionar una forta reducció de les arques reials.

El trasllat a la frontera

La comitiva, formada per cinc-cents animals de tir, divuit cotxes i quatre lliteres, feia una mitjana diària de trenta-un quilòmetres. Així, entre les aturades per a rebre la salutació popular i per a observar els actes celebrats en honor del rei, i tenint en compte que s'havia de cobrir una distància de cinc-cents cinquanta-vuit

quilòmetres, el viatge va tenir una durada d'un mes i mig. El trajecte de Madrid a Irun es va fer seguint la ruta de l'actual Nacional I.

A Lerma, la població va celebrar l'arribada del rei amb un espectacle taurí que era famós a tota la zona i que consistia a fer caure els braus fins al riu per un pendent ple de pedres. A Burgos, el seguici va aturar-se més del compte, perquè es va oferir al rei una representació teatral en què es reproduïa l'ambient de la cort perquè el rei se sentís com a la capital. En cada una d'aquestes festes, el seient de cada cortesà del seguici, dels nobles locals i dels amfitrions havia de ser escrupolosament previst, per evitar que ningú es molestés.

L'encarregat d'aconterar tothom era Velázquez, que es multiplicava per tal de resoldre els problemes que sorgien a cada moment. Alguna ciutat va fer donatius al rei, com ara Vitòria, que va lliurar-li cinc mil escuts d'or per tal d'ajudar a cobrir la despesa del trajecte. Els diners se li van donar durant la cerimònia de besamano, en què tots els prohoms de la ciutat feien un petó a la mà estesa del rei. També a Vitòria se'ls va afegir un regiment de cinc-cents genets procedents de l'exèrcit emplaçat a Catalunya.

Quan el seguici reial es va apropar a la frontera, van iniciar-se els contactes amb la representació francesa.

El rei i la infanta, instal·lats a Sant Sebastià, van estars'hi vint dies, durant els quals van rebre tota mena de benvingudes i besamanos. Mentrestant, el seguici francès s'havia instal·lat a l'altra banda del Bidasoa, a Sant Joan Lohitzune.

L'estada a Sant Sebastià

Durant aquests vint dies, Velázquez va decorar el pavelló on s'havia de celebrar la trobada dels dos reis. Hi van col·locar els tapissos que havien d'adornar la sala i que s'havien transportat en carros especials, sense doblegar-los, només lleugerament cargolats. Mentrestant, al port de San Sebastià es va desenvolupar un espectacle extraordinari en el qual van participar set fragates i un galió, que van disparar alhora canonades de foguejament fins a cobrir de fum el cel. La tripulació de totes les naus va disparar les armes des de coberta, amb un brogit espaordidor. En aquell precís moment era avarada una gran nau de guerra destinada a l'armada de l'oceà: era una nau finançada pel rei, superava en dimensions i altura les altres embarcacions

i es mostrava amenaçant i majestuosa davant els ulls de la gent congregada. A la ciutat, anaven arribant els diplomàtics que havien deliberat i determinat la divisió dels territoris catalans, amb vista a decidir més ràpidament la partició.

El dia 2 de juny, Luis de Haro, ministre amb plens poders de Felip IV, va comunicar al rei que les gestions estaven enllestides. Llavors, la comitiva es va traslladar a Ondarrabia, vila que va quedar col·lapsada, a fi que la infanta Maria Teresa signés la renúncia al tron d'Espanya, d'acord amb el tractat de capitulació matrimonial.

D'aquesta manera, es volia eliminar un perill futur: la reclamació del tron per part d'un descendent del rei de França i, en canvi, es deixava el camí sense traves per al futur rei Felipe Próspero. També s'havia previst celebrar el casament per poders de la infanta Maria Teresa amb el rei Lluís XIV el dia 3 de juny; en aquesta cerimònia, el bisbe de Pamplona era la persona encarregada de prendre per esposa la infanta, en nom de Lluís XIV.

Amb el casament enllestit, es garantia que a la trobada reial ja només s'havia de fer el lliurament de la filla.

L'arribada dels cortesans a l'església d'Ondarrabia, per tal d'assistir al casament per poders, va ser espectacular.

Tant el rei com el seguici hi van entrar amb pas decidit, amb gran ostentació de joies i de criats, guarnits amb robes riques i llampants. Dins l'església es van produir moments de confusió quan cada senyor cercava l'acomodament seu i dels seus servents; les topades dels uns amb els altres, amb salutacions breus i amables i amb exhibició de riquesa, van convertir-se en un espectacle per a la població bocabadada. Un cop acabada la cerimònia, va arribar el moment de rebre els regals del marit, tal com establien els pactes. La trobada d'ambdós monarques era prevista per a l'endemà.

L'entrevista dels dos reis

L'entrevista es va produir, doncs, segons el pla previst, el dia 6 de juny a les tres de la tarda a l'illa dels Faisans, situada al bell mig del riu Bidasoa. Unes gavarres plenes d'estendards i de banderes es van aproximar a l'illot, conduïdes per remers vestits vistosament. Al mateix moment, sincronitzats de manera que cap rei no fes esperar l'altre, per l'altra banda de l'illa arriba-

ven Lluís XIV i la seva comitiva.

El riu Bidasoa fa de frontera interestatal quan desemboca al mar Cantàbric i l'illa dels Faisans, que es troba al mig del riu, és de domini meitat espanyol i meitat francès. D'aquesta manera, dibuixant una línia transversal divisòria damunt l'illa, es pot visualitzar la ratlla que separa els dos estats. Exactament al damunt d'aquesta ratlla es va construir el pavelló de la reunió, i la sala central d'aquesta construcció va quedar partida en dues meitats per aquesta línia. Les catifes de la sala, arreglerades a banda i banda, feien més ostensible la divisió. El parlament entre els dos reis, doncs, va tenir lloc de manera que cap del dos no estigués mai ni un moment fora del seu regne ni tampoc se sentís amb la dependència de ser un visitant. L'esdeveniment va ser captat en un apunt per Charles Le Brun, el pintor preferit de Lluís XIV en aquell moment.

Charles Le Brun (1619-1690), decorador del Louvre i del palau de Versalles, a la composició que va fer sobre la trobada entre els dos monarques va exaltar clarament la delegació francesa, tant per la manifestació de riquesa com de bellesa. Aquesta voluntat d'enaltiment queda palesa sobretot en la representació del rostre del rei francès, que sobresurt del conjunt de manera que se subratlla el perfil helènic del qual el monarca estava tan orgullós. El pintor francès no va reconèixer Velázquez com el famós artista que era, sinó que el mostra darrere la infanta com a mariscal major amb la resta de la comitiva. L'apunt de Le Brun respon al que es coneix com un retrat oficial, fet amb intenció propagandista d'exaltació del seu rei. És molt probable que si la nota de la reunió hagués estat encarregada a Diego de Velázquez el resultat hauria estat molt més interessant, ja que potser hauria captat alguna cosa més que l'aspecte exterior dels personatges. Al tapís que es va confeccionar a partir de l'apunt de Charles Le Brun es pot veure clarament com la línia divisòria queda remarcada per les catifes i la podem anar seguint també per damunt de la taula de la negociació o del jurament de la pau, ja que la taula era formada per dues d'iguals dimensions i qualitat, que havien estat transportades per les respectives delegacions i col·locades de manera que es tocaven l'una amb l'altra formant-ne una de sola. El tapís es conserva a l'ambaixada de França a Madrid i mostra les diferències que hi ha entre la decoració de la part espanyola, de gust barroc, amb tapissos amb boscúries espesses, i la

de la part francesa, en la qual apareixen tapissos amb temples de gust neoclàssic.

A l'entrevista van reunir-se Felip IV i la infanta Maria Teresa amb Lluís XIV i la seva mare Anna d'Àustria, germana de Felip IV. També hi era present el cardenal Mazzarino. Velázquez, darrere la infanta, amb el títol de Mariscal de Aposento, tal com apareix al cartell que hi ha sota el tapís, va vestit amb l'uniforme de cavaller de Santiago i mostra un rostre molt envellit, que no té res a veure amb el retrat que ell mateix s'havia fet tres anys abans a *Las meninas*.

La pau havia d'insuflar una alenada d'aire fresc a l'ofegada monarquia espanyola. Flandes estava perdut militarment després que l'estiu anterior l'exèrcit espanyol hagués estat derrotat de manera espectacular a la batalla de les Dunes i era un territori especialment cobert pels francesos. Dunquerque es trobava en poder dels anglesos i Audelarde i Gravelines estaven assetjades i es consideraven perdudes. Portugal havia reactivat l'ofensiva tot just feia cinc mesos, sense que Luis

de Haro, que dirigia la contraofensiva espanyola, hagués aconseguit cap èxit. A més, les valls pirinèniques i l'Empordà estaven ocupats per tropes franceses i els recursos econòmics de la monarquia per a expulsar-les s'havien exhaurit des de feia temps. Segons la diplomàcia espanyola, se suposava que la pau exigiria fer concessions mínimes i, atesa la situació militar, es confiava que el lliurament dels territoris del nord de Catalunya aturaria la rapacitat de Lluís XIV, especialment després d'haver-se emparentat amb la monarquia espanyola.

Així, doncs, sense haver fet cap mena de consulta a les institucions catalanes, sense cap informació sobre la realitat econòmica d'aquelles terres i sense cap problema de consciència, es van lliurar uns territoris de la Catalunya del Nord sobre els quals, amb aquest acord, es produïren uns efectes devastadors, com ara la separació de famílies i de viles, la partició de lleis i de costums i també la divisió de llengües en unes comunitats que tenien la mateixa identitat cultural i nacional, però que a partir d'aquell moment podien convertir-se en enemigues en temps de guerra. No en va s'ha parlat d'un abandonament de la diplomàcia espanyola, ja que aquesta sempre va considerar aquests lliuraments com a irrellevants. En tot cas, les objeccions fetes pel Consell d'Aragó van ser formals, però no efectives.

La diplomàcia espanyola valorava molt el fet d'emparentar amb el gran vencedor que era Lluís XIV, sobretot amb vista a allunyar el perill de la demanda de successió, però la impossibilitat de fer efectiu un dot tan fabulós com el que s'havia acordat, i que mai no es va poder pagar, va permetre que, anys després, el rei de França reclamés el tron d'Espanya per al seu nét Felip d'Anjou, el futur Felip V.

Les converses reials van continuar l'endemà al pavelló de l'illa dels Faisans, on també hi havia unes sales accessòries destinades a facilitar el descans de les famílies reials, amb uns finestrals, fets amb vidres de cristall, que donaven al riu Bidasoa. Al segon i darrer dia de l'entrevista i en to de comiat la reina mare va abraçar el seu germà, el rei Felip IV, i la infanta Maria

Teresa, entenent que es feien les abraçades finals i que ja no veuria més el pare, va esclatar en un gran plor i s'hi va precipitar als peus i li va agafar la mà molta estona, i la hi besava plorant desconsoladament.

L'emotivitat de l'escena va trencar la fermesa que Felip IV havia mantingut, ja que la infanta era la filla més estimada, l'única que li quedava del primer matrimoni, després de la mort del príncep Baltasar Carlos. Això va ocasionar que tots els presents, commoguts, també arrenquessin a plorar.

El retorn a la cort

Acabada la reunió, la partida del seguici, sempre amb ostentació de carruatges i cavalleries, va ser contemplada pels súbdits de tots dos estats, concentrats a ambdues ribes del riu. La delegació francesa portava la infanta en qualitat d'esposa del rei Lluís XIV. Felip IV, per la seva banda, va reclamar per fer el trajecte de tornada la companyia de Velázquez, amb qui l'unia una relació d'amistat. El pintor, que es trobava força dèbil, havia cedit la tasca de supervisió del desmuntatge del pavelló als seus ajudants i era tal el seu decandiment que per Madrid es va dir que havia mort.

El viatge de tornada va trigar catorze dies i, de manera intencionada, es va fer per localitats més petites que a l'anada. El seguici només va aturar-se a Valladolid en atenció a la demanda del corregidor. Els nobles, situats als balcons de la plaça Major, l'única que rivalitzava amb la de Madrid, van presenciar una cursa de braus sense haver-se de barrejar amb la resta de la població. El viatge va acabar a final de juny de l'any 1659. Velázquez va quedar en un estat de salut molt delicat i

va morir l'agost de 1660, només un any després del viatge. El seu lloc el va ocupar Van Dyck, un artista que de seguida va triomfar a la cort, de la qual Velázquez ja era absent com a pintor des de feia vuit anys. Felip IV perdrà l'hereu que havia de substituir-lo, Felipe Próspero, dos anys després del viatge, i el mateix rei morirà sis anys després del tractat dels Pirineus, amb plena consciència del fracàs polític, conseqüència del fracàs militar.

Els resultats del tractat

La signatura del tractat dels Pirineus va ser definitiva el novembre de 1659. A Ceret, l'any 1660, es van concretar quins eren els trenta-tres pobles de la Cerdanya que havien de passar a França. Un cas curiós va ser el de la població de Llívia, que no va ser incorporada a França pel fet de tenir el tractament de vila i no de poble. Les autoritats catalanes no van acceptar mai aquesta partició, que anava contra les constitucions, les quals no es van tenir en compte, tot i ser vigents. D'aquesta manera, des del Principat van continuar considerant catalans els territoris, com reflecteixen els comunicats oficials. Les autoritats espanyoles no van informar oficialment del tractat les corts catalanes fins a la reunió de 1702, només a tall d'informació i sense possibilitat d'opinar.

En un principi, Lluís XIV va donar un tracte tolerant als territoris que s'acabaven d'incorporar a França, ja que no volia provocar cap revolta. Amb tots aquests territoris, els administradors francesos van crear la província del Rosselló, que comprenia des de les valls pirinenques fins al golf de Lleó, i que tenia Perpinyà com a centre urbà més important. L'edicte reial de Sant Joan Lohitzune, del juny de 1660, hi establí per decret l'abolició de les institucions catalanes i hi introduïa la nova administració francesa de manera expeditiva i contundent. Aquesta actuació va despertar rebuig, resistència i emigració. Paral·lelament, es convertia el Rosselló en una posició avançada que podia facilitar l'atac de les tropes franceses a Espanya.

La política espanyola d'allunyar el rei de França de les exigències territorials va fracassar totalment. El monarca francès, sense respectar cap tracte de favor, va planejar immediatament una nova escomesa política i militar contra les restes de l'imperi espanyol.

Mort Felipe Próspero, Felip IV va veure com el seu fill, el futur Carles II, dèbil i malaltís, l'únic baró que

li quedava viu, seria rei sota la pressió diplomàtica de

Lluís XIV. Portugal es va consolidar com a nou estat de la península, sota la protecció de la Gran Bretanya, i tots els esforços militars per reconquerir-lo van ser inútils.

Lluís XIV no va compensar de cap manera els avantatges obtinguts al tractat dels Pirineus, sinó que, contràriament, va fortificar les ciutats del Rosselló i, vuit anys després de signar el tractat de pau, va iniciar la guerra de Devolució, 1667-1669, després la guerra d'Holanda, 1672-1678, després la guerra de Luxemburg, 1683-1684, i, per fi, la guerra dels Nou anys, 1689-1697, sense tenir en compte la guerra de Successió, 1705-1714. D'aquesta manera, la Pau dels Pirineus, com l'ha volguda presentar la història oficial, no va ser mai una pau, sinó l'inici del repartiment de l'imperi espanyol. Catalunya, vençuda a la revolta de 1640, era l'únic lloc on la diplomàcia espanyola podia imposar amb comoditat una pèrdua de territoris a favor de França, per tal de satisfer les exigències de Lluís XIV de rebre territoris i en correspondència a les contundents derrotes militars dels espanyols a Europa.

Un any a la Cerdanya i molt més

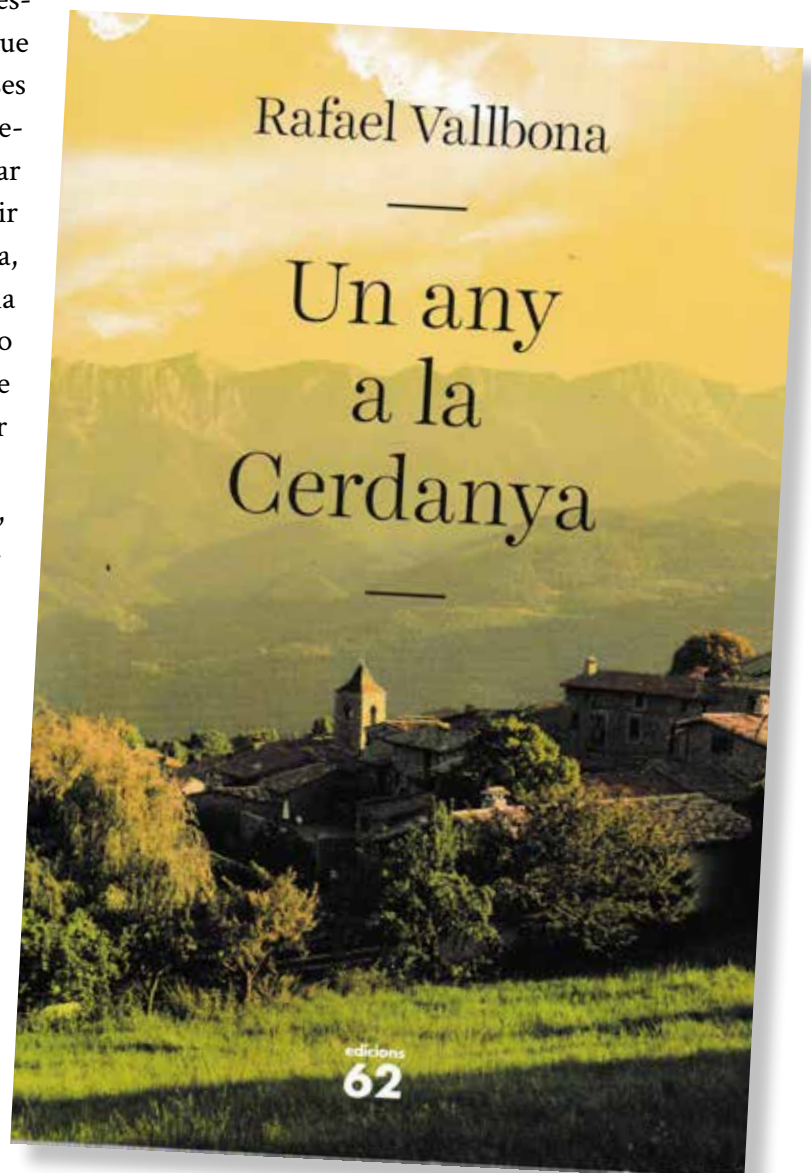
ALBERT DE MONTJUÏC

Sembla que havíem convingut a creure que una excursió sentimental, si voleu, o d'esplai naturista, no era prou important per justificar que allò que havíem experimentat en aquell trajecte ens servís per quedar-nos un any a la Cerdanya, o el que nosaltres consideràvem com un any amb plenitud de totes les estacions que el temps ens anava mostrant. *Un any a la Cerdanya*, del periodista i escriptor Rafael Vallbona era una manera d'explicar aquest petit país que va trobar a mig camí de Barcelona i París. Podria semblar fins i tot que es tractava d'una parada improvisada per descansar després de passar a peu o amb bicicleta la serrallada del Cadí i que, ja que hi era, no passar de llarg, sinó fer-hi estada de repòs, - és un dir-, per descobrir aquesta plana rodejada de muntanyes, que mai se sap si encara ens pot portar més sorpreses en forma de crònica, o de novel·la, de guia o de relat; la sort va ser, en tot cas, - creiem-, que passar per allà, no era casual, sinó premeditat, és a dir pensat prèviament, no pas com si de cop i volta, oh!, meravella, mira què hi ha aquí baix, tota una plana i verda (a la primavera) groga (a l'estiu), o blanca (a l'hivern), allò que podria semblar que es tractava d'una troballa, mai tan ben dit, per decidir de quedar-se i reposar.

Però Rafael Vallbona, a més de periodista, tertulià en mitjans audiovisuals, escriptor de totes les mides de paper que se li posin al davant, és també un bon xafarder, és a dir un perfecte amic d'amistats, company de viatge, investigador de trames històriques, buscador de temes humans que omplin la vida d'aquest petit país que a poc a poc li van explicant, i que ell va recollint i anotant. De fet, Vallbona és un cronista, potser podríem dir un ferm anotador d'històries autèntiques que un cop sabudes va ampliant amb versemblança per donar a conèixer petits extractes de la història d'una família, d'una casa que fa frontera o serveix per acollir infants o gent gran en temps de guerra, per recolzar representants polítics

d'un país amic com Euzkadi, o també per trobar amics que en un moment donat volen tornar a Cerdanya. I també és poeta.

Per això, *Un any a la Cerdanya*, vol ser una forma d'explicar què es troba en un període concret en un racó de món que jo diria que quasi el fa sentir cerdà. Però no, la reacció d'un enamorat del món, com Eugeni Xammar, és precisament viure i amarar-se de tots els llocs a on la vida et fa passar, i Vallbona a qui el cognom ja té patent per acariciar aquest sentiment enamoradís, malgrat que és prou contundent quan diu "però no soc cerdà, ni pretenc que se'm reconegui com a pàtria o fur, que no pateixi ningú. Només

soc un individu de la terra baixa que ha fet de trobar històries per allà a on passa i explicar-les una estranya manera de viure”.

He dit cronista d'allà a on passa, potser també es podria qualificar de corresponsal, encara que amb paper de llibres, recopilant excursions i viatges, i que a Cerdanya hi ha tingut estada moltes vegades, tot cop-sant la natura, les campanes d'una esglésiola perduda... Però hi ha un neguit existencial que fa que Vallbona torni una i mil vegades per esbrinar la gent d'alta muntanya, que descriu dient que “ells només hi viuen, s'adapten al medi fins a ser-ne un element més, com el vent que xiula per les canals, i així esdevenen més rics i savis; són hereus d'aquesta gran diversitat que és la pàtria pirinenca; aquest immens continent natural que abasta nacions, llengües, cultures i sistemes socials com pocs indrets d'Europa”.

I Vallbona es fa ressò, de Cerdanya, un petit país, que com deia en Josep Pla, no deprimeix, perquè la plana fa sentir-te ple de llum; i és a través dels trenta-vuit racons que descriu el cronista que juga amb les quatre estacions del temps que ens presenta Cerdanya

com ell la veu, la viu i la sent. És un llibre que cal llegir, perquè et fa sentir més cerdà si cap, i perquè qui ha viscut anys i panys en aquest petit país, encara que sigui tan sols a empentes i rodolons, hi trobarà els senyals d'identitat familiar que fan de Cerdanya un bon lloc per viure-hi i per descobrir, com ho fa a través de llibres o de revistes com la Querol, o la ja desapareguda Ceretània i d'altres.

Un any a la Cerdanya, de Rafael Vallbona, publicat per Ed. 62 el 2019, és un llibre amè, que avança amb petites descripcions plenes de gust estètic i diria que sentimental, encara que amb una molt bona dosi de realitat crítica. És clar que un any no és gaire, i Vallbona no es deixa emmarcar per aquests mesos ficticis, sinó que li aporten un matís per lligar el temps meteorològic amb els colors i la llum. *Un any a la Cerdanya*, és un miratge per gaudir-ne i per admetre que si no fos que és un escriptor molt inquiet, potser s'hi quedaria a viure...

Bolvir.

Aquells ISPANI: Els levites

JOSEP BASTARDAS

Claustre Catedral Elna - Galeria Migdia (començaments s. XII)

Levita amb espasa, malla, i escuder.

Posicionat a la dreta del seu senyor de qui rep el dret de la successió i de la fidelitat

1. Articles anteriors

Aquest article forma part d'una trilogia que començà a la revista Ker 13 (juny, 2019) amb el títol *La història dels fills del comte Sunifred i del bisbe i comte Salomó*, per continuar amb l'article publicat a la revista Querol-26 (primavera 2020) amb el títol *Els levites: El poder fàctic del territori comtal català*. El primer article va ser una presentació d'un tema absolutament ignorat no solament pels historiadors actuals sinó en general per la historiografia catalana i els prohoms que a començaments del segle XX crearen escola fins a l'actualitat. L'article havia de significar una "alerta" al món acadèmic en el sentit de: "Ei, que existeix un buit molt important en la història de Catalunya que sense aquest no es troba adequadament l'expressió i l'enteniment que correspon"; a la vegada, que servia per mencionar els acadèmics que s'havien apropiat per primera vegada a aquest tema, tot i que eren pròpiament dos, i un d'ells, el primer que es fixa i publicà sobre aquest tema, no arribà mai a desenvolupar i portar-lo fins a l'extrem on s'ha portat ara. L'article servia també per referir-se a una obra fa temps publicada on l'autor compendia la història de "Els oblidats comtes de la Cerdanya (798-1117)" amb el convenciment que la història de Catalunya no s'explicava sense la història d'aquest comtat, i oi més, tractant-se de fet, d'un dels comtats més importants juntament amb el

de Conflent i Rosselló-Empúries on s'estava gestant precisament la seva història. En aquella època, ben segur, la importància cultural, econòmica, històrica i social dels comtats catalans establerts en el Pirineu Oriental era del tot superior a la que podria gaudir la ciutat de Barcelona o el seu *pagus*, tot i que l'objectiu militar d'assolir-la algun dia, com la ciutat de Tarragona, sempre estava present en els protagonistes més importants d'aquella època. La tesi principal d'aquest article era el següent: El llegat carolingi de la història de Catalunya no sols s'expressa amb la legitimació de la dinastia comtal catalana ans igual i en la mateixa importància amb la peculiaritat de l'estirp dels levites. Considerar que els levites eren igual de fonamentals en la història de Catalunya com el casal comtal de Barcelona exigia, per tant, per part de l'autor d'aquest article justificar aquesta importància i molt més quan pràcticament en tota la historiografia catalana a penes se'ls menciona. D'antuvi, sense entrar en polèmiques, calia fer un treball pedagògic de presentació d'aquests personatges basant-se, com no podia ser d'altra manera, en les fonts documentals històriques que gràcies a nous estudis i recents recopilacions permeten amb la tecnologia adequada adquirir uns coneixements que ben segur han passat desapercebuts a tots els historiadors anteriors, comptant entre ells aquells que es podien considerar els pares de la historiografia ca-

talana. Com dèiem, sense entrar en polèmiques, el primer article ens aproximava a la figura dels levites: Qui eren? D'on provenien? On vivien? Qui eren els seus líders? Quina importància social tenien? Tot i progressar en el coneixement i l'estudi, aquestes preguntes mai queden del tot contestades i s'incorporen novament en els següents articles. Així per exemple, atesa la documentació curial i notarial de l'època, ens fixàvem en uns noms que destacaven particularment entre els levites en els segles IX i X que eren Sunifred i Salomó. Òbviament aquests noms no podien ser altres que els comtes de la Cerdanya Sunifred, pare del comte Guifré el Pilós, i probablement el seu oncle Salomó, també comte i bisbe. Evidentment, la qüestió genealògica és fonamental i no sempre, com els primers historiadors es trobaren, aquesta és prou clara i evident per establir un parentiu i d'aquesta manera explicar molts dels episodis històrics que encara avui en dia resten foscos i donen peu a innumbrables interpretacions i hipòtesis. El coneixement de la figura i personatge del levita ajuda a aclarir molts d'aquests punts foscos i s'incorpora a les genealogies fins al present elaborades. Sí, Sunifred i Salomó podrien haver estat germans i almenys un d'ells era levita, el qui va arribar a ser comte i bisbe. I sí, tots dos en els segles IX-XI, es consideraven els fundadors de l'estament o "orde" dels levites, tot i que com veurem, pròpiament en sentit històric no ho eren, i sí que eren el que els historiadors presents anomenarien "pares de la pàtria" dignitat que actualment atribueixen al comte Guifré el Pilós i al comte i bisbe Oliba, personatges que tot i ésser anacrònics, és a dir, que no foren contemporanis, tingueren la seva importància si bé potser no tanta ni en la línia que se'ls ha atribuït. Així, els pares de la pàtria, són dos personatges, no un de sol, el comte Sunifred i el comte i bisbe Salomó. El primer indica l'ascendència de la dinastia comtal catalana, ja en el segle XII, identificada amb el cap i casal de Barcelona que assolirà la dignitat reial; i la segona, el model i exemple del "sant fundador" de l'"orde" dels levites. Totes dues estirps, totes dues dinasties, la comtal i la levita, formen una única unitat en l'origen de la història de Catalunya que romandrà entreligada al llarg de la seva història fins a la desaparició de la segona a mitjans del segle XI per donar pas a noves modalitats que formaran part de l'aristocràcia eclesial i social com el reforçament dels escriptors monacals, el rol

destacat dels notaris, el domini senyorial de frontera, el naixement dels principals llinatges catalans, o ja amb anterioritat, el naixement dels principals vescomtats catalans.

Qui eren? Com es deien? Quin aspecte tenien? On vivien? Com s'organitzaven? On i quan s'originaren? Quin rol social tenien? Totes aquestes preguntes i altres relacionades amb la identitat dels levites es recullen i es contesten en el segon article d'aquesta trilogia publicat a la revista *Dovella* a partir d'un recull abast i extens de referències documentals. Les fonts són documents curials i notariaus dels segles VIII-XII, molts d'ells publicats darrerament, que fins ara eren inèdits, i que aporten llum al nostre estudi. Seguint la pista d'un sacerdot que fou senyor de Falcs, a la Marca de Castellallat, i arribà a ser abat del Monestir de Santa Cecília de Montserrat, resseguint l'estudi genealògic de la seva família, s'han sabut moltes coses fins ara ignorades de gran importància i transcendència no sols per aquest estudi específic sinó també per la comprensió de la història general dels orígens dels comtats catalans i de l'època carolíngia. Sabem per exemple, que no tots els monestirs dels segles VIII-X desenvolupaven una funció merament espiritual o litúrgica, sinó que eren autèntiques fortaleses militars i centres de poder econòmic i cultural, tot i regir-se per la regla de Sant Benet i passar a la història com a "monestirs benedictins". De fet, la història dels levites està vinculat a aquests tipus de monestirs que s'estenien per Carcassona, el Rasès, el Conflent, el Vallespir, el Rosselló, Empúries, i més tardanament, Besalú i el Bages i que continuaven mantenint la seva metròpolis en la catedral d'Elna. Un document de la cúria del rei Lluís el Pietós classifica els tipus de monestirs existents a la Septimània i descriu les funcions atorgades a cadascun d'ells. La majoria d'aquests monestirs eren autèntiques fortaleses amb funcions estrictament militars i de domini territorial que ajudaven a la colonització i repoblació de la zona, es troben localitzats en els comtats catalans, i és una de les peculiaritats del naixement i gestació de la nació catalana sense equivalents en altres llocs de l'imperi carolíngi. Els levites estan vinculats a aquests monestirs, i els principals d'ells n'eren els abats que conforme a la documentació de l'època, aquests ocupaven el tercer esglaó en l'escala social rere els comtes, els bisbes i abans fins i tot que els vicaris i els vescomtes. Per tot plegat, el títol escollit per aquest

segon article fou amb raó “Els levites: El poder fàctic del territori comtal català”, perquè de fet, eren ells, els levites, els qui dominaven el territori dels comtes catalans amb qui per altra part, estaven tots ells amb major o menor grau emparentats, i eren a la vegada, l’origen familiar dels principals vescomtats. Però els levites no sols dominaven el territori, sinó que alguns d’ells el jutjaven. Eren jutges, sacerdots i militars. La principal dinastia de levites reunia en una sola persona aquestes característiques. Aquesta era la seva peculiar característica que feia diferent els comtats catalans a altres comtats. I no solament perquè es concentrava el poder judicial, sacerdotal i militar en un sol individu que no era ni el rei, ni cap dels seus enviats, ans igualment era peculiar que aquest poder es transmetia de pares a fills juntament amb el mateix patrimoni familiar. Així, el senyor de Falcs que arriba a ser abat de Santa Cecília de Montserrat, no solament era sacerdot i jutge, sinó militar, senyor de frontera, i no solament ho fou ell sinó que també ho fou un dels seus fills i ho fou també el seu pare, i el pare d’aquest i així, fins a arribar a l’època que històricament s’instituí aquest estament o diguem-ne, anacrònicament, orde.

D’aquesta manera, tan important com conèixer la identitat dels levites és conèixer el seu origen. Sabem que en aquest recorregut històric existeixen punts d’inflexió. Sabem que un punt d’inflexió es produeix rere la mort del fill primogènit de l’emperador Carlemany, vers l’any 810, quan al seu segon fill, Lluís el Piadós, rei d’Aquitània, se li encomana la cura de la Septimània, la cuina de Catalunya. Seria en aquesta època quan els levites prendrien aquest nom i adquiririen el poder abans mencionat i que mantindrien fins a mitjans del s. XI, amb el que alguns historiadors anomenen les revoltes aristocràtiques, però que segons aquesta opinió es tractaria pròpiament de la fi dels levites tal com eren coneguts. Correspon a aquesta època, i també sota el manat de Carles el Calb, fill de Lluís el Pietós, l’esplendor i la glòria dels comtes Sunifred i Salomó. Encara sota aquesta influència, un altre Sunifred, levita i abat del monestir de La Grassa i germà de Guifré el Pilós, fill per tant, també del comte Sunifred, sobresortirà entre tots els levites i fundarà i estendrà “l’orde” en el comtat de Besalú, en temps d’Ava, muller del comte de Cerdanya i Besalú Miró, i dels fills d’aquests, el comte Oliba Cabreta i el també levita, comte de Besalú i bisbe de Girona, Miró Bon-

fill. Precisament, serà en aquesta època trasbalsadora que en una altra part del territori català, dins el comtat de Manresa-Barcelona, i provinents de Besalú, es fundarà el monestir de Sant Benet de Bages pel més que probable vicari del comte de Barcelona, el levita Sal·la, relacionat ensems amb el també levita Tassi, fundador del monestir de Sant Pere de Rodes, monestir que en tornarem a parlar sobre un dels llegats més preuats que ens ha deixat de l’Orde dels Levites. Els levites, per tant, passaren a anomenar-se així en aquest període llarg del segle IX i durant tot el segle X i part de l’XI, tot i conservar aquest nom posteriorment però havent ja reduït les seves funcions bàsicament a l’activitat notarial. Els levites s’anomenen així en aquesta època però llur origen és molt anterior. Un altre punt d’inflexió és la influència que el fill primogènit de Carlemany, Pipí Carloman, rei de Lombardia (Itàlia) i el seu successor, Bernhardum, tingueren sobre la Septimània i a través d’ella sobre els comtats catalans i concretament sobre la gestió dels levites en temps de Lluís el Piadós. Prèviament, els levites rebien un altre nom, i probablement, no eren sacerdots, sinó simplement militars i jutges. Qui eren els levites? Aquesta és la principal tesi del segon article: Els levites eren aquells que obriren les portes de Narbona, Carcassona i Elna l’any 759 en temps de Pipí el Breu, pare de Carlemany. Eren els jutges visigots que vivien en el territori de Septimània, que recordem, els francs anomenaven Hispania, i que en les ciutats governades pels preceptors musulmans tenien cura de les comunitats visigodes. Aquests jutges eren els dipositaris de la cultura i tradició visigoda expressada en la llei dels visigots, i ells n’eren els jutges. Pipí el Breu correspongué l’ajut d’aquests líders visigots en la conquesta i control del territori, bo i eixamplant el seu imperi, tenint-los present i reconeixent la seva autoritat en totes les conquestes que els francs i els enviats del rei o emperador anaven realitzant. Aquests jutges i els seus descendents són els qui posteriorment s’anomenaran levites, barrejats genèticament amb els descendents de la cort imperial carolíngia, de manera que les fidelitats o rebel·lions posteriors no seran tan simples com alguns historiadors ens volen fer entendre entre bàndols de visigots i el poder imperial dels francs. Sovint, fins i tot els comtes o vescomtes rebels que no hauran estat morts, trobaran el seu perdó i consegüentment el seu reciclatge social, vinculant-se matrimonial-

ment ells o llur descendència amb la dinastia comtal d'ascendència franca. En aquest reciclatge, l'estament dels levites jugarà un paper important actuant com un coixí o oli a les frontisses en els conflictes i disputes familiars de les classes dominants.

Així que gràcies a les referències documentals esmentades en el segon article sabem qui eren, fins i tot com es deien, quines eren llurs armes, on vivien, quina era llur família, sacerdots casats, i amb enorme poder no solament civil sinó també o igualment eclesial, i d'on provenien. Sabem també, que els reis carolingis respectaren sempre aquest estament, considerant que eren els autèntics hereus dels visigots i de les seves lleis i costums, i tot que se sotmetien a les lleis franques i a la seva administració, aquesta PECULIARITAT fou respectada pels reis francs juntament amb el poder que exercien a través dels seus enviats i finalment el que seran els comtes i la dinastia comtal catalana. Aquesta peculiaritat és el que diferenciarà Catalunya en la seva història i al llarg de tota ella fins al segle XVIII amb l'arribada dels reis borbons, hereus dels capets, de tots els altres comtats i regnes d'Europa i també amb el temps, de la península Ibèrica.

En aquest tercer article haurem de respondre sobre els fundadors històrics dels levites, ni que sigui d'esquitllentes, i sobre si tenim testimonis gràfics que ens aproximïn a llur existència.

2. El testimoni documental dels *Annales regni Francorum* (812-829) i l'*Auctoritas* del rei Carles el Simple (899, juny, 6)

L'any 1952, Ramon d'Abadal i de Vinyals publicà a l'Institut d'Estudis Catalans¹ un document del besnet de l'emperador Lluís el Pietós, el rei dels francs Carles el Simple de l'any 899 que juntament amb altres d'aquest període podrien incloure's en una sèrie documental d'interès pel nostre estudi sobre els levites. El document ha estat conservat gràcies a una còpia del

segle XII del Cartoral de Narbona a la Bibliothèque Nationale de Paris, Fonds latin 11015, fol. 12, publicat diverses vegades per autors francesos i anomenat pel mateix Ramon d'Abadal com "*Auctoritas*" del rei Carles el Simple. L'interès d'aquest document pot ser variat i tot i la distància temporal que el separa dels documents curials de començament del segle IX, o precisament per això mateix, enmig d'un clima hostil al rei francès i rere un procés organitzatiu dels levites que arribava a la seva culminació i esplendor, els levites apareixen associats als sacerdots sota la protecció del bisbe d'Elna, que era precisament Riculf, nebot i successor del bisbe Salomó i germà de Guifré el Pilós i del comte associat Miró el Vell de la Cerdanya i comte del Conflent, i sota l'èmpara de l'arquebisbe de Narbona, se'ls concedeix una immunitat pròpia que obligava a tots els estaments civils a respectar començant pels comtes i acabant per tots i cadascun dels funcionaris públics. Pel que a nosaltres afecta, podem considerar ja en aquest any, a les acaballes del segle IX, el reconeixement reial d'una entitat organitzada dins el món eclesial i consegüentment, civil "català", que gaudia d'immunitat reial, que depenia exclusivament dels seus bisbes, i que eren els levites. Amb aquesta "*auctoritas*", òbviament el rei volia guanyar-se'ls per la seva causa que entre els múltiples enemics existien els normands o vikings que efectivament assolarien inevitablement la Septimània i que al redós dels principals monestirs-fortaleses com La Grassa, serien els levites els únics que pràcticament els hi plantarien cara.

Aquesta culminació organitzativa dels levites com a "orde" o entitat eclesial, judicial i militar, a finals del segle IX començà el seu periple a inicis del mateix segle sota la direcció del rei Lluís el Pietós i aquells que ell designà com a "refundadors" d'aquest estament, en concret, els comtes Sunifred i el també bisbe Salomó, mencionats anteriorment. És per això, que els coneguts documents de la Cúria franca entre els anys 812 i 829 prenent a la llum de les tesis presentades una altra lectura tenint com a clau de lectura la identitat i funció dels levites. Aquella llarga llista de noms que es mencionen en un document de l'any 812 després de la citació dels noms dels comtes de la Septimània "Beranae – el primer, i el més important, fill del comte de Tolosa i duc de Septimània, Guillem -, Gauscelino, Gisclafredo, Odiloni, Ermengario, Ademaro, Laibulfo

1. D'ABADAL I DE VINYALS, RAMON, *Catalunya Carolingia. Els diplomes carolingis a Catalunya. Vol. II. Segona part.* Dins INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. MEMÒRIES DE LA SECCIÓ HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA. II. Barcelona. 1952. Pp. 538-440. Doc. X: "Tours-sur-Marne", 6 juny 899. "AUCTORITAS" del Rei Carles, donada a prec de l'arquebisbe Arnust de Narbona i dirigida a tots els funcionaris públics, la qual ordena que cap comte ni jutge gosi judicar els sacerdots ni levites de l'arxidiòcesi, ni exactar sobre llurs béns, sinó que sigui judicats per llurs bisbes; sanciona del ban reial els infractors, i posa els bisbes sota la seva tuïció i mundeburdi...

et Erlino comitibus” i que són anomenats explícitament “Hispani”, això és: “Martinus presbyter, Iohannes – recordem el seu nom -, Quintila... Asinarius... Stephanus – important -,... Christianus ... Esperandei ... Castellanus – important, també -, ... Wasco... Suniefredus – molt probablement el comte -, ... Langobardus, Zate milites ... Solomo presbyter – molt probablement el qui serà comte i bisbe, aquí prevère -, ... i així fins a 42 noms sota la jurisdicció de “Iohanne archiepiscopo misso nostro”, del rei i emperador Carlemany, i de “ad dilectum filium nostrum Ludovicum regem”, del seu fill estimat Lluís (el Pietós) rei d’Aquitània. Aquests “Hispani” o “Ispani” segons altres documents, no eren res més ni gens menys que levites tots ells. Tinguem present que els levites, com els religiosos, solien canviar-se de nom, cristianitzant sovint el nom franc o visigot, gentil, que provenia de la família natural. Quan es tradueix “Hispani” per “hispanos” o “espanyols”, de seguida, el lector contemporani actual, entén un concepte o idea que no és apropiat a l’ús i al context que els francs l’escrigueren l’any 812. Els hispanos pels francs no eren els qui vivien a Espanya, car en aquells moments, els habitants d’Espanya eren els Sarraïns o maures, infidels, per tant. Els hispanos eren els que vivien al que també anomenaven Marca Hispanica, és a dir, a la Septimània i al Pirineu més oriental. Aquests, no necessàriament eren visigots. Podien ser perfectament francs, tenint en compte el llarg temps, més de 50 anys que els francs dominaven i ocupaven el territori. És per tot això, que en aquesta llarga llista de noms, la tesi que sostenim és que tots ells són levites, molts d’ells d’alt grau social i experts militars, que arribaran o ja eren comtes, i que apareixen en la llista per la seva condició de levites. Se’ls anomena hispanos, perquè els seus dominis es trobaven en aquell territori que els francs anomenaven Ispania o Spania. I en la llista, segur que hi havia visigots descendents probablement de jutges del segle VIII i francs, descendents dels militars i altes dignitats que Pipí el Breu o el mateix Carlemany havia enviat a la Septimània, i no oblidem, també els llombards, de gran significació en el futur d’aquest estament i en la construcció d’esglésies romàniques, i els jueus, presents en el territori però sobretot en la cort del comte Guillem de Tolosa i duc de Septimània. Per això, en aquesta mateixa sèrie documental es fa referència en altres documents al monestir de la Grassa (814), o al comte Oliba de

Carcassona (... in territorio Carcassensi...) i a “Bellone comite et Gisclafredo filio ejus” (citada també per primera vegada en aquest any 814). El terme “Ispani” es referien per tant, a tots ells, comtes i levites que sota l’organització del rei Lluís el Pietós constituïa el nou pla d’acció de l’imperi carolingi a les terres d’Hispania, és a dir, de Septimània i de la Marca d’Hispania. Sobre aquests dos eixos es bastí el llegat franc, i sobre aquests dos eixos es fonamentarà la nació catalana que durant tres-cents anys els diferenciarà dels altres comtats i regnes de l’imperi carolingi. Comtes i levites no trigarien pas 80 anys a rebre els privilegis o reconeixements reials, com per exemple, en el document abans citat del cartoral de Narbona de finals del segle IX. Aquests privilegis i reconeixement es produïren immediatament, i més a començaments d’aquesta nova organització i planificació reial. Ja l’any 816 se cita textualment: “Notum sit... quia postquam Hispani qui de potestate Sarracenorum se subtraxerunt et ad nostram seu genitoris nostri fidem se contulerunt et praeceptum auctoritatis nostrae qualiter in regno nostro cum suis Comitibus conversari et nostrum servitium peragere deberent scribere et eis dare iussimus querimoniam aliqui ex ipsis Hispanis nostris auriibus detulerunt duo capitula continentem...” Aquests Ispani, és a dir, comtes i levites que vivien en el territori de Spania, els últims, en els monestirs fortalеса de Carcassona, Rasès, Conflent, Vallespir, Rosselló, i que a partir de l’any 821 apareixen ja signant com a “levita” en els documents relacionats amb la “Marcae Hispanicae”.

Aquests “Ispani”, els levites, no foren tanmateix els fundadors històrics. Com dèiem al començament, per això cal remuntar-se al segle VIII als primers jutges visigots col·laboradors del rei franc Pipí que obriren les portes de les principals ciutats, les lliuraren, i li juraren vassallatge. Malauradament, la documentació no ens permet anar gaire més lluny de l’any 795 quan rere la batalla d’Orbiu (probablement on es fundarà la Grassa, any 781) i les incursions en el pagus de Barcelona, els generals de Carlemany que acompanyaren i protegiren la vida del seu fill Lluís el Pietós en els camps de batalla contra els sarraïns, Joan i Borrell, rebren en aprissió els feus de Fontjoncosa, el primer, i Fontcoberta, el segon. Les dues propietats dins el territori de Narbona, la primera, i de Carcassona, la segona, i totes dues, al redós del Monestir de La Gras-

sa. Borrell serà comte, que alguns identifiquen amb el comte de Carcassona Bellone o Belló, i fou pare del magnífic comte Sunifred, pare de Guillem el Pilós. Joan, fou arquebisbe d'Arles, i pare de Teofred, a qui Lluís el Pietós, juntament amb el comte Sunifred, recificarà aquestes propietats donades per Carlemany i abolirà els tributs als militars de la Septimània que depenien d'ells, és a dir, de la família comtal catalana i de l'estirp dels levites. La importància i l'honor de Joan era tan gran que en un document dels Annals reials francs de l'any 795 es cita, referint-se a l'emperador Carlemany i a Joan: "Karolus serenissimus gratia Dei Rex Francorum et Longobardorum ac Patricius Romanorum Notum sit omnibus Episcopis Abbatibus Ducibus Comitibus... IOHANNE ad nos veniente... ipse super haereticos sive sarracenos infideles... in pago Barchinonense... in locum ubi dicitur Ad Ponte et occidit jamdictos infideles..." i, per això, el mateix emperador li fa lliurament de "... equum optimum et brunia optima et SPATAM INDIAM CUM TECHA DE ARGENTO PARATA... et ... in pago Narbonense villare heremum ad laborandum quem dicunt Fontes... vel aprisione fecerit cum hominibus suis...". Important destacar, a part del cavall i el feu, l'espasa d'argent que Carlemany li concedí, tenint en compte, que era aquesta, l'espasa, l'arma distintiva del levita com així s'acredita en altres documents de l'època. Recordem, que aquestes espases en personatges llegendaris tenien fins i tot nom propi. És per això, que creiem amb raó que Joan no solament era un general de l'exèrcit de Carlemany, sinó un levita, que juntament amb Sunifred, iniciaren junts el camí del poder en la nova organització confiada pels reis carolingis en terres catalanes, i que així foren considerats pels seus contemporanis com els "pares de la pàtria": Joan, el fundador de l'estament dels levites; i, Sunifred, el fundador de la dinastia comtal catalana.

3. El testimoni gràfic dels levites

Com hem vist, les fonts escrites sobre els levites són abundants al llarg de ben bé 300 anys. Manuscrits de possessió pròpia o bé referits a ells, existeixen a partir de l'any 759 fins a mitjans del s. XI, precisament, quan dos grans personatges, Bonfill de Falchs, abat de Santa Cecília de Montserrat, i Oliba, bisbe de Vic, en temps de la comtessa de Barcelona Ermessèn, posaren punt final a aquest món privilegiat dels levites. El pri-

mer, representava la "idiosincràsia catalana" originada en època carolíngia, i el segon, representava la introducció de la ingerència papal en els afers catalans que comportaria una nova regulació de la vida religiosa i celibatària, allò que alguns historiadors contemporanis, anomenen sense raó la "rebel·lió de les classes aristòcrates" i que s'allargaria fins al final del reialme català. D'aquesta època darrera, els levites ens llegaren tres grans obres medievals: El *Liber Iudiciorum* o *Lex Visigothorum*; els *Usatici Barchinonae*, sobre aquest còdex posem en relleu els sempre lloables estudis i publicacions de Joan Bastardas i Parera²; i la *Gesta Comitum Barchinonensium*. Totes aquestes obres pertanyien o estaven relacionades amb l'acció dels levites, i amb raó se les considera els tres pilars de la identitat nacional catalana. Però l'obra, més directament relacionada o atribuïble als levites és l'anomenada *Bíblia de Sant Pere de Rodes*³ que segons la nostra tesi ben bé se la podria anomenar simplement la Bíblia dels Levites, car llur contingut fa referència exclusiva als levites i llur personatge principal és el rei Salomó, fill del rei David, personatge bíblic de gran rellevància i veneració en l'estament o orde dels levites. Tinguem present que els levites tenien monestirs propis on en alguns d'ells hi havia "scriptorium". No és aquest, ben bé, el cas de Ripoll, que no pertanyia a l'estament levític, i d'on segons estudiosos provenia la Bíblia de Sant Pere de Rodes. Però tot essent així, el contingut de la Bíblia i tal vegada la mateixa autoria es podria atribuir als levites que segons diuen fou regalada també a altres levites, aquests sí, que disposaven del monestir de Sant Pere de Rodes. Obsequi d'un cenobi monacal a un altre, precisament en uns moments, en temps de l'abat Oliba, on les relacions entre la família comtal de Besalú i els levites no travessava precisament pels millors moments. És així, que interrogats sobre possibles fonts gràfiques que hi figuressin levites, encara que fossin tardanes, algunes fins i tot de quan els levites ja no existien com a estament i sols els quedava la llegenda, la principal font on recórrer sigui l'anomenada Bíblia de Rodes o de Sant Pere de Rodes, i les altres fonts, juntament amb aquesta, siguin la sec-

2. BASTARDAS I PARERA, JOAN, *Usatges de Barcelona. El Codi a mitjans del segle XII*. Barcelona. 1984.

3. BIBLE DE RODES, Bibliothèque nationale de France, Paris (BNF Latin 6), vol. 1-4.

ció més antiga del claustre de Monestir de Cuixà i el claustre de la Catedral d'Elna, que era la metròpoli de tots els monestirs que tenien els levites.

Seguidament, presentem una selecció d'imatges d'aquesta font privilegiada que és la Bíblia de Sant Pere de Rodes amb una breu explicació interpretativa del que representa. En aquesta Bíblia les històries i les imatges que més ressalten són les del rei Salomó i del profeta Daniel. Destaquen també, encara que no tant, els reis Saül i David, predecessors de Salomó. És a Salomó i a la seva saviesa que aquesta Bíblia li dona més protagonisme, fins i tot, introdueix una oració que probablement s'usava, acompanyada de les il·lustracions, per demanar la seva intercessió en moments complicats d'incursions enemigues dins monestirs o ciutats.

Biblia Sancti Petri Rodensis. Latin 6 (1) Fol. 89r **REMIGIUS AUTISSIODORENSIS**

La imatge il·lustra la història d'Abraham que posteriorment, els mateixos personatges d'aquesta imatge il·lustraran el llibre dels Jutges. Entenem que es tracta d'una família de jutges amb la vara símbol de poder que transfereix a un personatge més jove que és el fill al redós de la ciutat o monestir que governaven. Tant els monestirs com les ciutats, solien edificar-se a la riba dels rius com s'aprecia en la imatge.

Biblia Sancti Petri Rodensis. Latin 6 (1) Fol. 99v

REMIGIUS AUTISSIODORENSIS

La imatge il·lustra els Llibres dels Jutges i apreciem a baix a l'esquerra, un levita amb l'espasa alçada protegit pel seu escuder en el camp de batalla. Un altre levita de grau superior, apareix a dalt a l'esquerra ordenant als seus homes portadors de piques, la disposició de la batalla.

Biblia Sancti Petri Rodensis. Latin 6 (2) Fol. 63r

REMIGIUS AUTISSIODORENSIS

En la imatge s'aprecia un levita armat amb espasa davant del comte o senyor dins d'una ciutat emmurallada que es distingeix per les seves torres. El mateix levita es disposa a continuació a abandonar la ciutat amb escut i cavall.

Biblia Sancti Petri Rodensis. Latin 6 (2) Fol. 21r REMIGIUS AUTISSIODORENSIS

Il·lustració inserida en la història bíblica dels reis Saül i David. Levites jurant fidelitat al seu senyor amb escena conjugal que reforça el caràcter hereditari del seu estament. En la imatge de baix del tot, levites en acció portant presoners al seu senyor sense corona. Interessant fer notar la ciutat o el monestir emmurallat i amb torres.

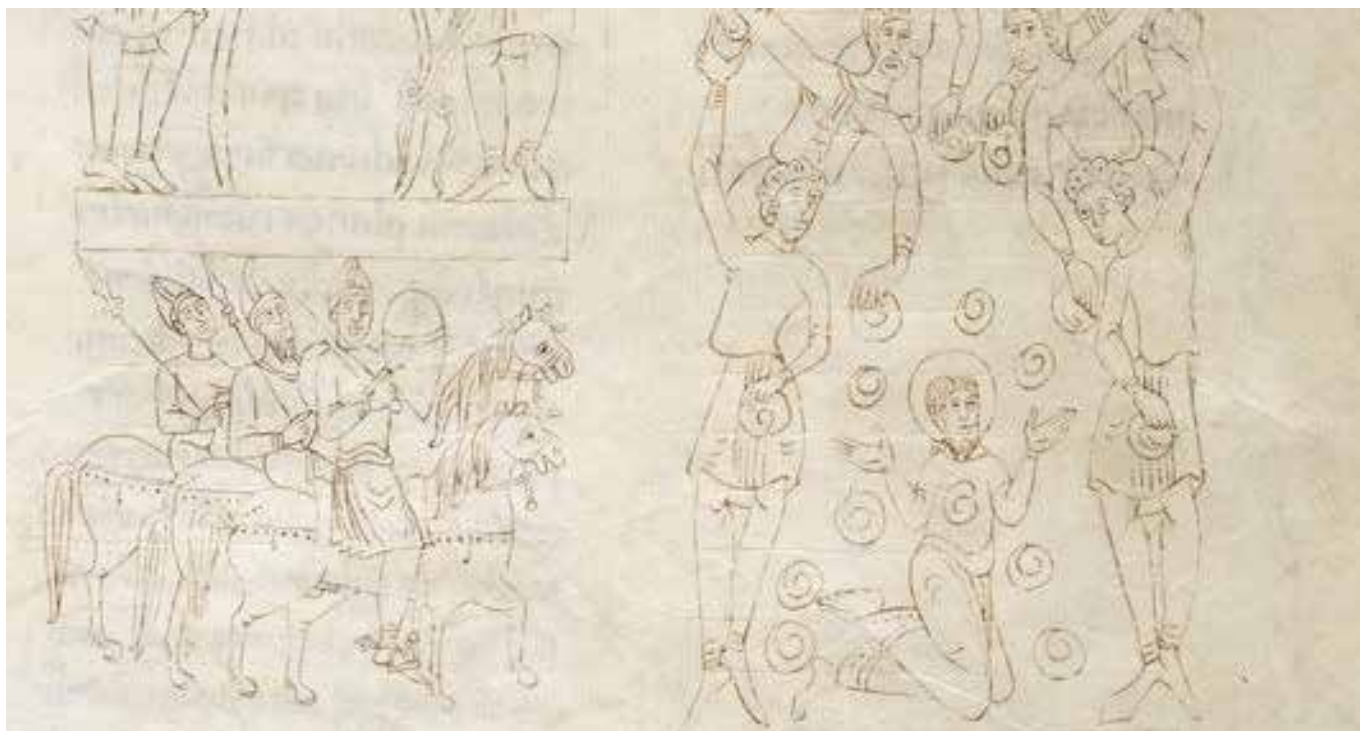

Biblia Sancti Petri Rodensis. Latin 6 (3) Fol. 19v
REMIGIUS AUTISSIODORENSIS

Il·lustració inserida en la vida del profeta Jeremies on s'aprecia un levita muntat a cavall i acompanyat dels

seus soldats amb piques. A la dreta, escena de lapidació, que tot i referir-se a la vida del profeta Jeremies és més pròpia de la vida de Sant Esteve, personatge del Nou Testament molt reverenciat pels levites.

Biblia Sancti Petri Rodensis. Latin 6 (2) Fol. 129v
REMIGIUS AUTISSIODORENSIS

Il·lustració inserida en la vida del rei Salomó a tot color i pàgina completa que ratifica la importància que aquest tenia pels levites. La imatge s'insereix en la EXPLICIT ORATIO SALOMONIS, pregària probablement utilitzada per culminar les incursions dels enemics, sarrains o cristians d'altres senyors, en les ciutats i monestirs. Dalt de tot, s'observen aquests enemics a l'interior d'una ciutat defensada a cops de roc des de les muralles. A l'esquerra, conjunt de levites submisos al seu senyor en actitud de defensar la població contra els enemics. A la dreta, funcions sacerdotals i soldats i població davant el senyor, a la dreta del qual hi apareix dret el levita, símbol del poder militar del senyor.

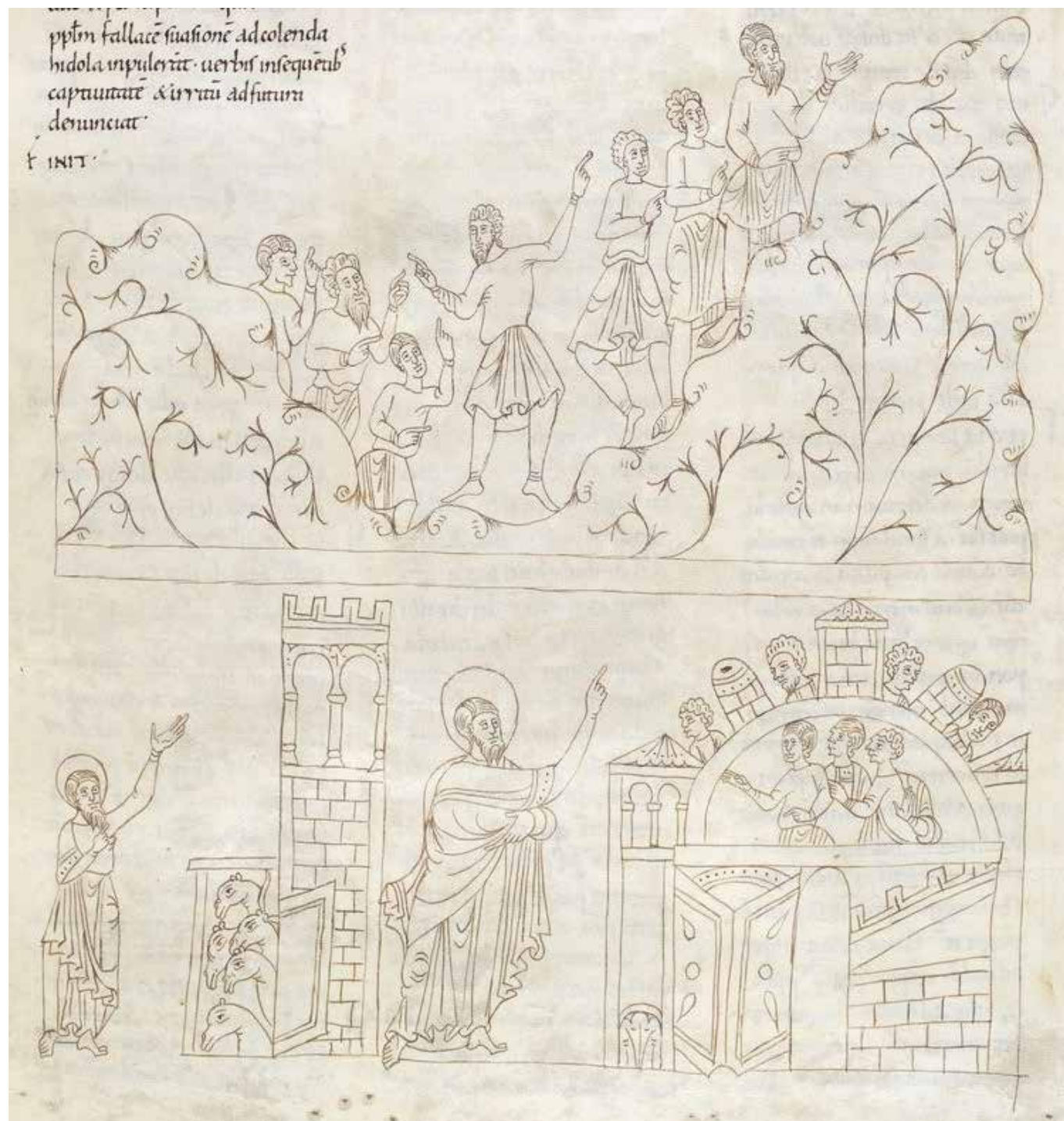
Biblia Sancti Petri Rodensis. Latin 6 (2)
Fol. 129v REMIGIUS AUTISSIODORENSIS

Biblia Sancti Petri Rodensis. Latin 6 (3) Fol. 84r
REMIGIUS AUTISSIODORENSIS

En aquesta imatge inserida en la vida bíblica del profeta Jonàs, s'aprecia una escena característica de les construccions dels levites amb la població, homes i dones, confinats al seu interior, sigui ciutat o monestir. Destaquem les característiques arquitectòniques

de les torres i l'actitud del sant que assenyala, indica, a la població a refugiar-se a les muntanyes. L'escena ubicada, per exemple, a la fortalesa d'Elna als peus del Canigó, lloc on es fundaren molts monestirs dels levites, pren una particular significació enfront dels perills que comportava la vida al pla o a les valls.

En aquesta imatge inserida en la vida bíblica del profeta Jonàs, s'aprecia una escena característica de les construccions dels levites amb la població, homes i dones, confinats al seu interior, sigui ciutat o monestir. Destaquem les característiques arquitectòniques de les torres i l'actitud del sant que assenyala, indica, a la població a refugiar-se a les muntanyes. L'escena ubicada, per exemple, a la fortalesa d'Elna als peus del Canigó, lloc on es fundaren molts monestirs dels levites, pren una particular significació enfront dels perills que comportava la vida al pla o a les valls.

*Elna. Metropolitana.
Claustre i façana principal*

D'Octavi a August i de la República als valors republicans.

Evolució política i canvi de paradigma a la Roma del segle I aC

JORDI PALOMINO ABRIL

Abstract:

In *De Vita Caesaru* Gaius Suetonius reviews life of twelve firsts' emperors, since Caesar to Domicianus, despite Caesar was not an emperor. Author offers us many important details that allows us to draw the career and life of these characters. But, ironically it's not very well known Suetonius life. It's known he was born in 70 at Rome and died in 126, at the age of 56. He was a writer, a historian, a poet and a roman government officer. It's known that its book it began to be written at the same time the emperor Adrian kick him out of its court. It is dedicated to the praetorian guard prefect, Gaius Septicius, whom interested literature and also was a friend of Pliny the Elder. *De Vita Caesaru* offers us an unofficial of August. This work purpose is to delve into the process of acquiring power on his own, thus he took over the reins of the Republic. To understand why happened, the context he lived thus the transition to the Principate is the purpose of this job. It is about the authoritarian drift of a man or rather the remedy for a Republic lacked of good health? Or both?

Resum:

A *Vides dels Dotze Cèsars* (*De Vita Caesaru*), Gai Suetoni repassa la vida dels emperadors, des de Cèsar fins a Domicià, tot i que el primer no ho fou. L'autor ens ofereix detalls importantíssims per a reconstruir la vida i trajectòria d'aquests personatges, però irònicament es coneix poc sobre la vida del mateix Suetoni. Se sap que ell nasqué en 70 a Roma i morí en 126. Fou autor, historiador, poeta i secretari governamental romà. És conegut que l'obra va començar a ser escrita quan l'emperador Adrià l'expulsà de la cort. Està dedicada al prefecte de la guàrdia pretoriana, Gai Septici,

pretorià interessat en la literatura i amic de Plini el Vell. *Vides dels Dotze Cèsars* ens ofereix un relat oficial del personatge que volem tractar en aquest treball: August. L'objectiu és conèixer com es va produir l'acumulació dels poders de la República en una sola persona. Entendre per què es va produir, quin era el context i com es va transitar cap al principat és el nostre objectiu. Es va tractar de la deriva autoritària del personatge o va ser el remei inevitable a una República que donava senyes d'esgotament? O ambdues?

El context d'incertesa en què va créixer *Caius Iulius Caesar Octavianus*: dels triumvirats a la guerra amb Marc Antoni i el retorn de la República

El sistema republicà no tenia en l'antiguitat el significat que donem avui dia a la paraula. Es tractava de la República oligàrquica, la de les elits. No era un sistema democràtic tot i haver-hi mètodes d'elecció, representativitat i separació de poders, així com càmeres parlamentàries i magistratures. La República va néixer per acabar amb el poder en mans d'una sola persona: el rei. Des de l'expulsió de Tarquini el Superb a finals del segle VI aC, la República va anar evolucionant. El monarca, fins aleshores, retenia tot el poder en la seva persona. Havia de fer pocs equilibris per a governar. Per antagònica, la República es va plantejar com el sistema en què la sobirania del rei havia d'ésser repartida en diverses persones. No només es compartia el govern esdevenint coral, sinó que cadascuna de les parcel·les de poder havia d'anar alternant-se de mans. Seran les magistratures les que administraran. I ocupaven aquestes magistratures les persones de l'oligarquia, les famílies nobles de Roma. Aquest sistema fou només possible implementar-se per ser la romana una societat madura. El repartiment de les quotes de poder requeria per part de la classe dominant solidaritat. La plebs, el conjunt de la massa de persones que no formaven part de l'oligarquia, aniria guanyant-se representativitat al llarg dels segles. La màxima expressió de sobirania i representativitat de la plebs en l'Estat romà fou la figura del Tribú de la Plebs. Van ser famosos episodis com el de la secessió de l'Aventí (494 aC) en el context de la pugna entre l'oligarquia i la plebs, així com la Llei de les Dotze Taules (450 aC), les Lleis Licínies Sèxties (367 aC) o la Llei Hortènsia de (287 aC). Havia de ser un sistema harmoniós sostingut per l'equilibri de poders que havia de garantir l'oligarquia. L'equilibri, però, es trencava fàcilment quan individus pertanyents a aquesta classe benestant volien ocupar més parcel·les de govern de les que la República podia permetre atorgar a una sola persona durant un període efímer. No eren les guerres a l'estranger, les invasions o les revoltes populars el que feien perillar el sistema republicà, sinó els propis membres que havien d'alternar-se en el *ma remagnum* immens de magistratures sobre les quals descansava tota la sobirania que, temps ençà, acaparava una sola persona: el rei. La transformació entre el

60 i el 30 aC no va ser una revolució social, sinó política (Flaig, 2011, p.75). A Roma, les classes governades mai varen girar-se en contra del grup senatorial de manera directa ni van actuar de manera organitzada. Així i tot, foren responsables de la caiguda del govern oligàrquic pel fet que els polítics van començar a utilitzar les masses per aconseguir objectius polítics: va aparèixer el populisme (Lepelley, 1998). El populisme anava *in crescendo* a mesura que augmentava l'interès de la plebs pels afers públics. Parts significatives de les classes governades varen anar donant més i més suport a aquells senadors i polítics que es rebel·laven contra el Senat i les institucions per estar aquestes corrompudes als ulls dels ciutadans (Flaig, 2011, p.67-84). Les guerres civils de l'últim segle aC són el més clar exemple del final de l'estabilitat i l'equilibri. Fins aleshores, la República havia funcionat com una orquestra en què cada músic tocava un instrument. Una música harmoniosa era el producte de la col·laboració de tots ells. El so angelical, però, va trencar-se i va proferir un soroll estrident a causa de la descoordinació, l'egoisme i els personalismes, incompatibles amb la República. S'havia arribat de manera tàcita a la conclusió que calia buscar un director d'orquestra, que mantindria tots els instruments republicans intactes,

però que, a partir d'ara, tocarien les notes que dictés el nou director.

El primer triumvirat va ser una de les evidències de l'estat decadent del sistema republicà. Fou forjat per un Pompeu que llicenciava les seves tropes a l'espera que el Senat ratifiqués les concessions que ell personalment havia fet a ciutats, reis i autoritats estrangeres durant la guerra mitidràtica. L'assemblea del Senat era la que havia d'aprovar el repartiment de terres per als veterans de Pompeu (Ferrer, 2005, p. 409-411). Per altra banda, participà del triumvirat Marc Licini Cras, que va enriquir-se amb els seus negocis i amb les confiscacions a Sula, i és conegut per la seva lluita contra el rebel Espartac entre el 74 i el 71 aC, qui va liderar una revolta de 120.000 esclaus en terres italianes per a millorar la situació vital de l'esclavitud, no per abolir-la. En tercer lloc, un jove Juli Cèsar que faria de pont entre Cras i Pompeu. Cneu Pompeu aportava l'autoritat militar i política; Cras, un fons monetari gairebé inacabable; i Cèsar era ja aleshores una jove promesa militar que havia destacat combatent els lusitans a Hispània. Era l'aposta a l'alça. El pacte d'aquests tres individus es va forjar en privat, al marge del marc institucional. Cèsar, que arribaria al consolat en 59 aC, presentaria i defensaria des de la magistratura el triumvirat (Apiano, trad. de A. Sancho, 1985). En 59 aC, però, la República havia arribat a tal punt de tensió interna que l'ordre senatorial era incapaç ja de governar Roma dintre el marc tradicional (Flaig, 2011). Després de l'experiència de govern col·legiat a tres bandes, Pompeu aconseguiria el consolat únic: per la mort de Cras en 53 aC en una campanya contra els parts i per la impossibilitat de renovar el consolat Cèsar estant a la Gàl·lia. A partir d'aquí se succeïran un conjunt de fets que tensaran les relacions amb Cèsar: en 54 aC mor Julia, la seva filla, casada amb Pompeu, l'últim vincle entre ambdós. Pompeu, ocupant el consolat, delega el govern de la Hispània i és nomenat cònsol *sine collega*, únic, amb l'encàrrec del Senat d'enfrontar-se a Cèsar, a qui es considera en rebel·lia per mantenir-se amb l'*imperium* a la Gàl·lia sense ser ja cònsol, raó per la qual és declarat enemic de l'Estat (Ferrer, 2005, p. 409-411). L'enemistat que es proferien mútuament va desencadenar una guerra civil entre els dos principals personatges del moment i les seves respectives faccions i interessos: *populares* liderats pels julis i *optimates* per Pompeu el Gran. El

primer en surt vencedor i inicia un cicle de reformes que molts entenen com un acostament al sistema monàrquic del qual els romans varen desempallegar-se'n fa molts anys, i els va costar Déu i ajuda. Com és sabut, en 15 de març de 44 aC, Cèsar és assassinat pels més fidels defensors d'uns valors republicans amenaçats per la seva persona. Els assassins correrien la mateixa sort que el dictador, derrotant-los definitivament a la batalla de *Filipos* i a Àfrica. Després de la tempesta, una nova eventual pau tensa tornava: el segon triumvirat constituït per Marc Emili Lèpid, Marc Antoni i Gai Juli Cèsar Octavià. Juli Octavi no era fill natural de Cèsar, però va ser adoptat com a hereu de les seves possessions per una banda i, no menys important, dels seus títols i reconeixement, per l'altra. Com a successor de Cèsar, heretà tota la seva fortuna. Uns diners en quantia que no ingressava a l'*aerarium*

Saturni, administrat pel Senat, sinó al seu tresor particular, al fisc (Grimal, 1999, cap. 3). Aquest rerefons econòmic va ser un dels pilars de la seva carrera. Els diners a Roma eren l'ascensor social. Com hem dit, la política a la República l'exercia la classe oligàrquica –tot i que a poc a poc la plebs va anar introduint-se en el govern-. La República confiava la governació als rics, però aquests governants havien de correspondre la *Res Publica* amb aportacions pecuniàries de la seva pròpia fortuna. Havien de ser protectors dels seus clients, dels seus conciutadans. És per això que tenir una bona fortuna permetia fàcilment la promoció política. Hem vist anteriorment el cas de Cras, que va formar part del primer triumvirat sense ser un personatge rellevant com sí que ho fou Pompeu. Era un costum republicà al qual els nobles s'hi veien pràcticament obligats, especialment quan exercien

magistratures importants. Octavi no trencà la tradició i va pagar de la seva butxaca una gran quantitat d'obres públiques com ara carreters, va proveir de gra la ciutat de Roma en moments d'escassetat (*annona*) i va erigir conductes d'aigua (Grimal, 1999, cap. 3). Per altra banda, durant la República, les legions sovint foren pagades per nobles, convertint-se en amos de porcions de l'exèrcit: ho feu Cras, Octavi i tants altres. El famós *noblesse oblige* seria el costum fet norma de la participació amb *munera* per part dels qui ostentaven responsabilitats públiques.

Cap al segon triumvirat i una nova guerra civil

El 43 aC era l'any en què s'iniciava el segon triumvirat entre Octavi, que aportava l'herència política de Cèsar; Marc Antoni, reconegut militar i lloctinent de Cèsar; i Lèpid, personatge discret que no s'interposaria en els assumptes dels primers. Els tres, com en el primer triumvirat, es repartiren territorialment les províncies. Lèpid, Àfrica; Octavi, la Gàl·lia i províncies occidentals; i Marc Antoni, Orient, amb qui travaria una aliança amb Cleòpatra Filopator (en grec Κλεοπάτρα Φιλοπάτωρ). Els triumvirs podien imposar la seva voluntat i dirigir qualsevol política que desitgessin: això va ser el final de la República (Flaig, 2011, p.75). La segona experiència triumviral acabaria com la primera: amb una guerra. Lèpid va guardar les distàncies. Octavi va vèncer Marc Antoni i Cleòpatra en 33 aC a la batalla naval d'*Accium*. Després, la reina i el triumvir es dirigiren a Egipte, on Octavi els perseguí i, finalment, se suïcidaren. Sobre aquest episodi hi ha hagut molta literatura romàntica. Una vegada derrotat el seu últim obstacle, Marc Antoni, Octavi no va tornar d'Egipte a Itàlia amb un pla autocràtic mestre llest per a ser aplicat (Beard, 2016). Lèpid, apartat del triumvirat, ja dissolt, ostentà el càrrec de *Pontifex Maximus* fins a la seva mort. Octavi, malgrat això, tenia via lliure. El final del triumvirat, però, fàcilment podria haver deixat pas a la fragmentació de l'imperi i a l'aparició de senyors de la guerra en les diferents províncies. Aquests successors podrien haver consolidat les seves regions tal com feren els successors d'Alexandre (Flaig, 2011, p.76). El que era poc probable era que es mantingués el territori unit, tot i que així va passar.

Durant el triumvirat, però, Octavi havia començat a submergir-se en la política de Roma, però sobretot en la política exterior. Sabia que en algun moment

necessitaria suports, d'una clientela, a les províncies. Vegem l'exemple de l'obra d'Octavi a Àfrica. Entre el 40 i el 36 aC, la província és governada pel triumvir Lèpid. En 36 aC és apartat i Octavi li pren el relleu. Des d'aquest moment, Octavi reordena la regió per tal que un sol governador se n'encarregui. Crea l'Àfrica Proconsular que inclou des de la Cirenaica a Numídia i Mauritània, moment també en què Cartago substitueix Útica com a capital. L'entrada definitiva d'Àfrica dintre el domini d'Octavi significà per a la regió el final de les guerres civils i la represa del programa cesarià (Lepelley, 1998, p. 75). Seguint els plans de Cèsar, Àfrica acull un contingent de 3.000 colons, malgrat tots els mals presagis que assolaven Cartago "la malédiction sur le sol púniques fut solennellement levée" (Lepelley, 1998). A Cartago se li concedeixen privilegis com ara la immunitat fiscal, i s'hi construeix un fòrum. Cirta fou declarada colònia juliana oficial. A més de l'extensió de Cartago i la legislació de Cirta, va fundar 8 o 9 colònies. La principal va ser la de *Sicca Veneria* (Leket), amb un gran nombre de territoris que en depenien, sobretot viles. La fundació de colònies per part d'Octavi era indispensable perquè necessitava procurar terres a un innumerable contingent de veterans dels exèrcits de les guerres civils (Lepelley, 1998, p. 78). Octavi no només aconseguia guanyar-se el suport dels romans de les colònies (veterans que s'hi instal·len i colons) sinó que també iniciava una vertadera política de romanització –gràcies a aquestes colònies-. Els colons convivien amb els autòctons: "on doit cependant constater qu'Auguste se préoccupait fort peu d'intégrer les Africains dans la romanité".

Princeps senati i el Principat

Les seves primeres mesures després de la guerra varen ser la condonació de deutes i la reducció de la pressió fiscal, així com l'organització de l'assentament a Itàlia i a les províncies dels veterans de les guerres (González-Conde, 2005). Aconseguí, per altra banda, que des del 31 aC se li concedeixi el consolat cada any, fet que li permet la presidència de l'assemblea i ser cap de l'Estat. Compartia posició amb un altre cònsol, sovint des d'aleshores persona de la seva elecció. No havien variat les funcions legislatives i executives del consolat, però sí que era novetat que una mateixa persona ocupés el càrrec consecutivament i durant tants anys. Per a celebrar la victòria (en 29

aC), escull els dies consagrats a Hèrcules perquè se l'associï amb l'heroi (Grimal, 1999, p. 46). En 28 aC, mitjançant la censura, realitza la *lectio senatus*, la inclusió dels nous membres del Senat recollits a l'*album senatus*, una mena d'inventari dels qui eren senadors. Aquest fet li donà un immens poder, ja que li permetia controlar la incorporació dels nous senadors. En juny de 27 aC, constatat el final de la guerra, renuncia als seus poders davant l'assemblea del Senat. Els senadors, atès el context inestable del moment i a la possibilitat d'una revifada bèl·lica del conflicte, i tenint en compte l'honradesa de l'acte de renúncia voluntària als poders que tenia fins aleshores, decideixen demanar-li que continuï dirigint els assumptes de l'Estat. Per a tal propòsit, més enllà del consolat, li atorguen l'*imperium* militar durant deu anys sobre els territoris de les províncies d'Hispania, la Gàl·lia i Síria, on hi havia conflictes armats i, per tant, les legions hi feien acte de presència. Es va convertir en comandant en cap de totes les forces militars, fet que mai havia ocorregut. Gràcies a una reforma de les pensions, va tallar tots els vincles dels soldats amb els seus generals. Establí terminis i condicions uniformes a tot l'exèrcit fixant un període estàndard de servei de 16 anys, incrementat després a 20 –va haver-se d'augmentar per a poder pagar les jubilacions dels veterans (Beard, 2016)–. I els va garantir, en la seva retirada, una paga en efectiu de les arque públiques per una suma de diners de 12 vegades la seva paga anual o un equivalent en terres. Aquesta reforma va ser gairebé inassolible: l'import anual de la paga corrent juntament amb els paquets de pensions per a tot l'exèrcit devia arribar a uns 450 milions de sestercis, més de la meitat de la totalitat d'ingressos tributaris anuals de l'imperi (Beard, 2016). Així, s'acabava d'una vegada per totes amb la interdependència dels soldats amb els seus generals perquè aquests els proporcionessin una jubilació, un fenomen que va ser freqüent en els últims anys de la República i que provocava les guerres civils. Ara, amb un exèrcit fidel a l'Estat, difícilment un general podria revelar-se guanyant-se el favor dels homes que comandava. “Va monopolitzar la força militar, però el seu règim no va assemblar-se en res a una dictadura moderna” (Beard, 2016). Roma i Itàlia es mantenien sorprenentment lliures de soldats, i després de “tres segles de milícia meitat pública meitat privada, va nacionalitzar de dalt a baix les legions romanes i les va

apartar de la política” (Beard). Els 300.000 integrants de l'exèrcit eren a les fronteres i a províncies en peu de guerra. A excepció de la Guàrdia Pretoriana. August, de fet, “va impedir que ningú pogués seguir l'exemple de la seva joventut: és a dir, reclutar un exèrcit privat i fer caure l'Estat”.

Se li concedeix, també, el títol de *princeps*, que no és nou i recorda als honors republicans. Tanmateix, rep el títol d'August, que atorga caràcter sagrat a la seva persona. Evocava a l'*auguratio*, l'observació dels presagis. Era un nom desconegut, innovador. Mai abans ningú s'havia anomenat així (Beard, 2016). Alguns li havien proposat que adoptés el nom de Ròmul, però va decantar-se per August. El *princeps senatus*, que normalment havia estat el senador de més avançada edat entre els excònsols, tenia el dret a parlar el primer. Podem imaginar, doncs, les sessions de l'assemblea del Senat, en què August parlava en primer terme. La resta de senadors, si no eren opositors fermes, li seguirien la corrent a partir de la seva primera intervenció. Les seves paraules creaven jurisprudència més enllà del sentit estrictament legal del terme. Al Senat, doncs, August esdevingué el personatge amb més influència. Això tenia un nom: *auctoritas*. Se l'havia guanyat: ja fos per mèrits dignes d'admirar, per honradesa i per patriotisme, així com per coerció i amenaça. Per aquesta concessió d'autoritat els seus actes i les seves declaracions eren “exemplars” en el sentit literal de la paraula.

En realitat, res havia canviat. La classe dirigent va continuar essent la mateixa, els privilegis del Senat

no varen ser eliminats, sinó que milloraren en molts aspectes, i els vells càrrecs estatals, com consolats, pretors i altres continuaren essent magistratures anhelades i ocupades (Beard, 2016). No era estrany que un sol home acaparés molts càrrecs al mateix temps. Menys rar era en aquests moments finals de la República. El que no era gens habitual, i d'aquí el canvi de paradigma que estava vivint el sistema, era que un mateix individu perllongués durant tant temps el poder de les magistratures en la seva persona. Sobre tot, el consolat, renovat constantment. Es permetia tal situació perquè tenia una "missió excepcional" (Grimal, 1999, cap. 3). I perquè hi havia veritable temor que esclatés un nou conflicte armat. També perquè Roma necessitava pau i tothom estava fart de la guerra i dels conflictes entre romans.

Després del 27 aC, el Principat podia encaminar-se cap a una monarquia, abolint les institucions oligàrquiques republicanes, o cap a la restauració republicana. No hi havia un pla realment ben estructurat: la política d'August es va basar en una llarga sèrie d'experiments pràctics, improvisacions, falsos començaments i alguns fracassos (Beard, 2016). Essent conscient que si prenia la primera opció, August podia córrer la mateixa sort que el seu oncle, Cèsar, optà per la recreació dels valors republicans. Hem d'entendre que la política romana patrocinava el seny, el valor personal i el patriotisme. Els ciutadans a qui llur naixement els concedeix una

responsabilitat envers els seus ciutadans tenen uns deures particulars: han de protegir i cuidar el poble, la seva clientela. August, en part, va agafar-se a aquest pretext per a governar. Encara que, probablement, se sentís moralment obligat a fer-ho com a bon romà membre de l'oligarquia (Grimal, 1999, cap. 3). Ciceró va intentar substituir l'antiga jerarquia fundada exclusivament en el naixement per una basada en la virtut i la puresa personal. Ciceró proposava que l'ascens a la política no depengués de l'origen social de la persona. August, però, de família noble, va treballar en una

doble direcció: va mantenir l'aparença republicana en tot moment malgrat que acumulava més i més poder a volta que passava. Va restaurar el règim oligàrquic que Cèsar havia abolit. No es va posar la classe senatorial a la contra. El final de la República i el final de l'*establishment* van ser dues coses diferents (Flaig, 2011, p.76). Va construir la nova realitat tenint-los en compte i, sovint, beneficiant-los. La constatació d'aquesta política transportada a la realitat va ser la permanència de les dues principals estructures oligàrquiques: el Senat i els comicis. Però llur funcionament ara estaria dirigit per l'home que els déus havien elegit com a guia. Va exercir tanta influència en les eleccions que el procés democràtic popular va quedar completament destrossat (Beard, 2016). August va anar construint situacions de fet. Va consolidar el Principat a partir de la realitat, sense alterar substancialment els valors republicans. Les seves accions li atorgaren legitimitat davant el poble. Segons Charles Maurice de Talleyrand la legitimitat provenia de l'incontestable dret a governar sense possibilitat de ser revocat. John Locke defensava que era el dret a governar de manera incontestable atribuït per una institució. Theodor Mommsen, per la seva part, assegurava que tant Talleyrand com Locke tenien raó, i que els seus plantejaments eren complementaris (Flaig, 2011, p.76). Mommsen, doncs, ens dona la clau per entendre d'on provenia la legitimitat d'August, l'*auctoritas*. El seu poder, evidentment, emanava d'unes institucions romanes. Però fou també perquè tenia suficient fortalesa per a no trobar cap grup opositor suficientment preparat per a plantar-li cara, sobretot després de l'any 33 aC. N'hi ha que prefereixen parlar d'acceptació en comptes de legitimitat. Segons aquest punt de vista, el Principat era un sistema específic d'acceptació: la monarquia era legítima però la posició dels emperadors no es basava en la legitimitat sinó en l'acceptació (Flaig, 2011, p.67-84).

Amb la voluntat de subratllar que ell era la personificació dels valors republicans i que n'era un ferm defensor, va renunciar a repetir any rere any en el càrrec de cònsol a partir del primer de juliol de l'any 23 aC. Fou cònsol 11 vegades en total entre el 43 i el 23 aC i, més tard, en dues ocasions aïllades. Per a aquell moment, ja s'havia consolidat en el poder i ningú dubtava que era el guardià de totes les magistratures republicanes. A partir d'aquesta data se li atribueix

la potestat tribunicia. Aquest era el major assoliment que va aconseguir la plebs. La potestat tribunicia era un poder en mans del Tribú de la Plebs. El tribunalat estava format per dos membres, normalment. Era un càrrec *sacer* (sagrat). Se li atribuïen les funcions de l'*auxilium* –la protecció judicial del plebeu-, la *intercessio* –dret a vet sobre les altres magistratures, inclòs el consolat- i la *prehensio* –potestat d'arrestar altres magistrats-. Presidia i convocava els judicis i proposava plebiscits. El Tribú de la Plebs es va crear en el 494 aC després del litigi entre patricis i plebeus anomenat la Secessió de l'Aventí o el Mont Sacre. Aquest càrrec era exclusiu per a la plebs. August no volia ni podia exercir el tribunalat. La seva estratègia fou la següent: retirar d'entre els poders del Tribú de la Plebs la seva raó de ser: la potestat tribunicia. I se la va reservar per a la seva persona. La importància d'aquest poder rau en la capacitat d'*intercessio* i en la inviolabilitat personal. Si gaudia de dret a vet sobre totes les magistratures, podia permetre's el luxe de renunciar al consolat: ara estaria per sobre dels còsols. L'*ius intercessio* no va ser ideat per a tal propòsit, sinó per a protegir el plebeu d'eventuals abusos dels magistrats patricis. La potestat tribunicia fou l'essència del poder del Principat i de tots els futurs emperadors (González-Conde, 2005, p.459-494). Aquest poder havia de renovar-se cada 10 de novembre, dia que servirà per a comptabilitzar els anys de cada regnat. Val a dir, en defensa d'August, si és defensable, que en els últims anys el càrrec de Tribú de la Plebs havia estat exercit per personatges que havien fet ús de la demagògia i havien contribuït a incendiar els ànims a la ciutat en moments que calia rebaixar la tensió, com podia ser la carestia de gra quan Marc Antoni aturà el proveïment des d'Egipte. Treure-li poder al Tribú era, en certa manera, donar estabilitat i rebaixar la tensió a la ciutat. Contra la tradició, va mantenir l'*imperium militar*, com hem vist, que li permetia fer ús de la *coercitio*, és a dir fer complir i executar les lleis mantenint a la ciutat de Roma soldats armats: la guàrdia dels pretorians. Quedava fixada la concessió i acceptació de magistratures per al poder imperial: la potestat tribunicia, amb renovació anual; l'ocupació eventual del consolat de forma col·legiada; un nombre variable d'acclamacions imperatòries; i la seva exaltació com a *pater patriae*. La reforma del 23 aC, doncs, creava una poderosa arma de despotisme al costat de les institucions de la Repú-

blica. L'ús que es faria del poder dependria únicament de la persona del *princeps*.

Cada reforma que August ordenava li aplanava més el camí. El nou ordre funcionava. La plebs tornava a creure en els valors republicans ara que estaven sota el control d'August. Se l'idealitzava. Així i tot, va mantenir una aparença discreta en l'àmbit privat. No va viure en un gran palau, sinó en una casa al turó del Palatí, on s'hi podia trobar senadors o a on, de vegades, podia veure's la seva esposa Livia filant la llana (Beard, 2016). Una de les innovacions més importants i duradores en el temps fou la d'inundar el món romà amb la seva imatge. Escultures per tots els racons de l'imperi adopten un estil juvenil i idealitzant que recorda l'art clàssic de l'Atenes del segle V i constitueixen un evident i marcat contrast amb l'exagerat realisme característic dels retrats d'ancians plens d'arrugues de l'elit romana de principis de segle I aC. La idealització de la seva persona era total. Sobretot des que fou divinitzat. En el 8 aC, el Senat va decidir que el mes després de Juliol, en honor a Cèsar, es diria Agost. El Principat tenia uns engranatges ben engruixats per August. Tot estava llest per posar rumb a segles i segles d'emperadors, que passaran a la Història pels seus actes, com a tirans o com a savis, com a guerrers o com a pacifistes. Però tots deuran el fet d'haver estat inclosos als llibres d'Història a dues persones: a Juli Cèsar i a Cèsar August.

Conclusions

Cèsar Octavià va néixer un 23 de setembre del 63 aC, any de la conjura de Catilina. La literatura oficial va voler subratllar aquell dia, presentant-lo com el naixement del salvador que guiaria Roma i acabaria amb els vicis que havien corromput la puresa de la República com va fer Luci Sergi Catilina. Va morir un 19 d'agost de l'any 14. Alguns diuen que Livia el va enverinar per assegurar l'arribada de Tiberi al poder: l'enverinament, l'ús de metzines, era típic de les dones, doncs no requeria força física sinó d'astúcia. El seu cos fou traslladat des de Nola a Roma, recorrent uns 160 km. Fins i tot en el moment del seu funeral, la gent seguia debatent en què s'havia basat el règim d'August (Beard, 2016).

Les impressions concloents ens fan pensar que a Octavi no li importava tant el què com sí el com. No era primordial per a ell quin nom havia de rebre el nou

règim que a poc a poc anava dibuixant. Es tractava de la manera com bandejava els senadors i oligarques i s'apropiava dels poders de la República. El Senat va seguir existint per sempre més, així com totes les magistratures. No foren abolides. Ni foren ocupades per la mateixa persona. August va encarregar-se de presentar una situació de preservació de les institucions. La seva obra, fruit de l'enginy i l'astúcia, va ser la capacitat de despollar de poder totes les magistratures i apropiar-se'n. És imprescindible que compreguem la separació de la magistratura, la persona que eventualment exerceix la magistratura i el poder atribuït a la magistratura. Són tres peces diferents del mateix trencaclosques. August es quedarà amb una d'aquestes tres peces: el poder atribuït a les magistratures. L'exemple més clar i important que hem vist ha estat el del Tribú de la Plebs. No aboleix el càrrec. Ni l'ocupa ell. August va desproveir el Tribú del seu poder atribuït, la tribunicia potestat, que incloïa el dret de vet o *intercessio*, per apropiari-se'n ell. Com en aquest cas, amb tota la resta. Al meu entendre, aquesta és la clau de la transició pacífica de la República al Principat i el primer pas per a l'arribada del règim imperial.

La historiografia ha determinat que eren 6 els principals poders que foren desposseïts de l'últim rei, Tarquini el Superb, per a ser compartits en el nou règim de República oligàrquica: la *potestas*, com la capacitat de prendre decisions; l'*ius coercitio*, pel qual es feia complir la llei; l'*auspicium*, que permetia consultar la voluntat divina; la *prohibitio*; la *intercessio* o dret a vet; i l'*imperium*, entès com la capacitat de governar. Tots aquests poders, amb la caiguda de la monarquia, es van repartir entre diferents magistratures que es van crear per l'ocasió: el consolat, la pretura, la censura, els tribunats, les edilitats, la dictadura, etc. August efectua aquest mateix procés però a la inversa. Retorna tots els poders a una sola persona, ell, però en deixa les closques, que vindrien a ser les magistratures, per tal de simular continuïtat. És difícil creure que els seus coetanis no veiessin que August acumulava cada vegada més i més poder. La qüestió en la qual ens hem d'aturar un moment és si ja els estava bé als seus contemporanis que acumulés poder per sobre de tot el sistema republicà. Com s'ha dit, Theodor Mommsen assumia les tesis de Maurice de Talleyrand i John Locke: la superposició de les dues teories donava com a resultat que la legitimitat s'aconseguia

per l'incontestable dret a governar sense possibilitat de ser revocat i pel fet que aquesta potestat li atribuís una institució. August va tenir ambdues coses: les institucions republicanes li varen concedir els poders al mateix temps que el seu poder personal dissuadia qualsevol intent de cop d'Estat, malgrat intents i conjures. Egon Flaig (Flaig, 2011, p.76), per la seva banda, emfatitza no tant en l'*auctoritas* sinó en l'acceptació general de què va gaudir August. Segons el meu parer, i com hem pogut observar al llarg de l'article, August va desenvolupar la seva magna obra en un moment en què la població, la plebs, estava esgotada de les guerres. No en un sentit psicològic: qui més patia les guerres civils era la gent del carrer. Un exemple: el no proveïment de blat a Roma des d'Egipte per la negativa de Marc Antoni en els moments previs a la guerra civil amb Octavi a qui va afectar de ple va ser als estómacs dels habitants de la ciutat. No és estrany pensar que a la ciutadania no li importés tant la República com sí la capacitat de la República per a protegir i cuidar la seva ciutadania. August era una aposta per a tal propòsit: en el context de la inestabilitat, corrupció i penúria, ell era ordre, honradesa i la possibilitat de recuperació econòmica.

Però August no només va tenir en compte la població, sinó també les elits oligàrquiques. No va suposar mai una amenaça pels interessos personals dels *nobiles*. Varen poder continuar mantenint el seu estatus. Només havien d'acceptar que la governació del país recauria en August. De fet, podem entendre la determinació en construir el Principat com la conseqüència de no haver estat a l'altura del que la República exigia dels seus governants. August era una nova possibilitat, una tabula rasa. August va portar els valors republicans a la seva màxima expressió. Pot semblar contradictori, però atenent al context d'enderrocament de totes les institucions republicanes, August va mantenir dempeus aquells valors sobre els quals s'havia forjat la societat que ell i els seus successors guiaran al llarg dels segles, deixant una marcada empremta no només en les pàgines de la Història sinó també en l'evolució de la cultura europea i occidental.

Referències

APIANO ALEXANDRINO. *Historia Romana II, Guerras Civiles*, 2, 8-9, trad. de Antonio Sancho Royo. Biblioteca Clásica Cremos, 83, Madrid, 1985.

BEARD, MARY. *SPQR. Una historia de la antigua Roma*. Traducció de Sílvia Furió Castellví, 2016. Barcelona: Crítica, Editorial Planeta, 2016.

FERRER MAESTRO, JUAN JOSÉ (2005). "Capítulo III. El apogeo de la República". A: FERNÁNDEZ NIETO, FCO. JAVIER (Coord.) *Historia Antigua de Grecia y Roma*. València: Tirant lo Blanch, 2005, p.373-418.

FLAIG, EGON. "The Transition from Republic to Principate: Loss of Legitimacy, Revolution, and Acceptance". A PALL, JOHANN ARNASON, RAAFLAUB, KURT. A. *The Roman Empire in context: historical and comparative perspectives*. New York: John Wiley & Sons Inc, 2011, p.67-84.

GRIMAL, PIERRE. "Capítol II. El Principat augustal", A *El segle d'August*. Barcelona: Edicions de 1984, 1999, p.45-60.

GONZÁLEZ-CONDE PUENTE, PILAR (2005). "Capítulo V. El Principado de Augusto y el comienzo del imperio". A FERNÁNDEZ NIETO, FCO. JAVIER (Coord.) *Historia Antigua de Grecia y Roma*. València: Tirant lo Blanch, 2005, p.459-494.

LEPELLEY, CLAUDE. *Rome et l'intégration de l'Empire - 44 av. J.-C. - 260 ap. J.-C. Tome 2. Approches régionales du Haut-Empire romain*. Paris: Presses Universitaires de France, 1998.

Andorra i Catalunya, només de costat

RAFAEL VALLBONA

Entrada la primavera de 1966, en Joan i la dona van agafar la seva Vespa 160 GT amb sidecar i se'n van anar a Andorra per Calaf i Ponts. Amb 38 anys, dos fills, pluriocupació de pixatinters i l'amarg regust del jovent de postguerra, en Joan era un resignat convençut que l'únic que podia fer un home del carrer com ell, que res no tenia, era mirar endavant buscant ranures de llum i llibertat on no n'hi havia. No militava, no tenia contactes en la clandestinitat, no era d'Òmnium i mai no havia estat a París. Només aspirava a una vida normal, moderna, desassossegada i en català, això sí. I aquell racó dels Pirineus tenia una mica de tot allò.

La peculiar personalitat del país, barreja de consumisme, joiós ús públic de la llengua catalana, art romànic i independència, conformava un imaginari cultural i social on aquella generació de fills de l'esperança republicana i joves del fracàs bèl·lic s'hi va emmirallar durant anys: va ser el seu paradís domèstic i proper,

no en podien aspirar a altre. En aquell viatge, la parella va comprar una tenda de càmping André Jamet gran com un xalet, que durant anys va ser el sostre de les vacances familiars, ja a bord del 600. En aquella casa sota la lona els fills van passar la seva primera nit a Andorra i, prenent la fresca a tocar del Valira (que per ells fins llavors només era una marca de cafeteres), el pare els va fer entendre la importància simbòlica de la nació andorrana per a la catalanitat. Atent a l'explicació, aquella nit el gran es va sentir captivat per l'enorme significat històric d'aquell país.

Va recordar aquell sojorn familiar a Andorra temps després. Devia cursar cinquè o sisè de batxillerat, i no hi havia nit que no escoltés *Al mil por mil*, el programa musical que Josep Mª Pallardó feia a Ràdio Joventut i que va ser fonamental en la seva educació sentimental. Era tard quan el locutor va posar el *Rock'n'roll animal*, de Lou Reed, i hi va quedar enganxat des del primer

Montserrat Bastardas Parera en el Pas de la Casa el 1952.

riff de guitarra del “Sweet Jane”. Volia aquell disc, el necessitava. Però la versió que es vendria a Barcelona estava capada: el mític “Heroin” havia estat censurat. Només hi havia dues solucions, o demanar a algú que li portés de Londres (però cap dels seus amics tenia diners per viatjar), o anar-lo a comprar a Transbord, la gran botiga de discos de l’avinguda Meritxell d’Andorra la Vella. I hi va fer cap, curiosament també amb Vespa, de paquet en la d’un amic. El vinil encara sona avui al seu plat. Més enllà dels valors del disc, el fill gran d’en Joan recorda sempre aquella glopada de llibertat normal que va significar l’excursió al Principat. A casa no ho va dir mai que hi anava amb moto, és clar. Allò també el va fer sentir lliure i rebel.

Del mite a la realitat

La relació d’afecte dels catalans amb el país va regir-se més o menys així durant anys. Qui no hi havia anat a comprar discos, duralex o formatges (o alguns a esquiar) havia descobert amb el temps que les cadenes d’evasió a través de les muntanyes havien salvat a molts perseguits pel nazisme o pel franquisme (tot i que entre 1944 i 1945 gendarmes i guàrdies civils van entrar-hi per perseguir el maquis). Però la dimensió històrica tenia vocació de superar tots els entrebancs conjunturals. Arrelades per la llengua i la cultura, Andorra i Catalunya albiraven un futur d’agermanament que, això es creia, eixamplaria els horitzons de llibertat i reconeixement universal de la personalitat social i política de la cultura catalana.

Molts catalans van seguir el solemne acte d’entrada d’Andorra a l’ONU el dia 28 de juliol de 1993. Per ells, i també per a en Joan i el seu fill gran, el discurs del cap de govern, Òscar Ribas, davant l’assemblea general significava el reconeixement d’un estat, però també duia implícit el d’una realitat cultural i històrica que transcendia més enllà de les fronteres de les nacions andorrana, espanyola i francesa. A més, l’entrada a l’organització suposava superar el llast medieval que planava fins llavors damunt la societat i l’administració del Principat. Ribas ho va dir ben clar: “Andorra ja no és un vestigi del dret feudal i medieval sinó un estat homologat segons els criteris del dret internacional modern. I d’aquesta manera, s’ha tancat tot un secular procés de formulació jurídica que es va iniciar amb els pariatges ara fa més de set-cents anys i ens ha conduït a la cerimònia que estem vivint.”

*Coll d’Envalira, maig 1952, Alfred Perez-Bastardas, la mare i la germana.
Obertura de la collada.*

Quatre mesos abans (14 de març) els andorrans amb dret a vot havien aprovat una constitució que garantia el fonament democràtic de l’estat, i el 12 de desembre l’empresari Òscar Ribas Reig, de l’Agrupament Nacional Democràtic, va guanyar les eleccions al Consell General d’Andorra.

Viatjant-hi ara ja en cotxe, el fill d’en Joan i el fotògraf Xavi Ribas van anar als Pirineus per fer un reportatge per al diari britànic *Sunday Telegraph*. L’AND els va convidar a un acte de campanya a l’exquisit restaurant de cuina andorrana Borda Raubert, de la Massana. Va ser excitant assistir a les beceroles d’una nova democràcia. El periodista va evocar les primeres eleccions municipals de 1979, amb la càrrega emocional i d’esperances que tenien tots els participants: polítics, periodistes, militants, ciutadania. Hi havia una innocent il·lusió entre els andorrans de la qual els catalans ens en contagiàvem. Era bell i raonable creure en un futur millor, i pensar que la nació andorrana en seria l’estendard sota el qual s’aixoplugaria la llengua i cultura comunes i les no poques pàgines de la història compartides. Entre els més abrandats es feia broma: “deixem-nos envair per Andorra”.

Al seu discurs a l’ONU, Ribas va fer un gest de veïnatge quan va dir: “som un Estat del Pirineu, aquesta muntanya d’Europa que no separa, sinó que és lloc de trobada.” Però el món modern no està per a sentimentalismes. I el punt de trobada avui només és un supermercat. Aquell dia d’esperança general va ser també el primer d’un desencís comú.

Només de costat

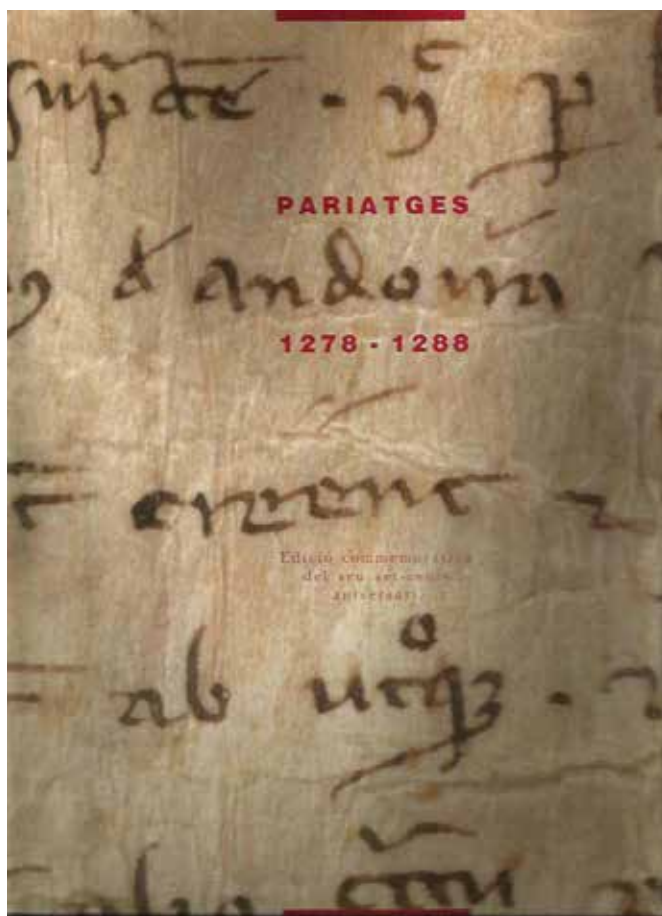
Uns anys després, el fill gran d'en Joan va anar a Andorra per impartir un curs de comunicació per a metges i infermeres de l'Hospital Nostra Senyora de Meritxell. El país havia madurat, però les institucions democràtiques encara estaven a mig camí, i en no pocs aspectes encara ho estan ara (drets laborals, avortament, matrimoni homosexual), però en general la societat respirava un aire de moderna normalitat que no deixava cap ranura a aquella llum que havia convertit les Valls en un parnàs de les llibertats que no teníem a la Catalunya dels seixanta, que tot just entrava a la societat de consum.

Del punt de trobada d'Òscar Ribas a l'ONU no se'n sabia res, i de la seva reivindicació del català com a llengua comuna i universal poca cosa. Els catalans interessaven si gastaven. Andorra era un estat modern que es relacionava de tu a tu amb França, Espanya (el 60% de les importacions i el 70% de les exportacions van i venen d'aquí) i la Unió Europea (amb qui havia firmat un tractat de país tercer) i, només en darrera instància i amb un perfil menor, amb regions. L'ús social del català havia reculat de manera preocupant, el model d'ensenyament andorrà era minoritari i, en general, hi havia la sensació que de la vella idea de l'agermanament històric, cultural i lingüístic entre Catalunya i Andorra ningú no en volia saber gran cosa. Eren aspectes sentimentals ja superats per la inexorable piconadora del temps i la realitat.

Només faltaven les trifulgues financeres de la família Pujol per acabar de refredar el veïnatge. Després d'una intensa campanya per rentar la cara a la banca andorrana (una fixació d'en Sarkozy per treure pit davant la UE), l'escàndol dels diners dels Pujol amagats al país, i del banc que els acollia, va provocar una mena d'educada aversió estètica cap a Catalunya (com si tots els catalans tinguéssim diners a Andorra, ja ho voldríem). El nomenament del més pervers ambaixador que Espanya podia posar a Andorra, Àngel Ros, ha estat fins ara el darrer cop baix a la història d'una relació que, com que és cultural, serà indestructible, agradi o no als freds aparells estatals, mentre quedi algú a banda i banda de la frontera que parli aquesta llengua.

Només l'esport, per interessos especulatiu i comercials, és clar, manté el miratge d'una relació falsament normal entre Catalunya i el Principat. El club de futbol ha estat adquirit per Gerard Piqué, i el Mo-

rabanc Andorra de bàsquet fins i tot juga, i guanya, la lliga catalana. A això queda reduïda avui una història fraternal. En Joan s'hauria entristit.

Els Jocs Florals de la Cerdanya de 1908: Reconstrucció coral d'una crònica d'època

ARNAU MAYANS MONTÉS*

Los Pirineos 547. PUIGCERDA — Interiore del Teatro, del Casino Ceretano (Intérieur du Théâtre et du Casino Ceretano)

Puigcerdà: Interior del Teatro, del Casino Ceretano. Postal, c.1915. Arxiu Comarcal de la Cerdanya (ACCE).

Entre el positivisme factual i l'escepticisme postmodern, l'historiador contemporani ha de trobar el seu lloc. No té per què ser, però, una tria estàtica; bé que es pot emmotllar, de grat o per força, a la naturalesa de les fonts primàries disponibles o a la voluntat discursiva de l'autor. Cap de les dues raons no hauria de desprestigiar, d'entrada, la qualitat de la recerca presentada.

En aquest cas, l'elecció és una combinació d'ambdós condicionants. Per una banda, perquè calia no desapropiar l'abundància de notícies i cròniques sobre els Jocs Florals de la Cerdanya de l'any 1908 i la seva riquesa en detalls, i, per l'altra, perquè tot plegat feia pensar que podria ser una opció explorable —i suggeridora— la d'evocar escrupolosa-

ment l'experiència ociosa que va significar l'esdeveniment joçfloral. Si una de les destreses de l'historiador contemporani és fer parlar les fonts sense sentir-se dominat per l'acumulació incontrolable de dades, aquesta temptativa de collage narratiu hi dona la volta per, potser, anar a petar a allà mateix: no hi trobareu res més que la literalitat dels escrits d'època transcrits, seleccionats i recol·locats. Tot això, i només això. Bé, no és del tot cert, també s'ha procurat mantenir la coherència estilística i conceptual i, quan ha calgut, s'ha traduït i s'han aplicat els criteris de transcripció corresponents.

Permetin-me, doncs, aquesta llicència. I ja em diran si he reeixit, o no, en aquesta arriscada tria.

DIUMENGE, 14 DE JUNY DE 1908

La festa dels Jocs Florals de Cerdanya coincidirà amb un cicle de festes organitzades per la comissió de la vila, d'acord amb l'element estiuenc.¹

DIMECRES, 17 DE JUNY DE 1908

La poètica festa arrela ja en les més llunyanes encontrades de la nostra Catalunya. Enguany la Cerdanya, la riallera i xamosa suïssa catalana, vol rendir homenatge a les Lletres organitzant uns grandiosos Jocs Florals, que seran un llaç de germanor entre els escriptors que conreen la nostra bella parla a una banda i altra del Pirineu.

La festa se celebrarà a la platea del Teatre del Casino Ceretà de Puigcerdà el dia 15 d'agost propinent, amb assistència de tots els representants de la Diputació i de les Corts pel districte de Puigcerdà. A més, han promès l'assistència els diputats francesos MM. Brousse Barrere i Aris, i és gairebé segur que hi seran presents els senadors pels Pirineus Orientals, MM. Pams i Vilar, que estiuegen al balneari de les Escaldes, i el diputat per l'Ariège [en occità, Arièja], M. Delcassé, que estiueja a Ax-les-Thermes [en occità, Acs].

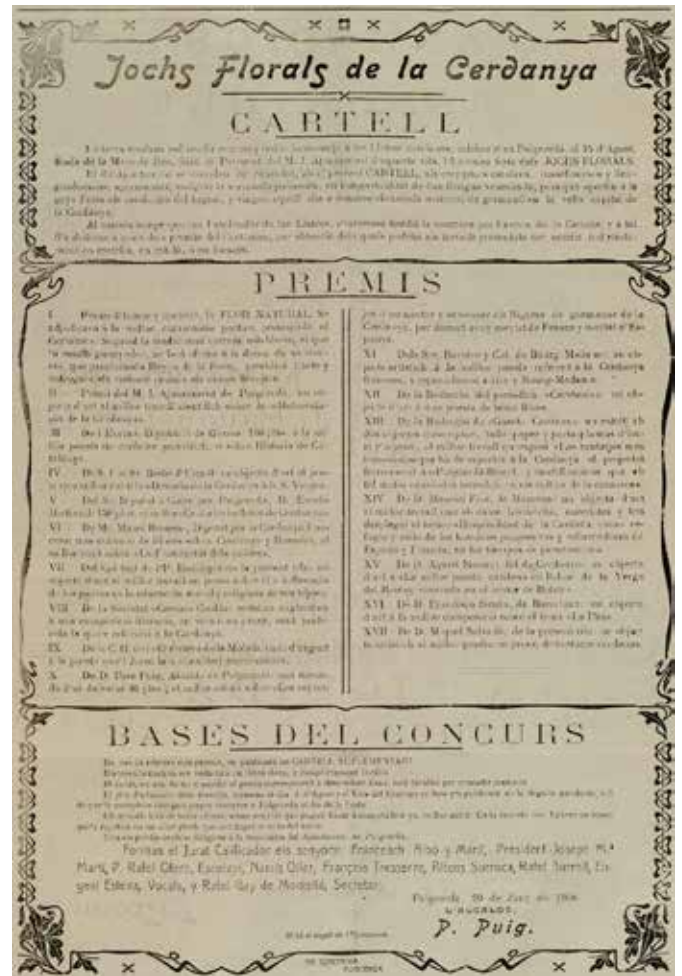
Els Jocs Florals de la Cerdanya se celebraran baix el Patronat de l'Ajuntament de l'heroica vila de Puigcerdà, sent-ne president honorari l'alcalde de la població. Oficialment ha designat com a membres del Jurat els senyors Francesc Albó i Martí, president, i vocals els senyors François Tresserre, Narcís Oller, Josep Maria Martí, Rafael Gay de Montellà, Santiago Simón i Eugeni Esteve. Són molts els premis oferts per distingides personalitats, i espera l'Ajuntament de Puigcerdà poder publicar el cartell dintre pocs dies convidant a concórrer al Certamen de les lletres als poetes i escriptors catalans, rossellonesos i del Llenguadoc.²

DIVENDRES, 24 DE JULIOL DE 1908

En el cartell de convit hi figuren divuit premis, alguns d'ells en metàl·lic, havent-se d'advertir que els treballs que hi optin s'hauran d'enviar a la secretaria de l'Ajuntament de Puigcerdà per tot el dia 4 d'agost.³

DIVENDRES, 7 D'AGOST DE 1908

L'acte promet tenir gran ressò: sembla que hi prenen part les més valuoses firmes del renaixement literari català. Amb molt bon acord s'ha convingut que el poeta premiat amb la Flor Natural en faci ofrena a Mlle. Delcassé, qui serà nomenada reina de la Gaia Festa, respectant, no obstant això, les decisions del poeta guanyador, si aquest tingués compromisos d'altra mena.⁴

Jocs Florals de la Cerdanya. Cartell, 1908. Arxiu Comarcal de la Cerdanya (ACCE).

DISSABTE, 8 D'AGOST DE 1908

El Jurat dels Jocs Florals de la Cerdanya acaba de firmar el veredict. La Flor Natural s'adjudica a la poesia «Cant a les belleses de Cerdanya».⁵

1. «Puigcerdà». *El Poble Català*, núm. 850, p. 2.
2. «Els Jocs Florals de la Cerdanya». *La Veu de Catalunya*, núm. 3287, p. 4.
3. «Notes de casa». *L'Esquella de la Torratxa*, núm. 1548, p. 12.

4. «Les comarques: Cerdanya». *La Veu de Catalunya*, núm. 3339, p. 3.
5. «Informació de Catalunya: Jocs Florals (Puigcerdà)». *El Poble Català*, núm. 906, p. 3.

DIUMENGE, 9 D'AGOST DE 1908

La comissió organitzadora dels Jocs Florals de Puigcerdà prega a qui sigui l'autor de la composició «Cant a les belleses de Cerdanya» (lema: Oda) que telegrafiï a Puigcerdà donant-se a conèixer.⁶

DISSABTE, 15 D'AGOST DE 1908

Els ardors i brillantor d'una clara tarda estival realçaren la recepció que Puigcerdà oferia als cantors de les belleses de Cerdanya. En la proppassada festivitat de la Mare de Déu, tingué lloc al teatre del Casino Ceretà la festa dels primers Jocs Florals, que, si bella fou als sentits dels qui la presenciaren, ha de ser per al demà llavor de renaixement, brotada esponerosa d'ideals que s'escamparà pels pobles de banda a banda de la Cerdanya.

El local de la festa era bonic i perfumat d'art; per si sol una festa per als ulls. En Maurici Vilomara, l'artista culte, l'escenògraf de fina mestria, havia guarnit l'escenari convertint-lo en un colossal dossier,⁷ en el qual destacaven els escuts de Catalunya i de Cerdanya i les banderes espanyola i francesa, destrament combinades i voltades d'escaients garlandes. Una decoració de pins i avets baixats del bosc de Saltejat li donaven poesia i color de naturalesa. Darrere el bellíssim tron de la reina, fent-li de respatllet, s'hi llegia la recoble de l'Himne cerdà:⁸ «Meitat de França, meitat d'Espanya, / no hi ha altra terra com la Cerdanya». I els ulls, en resseguir la sala, repetien aquella tornada i sortia de tots els llavis una paraula d'entusiasme, una emoció de pàtria: «Sí, sí; que visqui sempre ben una i forta la Cerdanya!». Una demostració vigorosa de la unitat moral i social de les dues Cerdanyes, lligada per llaços de fraternitat profundament sentida.

La sala d'espectacles era materialment plena d'una munió joiosa. La joventut afirmava el seu lloc preeminent en la festa, i el bell sexe xerrava i reia. A les quatre i cinc minuts, hora en què el local es trobava ple de gom a gom de distingida concurrència, feren entrada a la sala d'espectacles les autoritats locals; els individus del Jurat qualificador; els senadors francesos, els senyors Pams i Vilar; els diputats, els senyors Bertrand,

Junoy i Brousse; el president de la Diputació de Girona, el senyor Riu; i alguns *maires* de la Cerdanya francesa. L'alcalde de Puigcerdà, el senyor Pere Puig, ocupà la presidència, prenent setials a dreta i esquerra els altres esmentats senyors.⁹ I, davant d'ells, una gentada nombrosa s'hi atapeïa, gent de la comarca i estiuejants, habitants de les valls espanyoles i franceses de ben enllà de la Cerdanya o del Conflent, tan entusiastes com nosaltres mateixos de la parla catalana, que és també per a ells la pròpia. A la platea, com a les llotges i a les galeries, l'aspecte era esplèndid. Senyeres i ramatges, escuts i símbols, ho il·luminaven tot.

L'alcalde, el senyor Puig, obrí la festa. L'exdiputat i president del Consistori, el senyor Albó, pronuncià un brillant parlament, ple de dades històriques, explicant amb luxe de detalls les gestes més famoses de la nostra terra. L'exdiputat per Olot posseeix les qualitats essencials de l'orador. Els seus gestos, amplis i nobles, acompanyaven la frase precisa, sempre de gust irreprotxable. Fa sonar els seus períodes. El discurs era escoltat en el més profund silenci. Tímida al principi, la seva paraula s'elevava cada vegada més i adquiria sonoritats vibrants. I el Sr. Albó es llançà amb fogositat als records medievals, ressuscità el gloriós passat del noble comtat de Cerdanya, ens parlà de tradicions piadoses, de lluites cavalleresques, d'esforçats campions, de Terra Santa, de conquestes, de domini, de guerra, de sang... Tota una gesta heroica d'uns altres temps i altres homes reapareixia davant nosaltres amb la seva forma, color i vida pròpia.

I continuà parlant, interromput sovint per calorosos aplaudiments, en el desenvolupament de la trilogia «Pàtria, Fe i Amor», escollida per tema. Sempre escoltat amb un interès que no dequeia, commovent en cantar la poesia dels verds prats, de la contemplació dels camps, dels tranquils horitzons del país, de l'afecció arrelada que els naturals tenen per la terra nativa, tot encoratjant i fent entreveure eres de major benestar i progrés amb la futura prosperitat de què pròximament gaudirà la regió gràcies a l'impuls de les obres públiques que han de realitzar-se.

Fou un discurs magistral, i demostrà, el senyor Albó, que coneix fins a l'ànima la nostra terra, domina la seva història i sap el que valen els cerdans.

6. «Lletres i arts». *El Poble Català*, núm. 907, p. 3.

7. Dossier: ornament, generalment de forma rectangular, que es col·loca formant sostre sobre els trons.

8. Rescobla: els dos versos repetits que tanquen totes les estrofes.

9. Setial: seient de cerimònia.

I com estimen la unitat de la seva pàtria, doncs, com digué molt bé: «les artificials fronteres podran deturar o entorpir el pas de les mercaderies, més jamai privaran el pas a la llengua catalana, pròpia dels cerdans, ni l'amor que uneix els fills d'una banda i altra, fent-los germans, tots catalans, aquí, en llur terror, i fora de llur pàtria». Una tempesta d'espontanis aplaudiments coronà el discurs, fidel interpretació del pensament de tots els fills de l'antic comtat cerdà.

Es passà, tot seguit, a la lectura de la Memòria del secretari del Jurat, el senyor Esteve i Deulofeu, ponderant el mèrit i belleses de les composicions premiades

en el Certamen, així com els defectes, manifestant el criteri que havia presidit en les deliberacions del Jurat per emetre el veredictes en el sentit i forma que ho havia fet. Procedint-se, tot seguit, a l'obertura del plec que contenia el nom del poeta premiat amb la Flor Natural, resultant ser-ne guanyador en Pere Prat Gabbalí.

El poeta premiat no pogué assistir personalment a rebre els calorosos aplaudiments amb què fou rebut el seu nom, car una lleugera indisposició l'havia retingut a Barcelona, privant-lo, així, de rebre l'agraïment de tot un poble per haver cantat amb inspiració notable

ANY III. BARCELONA 22 D'AGOST DE 1908 Núm. 99.

La Escena Catalana

Setmanari català de literatura
 Dedicat a fomentar el Teatre de la terra. ✪ Sortirà cada dissapte

PREUS DE SUSCRIPCIÓ		REDACCIÓ Y ADMINISTRACIÓ	
Un trimestre	8'00 Ptas.	Carrer Petritxol, núm. 8. IMPREMTA DE SALVADOR BONAVIA	
Un any	7'50		
Número solt: 15 Céntims.			

NOSTRES POETES

Joaquim Folch y Torres
 Premiat ab la Flor Natural en els Jochs Florals de Badalona.
 (Fotografia Cunill.)

Pere Prat Gabbalí
 Premiat ab la Flor Natural en els Jochs Florals de Puigcerdá.
 (Fotografia Areñza.)

Ultim folletí del drama eu cinch actes, L'ORDINARI HENSCHEL.
La setmana entrant: Primer folletí d'EB BARBER DE SEVILLA.

*L'Escena Catalana:
 Setmanari català
 de literatura, núm. 99
 (Barcelona, 22 d'agost
 de 1908), p. 1.*

les belles gestes d'aquesta encisadora encontrada. Per expressa delegació del poeta, fou nomenada reina de la Gaia Festa la gentil senyoreta Pepeta Puig i Vives, filla del digníssim senyor alcalde d'aquesta Vila, que fou acompanyada al reial tron per una comissió del Consistori, composta dels senyors Oller, Tresserre i Esteve, sent rebuda la seva presència amb forts aplaudiments (s'havia pensat a fer Reina a la filla de l'exministre Delcassé, però la malaltia de la seva mare feu impossible realitzar aquest acte de consideració que desitjaven molts cerdans).

La magnífica poesia d'en Prat Gaballí, que es titula «Cant a les belleses de Cerdanya» i que és un veritable himne d'enlairada concepció i encertada forma, encara que un xic desigual, fou llegida amb excel·lent entonació pel primer actor de la companyia Peypoch, en Carles Capdevila. I fou ovacionada.

Es procedí després a l'obertura dels altres plecs, resultant ser autors de les composicions distingides els senyors següents: de la menció honorífica a la Flor Natural, el senyor Josep Carner, per la poesia «Versos d'amor»; del premi de l'Ajuntament de Puigcerdà, en Dionís Puig, pel treball «Meteorologia de Cerdanya»; del de la Diputació de Girona, n'Eduard Girbal Jaume, per la valenta poesia «Pere de Luna», que és llegida pel mateix senyor Capdevila entre una tempestat d'aplaudiments; de la menció honorífica al dit premi, en Ferran A. Vidal i Calsada, per la composició «Romancer del Rei En Pere»; de la del senyor bisbe d'Urgell, en Francesc Ubach i Vinyeta, per la poesia «Entre Núria i Font-Romeu»; de l'accèssit al premi del diputat senyor Bertrand, el senyor Fius, pel poema «Cerdanya» (lema: «Germanor»); del premi dels PP. Escolapis de Puigcerdà, en Narcís Sicars i Salvadó, per l'estudi «Influencia de los padres en la educación moral y religiosa de los hijos»; del del Casino Ceretà, en R. Roca i Sans, per les composicions faulesques, titulades: «Comteses del camp»; de la menció honorífica a aquest premi, n'Ignasi Soler i Escofet, per la seva poesia «La Vall» (lema: «Baixant dels cims»); del de la Comissió de la carretera de la Molina, en Ferran Agulló i Vidal, per la composició «Primaveral»; de la menció en aquest premi, en J. Iglesias i Guizart, per la poesia «Camí de flors»; del del periòdic *Ceretania*, en mossèn Àngel Garriga i Boixader, per la composició «Pageses» (lema: «Maternal»); del de la menció ho-

norifica al premi ofert per n'Agustí Manaut, en mossèn Rafel Nart i Arjó, per la poesia «A la Verge del Remei»; del del premi ofert per en Miquel Salvadó, en Pere Prat Gaballí, per la composició «Oració a to Pàtria»; del d'en Franciscó Simón, en Joan Ribas i Carreras, per la poesia «La Pau».

A més, el premi ofert per M. Brousse, al qual optava únicament la composició «La fraternité des peuples» (lema: «Fiat lux»), que fou rebuda fora de termini i sense reunir les condicions de la convocatòria, s'adjudicà per expressa voluntat de l'ofertor a la dita composició; resultant ser-ne autor M. Armand Praviel, mestre dels Jocs Florals a Toulouse [en occità, Tolosa]. Les composicions «Comteses del camp», «Primaveral», «Pageses», «Oració a la Pàtria» i «La Pau» foren llegides, respectivament, per son propi autor, actors senyors Balot i Ginestet, senyor Giménez i senyor Muñoz.

El poeta rossellonès M. Tresserre llegí en català el discurs de comiat, enaltint, amb poètica frase, la comarca cerdana i la seva primera festa de poesia. Tresserre és un orador que encanta als qui l'escolten, perquè juga amb la paraula. La seva correcció fou delicada; la seva fermesa, exquisida. Conversà més que declamà. Trobà la frase oportuna i afalagadora per referir-se als qui han contribuït a la festa: corporacions convidades i personalitats de Girona, Barcelona, Acs i Perpinyà. Envià un record a mossèn Collell, president dels Jocs Florals de Barcelona, a mossèn Costa i Lloveras i retí homenatge a la memòria del gran poeta Verdaguer. Dissertà sobre la poesia i, amb el poeta de la seva pàtria, digué «La poesie c'est une femme et des fleurs». Finalment, saludà la representació de la premsa. Fou molt aplaudit. El seu discurs, digne epíleg de la festa, produí impressió agradable, realçada per la simpatia personal de l'orador. Seguidament, el president donà per acabat l'acte entre aplaudiments i entusiasme de la concurrència.

La primera festa poètica celebrada a la Cerdanya deixarà inesborrable record a tots els que tingueren la sort d'assistir-hi, fent vots tothom perquè cada any se celebri en aquesta comarca tan simpàtica festa i adquireixi més importància i relleu, fins a ser una de les millors d'aquest caràcter que se celebrin a Catalunya. No és possible ara traduir aquí l'ambient de germanor, de català patriotisme, que deixaren els Jocs. Francesos i espanyols sortien tots amb les cares enriolades d'ale-

gria, amb els cors vessant d'amor, i mentre l'alcalde i el president del Jurat acompanyaven la Reina a casa seva, per la carretera de França baixaven a colles els catalans sense adonar-se del pont que assenyala la frontera.¹⁰

*Investigador a
l'Institut de Recerca Històrica
de la Universitat de Girona

L'Escena Catalana:
Setmanari català de literatura, núm. 99
(Barcelona, 22 d'agost de 1908), p. 4.

10. Crònica de cròniques. Concretament, de les següents: «Puigcerdà». *L'Escena Catalana*, núm. 99 (22 d'agost de 1908), p. 4; J. XANDRI, «Jocs Florals de Cerdanya». *El Poble Català*, núm. 917 (19 d'agost de 1908), p. 2; A. C., «En Puigcerdà: Juegos Florales de Cerdanya». *La Publicidad*, núm. 10656 (20 d'agost de 1908), p. 3; «Jocs Florals de la Cerdanya a Puigcerdà». *La Veu de Catalunya*, núm. 3353 (22 d'agost de 1908), p. 2.

Cant á les belleses de Cerdanya

Premi de la Flor Natural en els Jochs Florals de Puigcerdà.

FRAGMENTS

Encara tinch als ulls la maravella
d' haver-te contemplat una vegada,
oh, fior del Pirineu, plana magnífica
recoverta d' arbredes y de prades,
extensa vall hont neixen com magnolies
sota del sol els pobles y les cases
entre mitj de montanyes que s'elevan
coronades pels núvols y les áligues
y per les neus perpetues. T' he vista
quan esclata á l'estiu, quan á la plana
s'han fós les neus y quan la claror sembla
l'inmensa cabellera de una fada

Oh, Cerdanya feréstega y alegre
una volta t' he vist y ets ma estimada!

Passaren els romans sobre tes serres
Y al bell mitj de ton cel van deixar l'áliga!
Vingueren els alarbs y tots eixiren
sense podé internarse á tes montanyes!

El qui 't contempla
quelcom ignot de tu veu aixecarse
desde 'l cor de la terra, quelcom fondo
que captiva y espanta y que trasbalsa,
que diu al sentiment coses eternes
d'amor y de bellesa sobrehumana.

Oh, qui podés en tals moments de vida
tení 'ls brassos inmensos y abressarte!
Voldria ésser com tu, oh terra espléndida,
voldria ésser com tu y enamorate,
que á dintre meu hi haguessin planes verdes
y neus y raigs de sol y serres altes,
que hi haguessin rocatjes escabrosos
y engorjats y espadats y valls y plantes
y vessants de lignit y banchs d' argila
y fonts d'amor y plácides remades,
lo que és immensitat y és placidesa,
lo que es senzill y gran á la vegada.

Tu qu' ets sojorn de pau pels cors qu' estimen
y rebs els vents de Fransa y els d' Espanya,
acull avuy els cants á boca plena
del poeta que 't diu sa enamorada...

Oh, Cerdanya, la espléndida, la bella,
la flor gentil de Catalunya mare!

P. PRAT GABALLÍ

Els jocs florals de Cerdanya

ALFONS BROSEL JORDÀ

A començaments dels anys vuitanta del segle passat, a un grup de veïns, que pertanyien a l'Associació de Pares de l'Escola Bac de Cerdanya d'Alp, se'ls va ocórrer per primera vegada la idea d'organitzar una mena de premis literaris que servissin per estimular els joves de la comarca cerdana a fer un acte molt senzill però, a la vegada, extraordinàriament enriquidor: escriure. D'aquesta manera van néixer els Jocs Florals de Cerdanya.

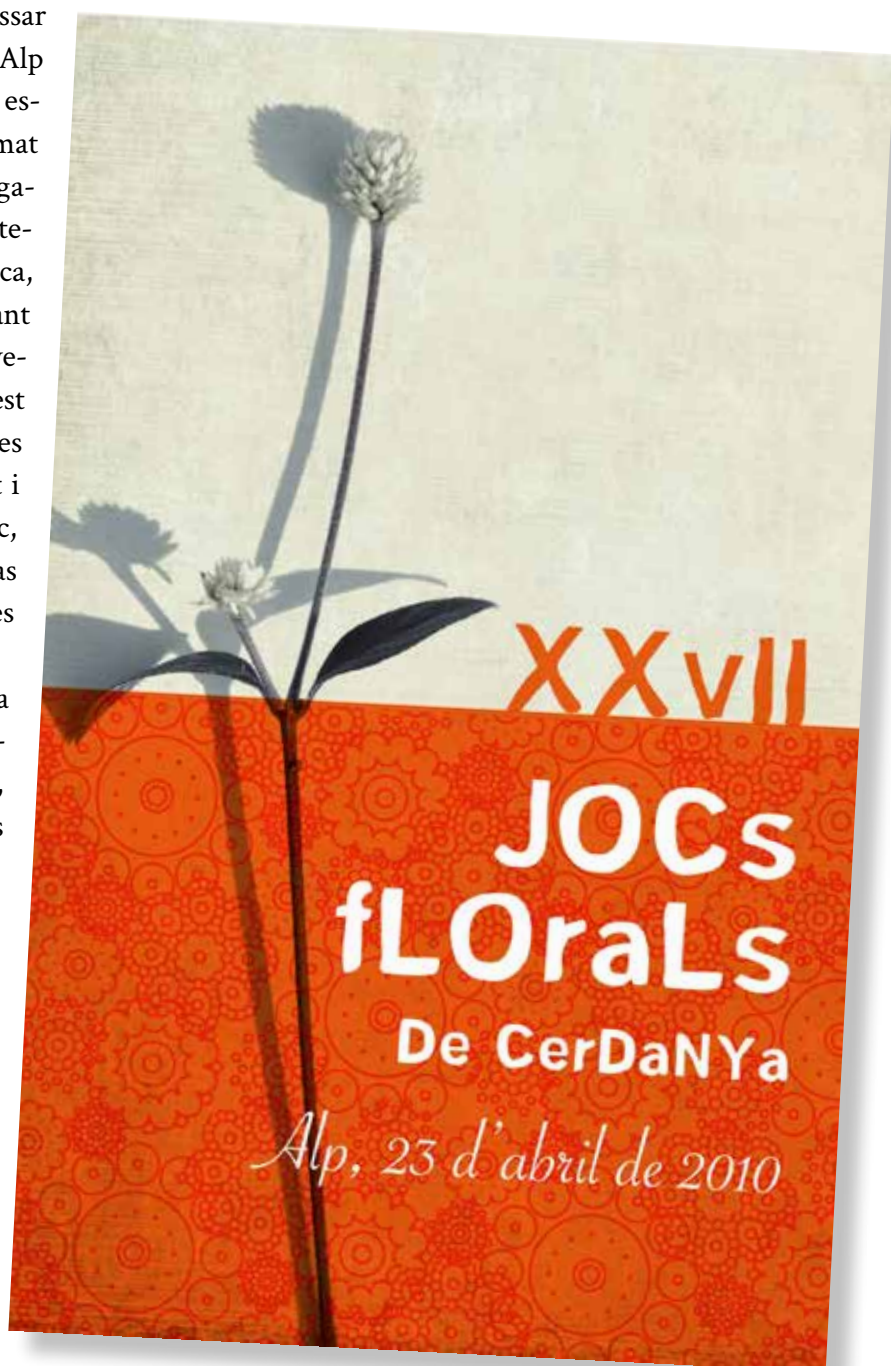
No obstant això, van haver de passar vint-i-set edicions dels Jocs Florals d'Alp per tal que, finalment, aquests treballs escrits poguessin veure la llum en format de llibre. Durant aquest temps els organitzadors dels Jocs, amb l'ajuda desinteressada de molts mestres de la comarca, no s'han rendit mai i han seguit tirant endavant, any rere any, aquest esdeveniment cultural. Ben al contrari, aquest lapse de temps, que abraça tres dècades i mitja, ha servit per anar consolidant i assentant els Jocs Florals, a poc a poc, com aquell vi del celler que, amb el pas del temps, va prenent cos i agafa les aromes i els colors més penetrants.

A hores d'ara, ja no s'entendria la Diada de Sant Jordi i la festa del llibre a la Cerdanya sense la celebració, primer al Teatre Municipal i després a la sala d'actes del poliesportiu d'Alp, d'aquesta festa multitudinària que té la virtut d'aplegar, cada 23 d'abril, escriptors, llibres, roses i premis, però també pares, fills i famílies senceres.

En els temps que corren, replets d'incerteses per l'aparició de la terrible pandèmia de la Covid, resulta gairebé imprescindible inculcar a les generacions futures l'esperit de determinats valors culturals, com ara els de la lectura i l'escriptura els

quals han servit, al llarg dels segles, perquè l'home avancés amb pas ferm cap endavant. Ja ho deia l'estimada Mercè Rodoreda: *"a vegades les coses importants són les que no ho semblen"*

A Catalunya la celebració de certàmens de jocs florals ha estat una tradició molt arrelada. Es van començar a dur a terme aquests concursos literaris l'any 1323 a Tolosa de Llenguadoc. Després de diverses vicissituds i interrupcions, es van restaurar a Barcelona el

mes de maig de 1859 gràcies a les iniciatives d'Antoni Bofarull i de Víctor Balaguer, sota el lema de *Patria, Fides, Amor*. Tal com es fa avui en dia, llavors ja es va instaurar com a premi la Flor Natural.

Més endavant els Jocs Florals de Barcelona van patir la repressió catalanista de la dictadura de Primo de Rivera i van estar prohibits entre els anys 1923 i 1932. A partir de 1936, la Guerra Civil en va interrompre novament la celebració, però exiliats catalans reprengueren la tradició amb el nom de Jocs Florals de la Llengua Catalana; des de 1941 van fer-ne convocatòries a diverses ciutats del món. Escriptors catalans de gran prestigi han estat guardonats amb la Flor Natural, com ara Àngel Guimerà, Josep Carner, Josep Maria de Sagarra o Joan Margarit, la qual cosa dona una idea de la rellevància literària d'aquest certamen.

És gairebé un miracle que uns Jocs com aquests perdurin en el temps, però és que a més a més fa molta il·lusió que aquests Jocs es duguin a terme, naturalment, en català. I això de "naturalment" encara hi ha gent que no ho entén. Han passat mil anys, mil anys, des de les Homilies d'Organyà i, tot i això, encara hi ha gent que hi posa pals a les rodes, al català, per dir-ho d'una manera educada.

La llengua catalana, i això sí que es pot considerar un miracle, ha resistit al pas dels segles i a les censures aferrissades de reis i governants que feien el possible perquè la nostra llengua desaparegués, per esborrar-la del mapa sense més contemplacions. Però no ho van aconseguir, i no ho aconseguiran tampoc ara, perquè com diu el nostre insigne poeta Joan Margarit: "*no és la llibertat que ens farà cultes, sinó la cultura que ens farà lliures*". És més, la llengua catalana no tan sols ha resistit tots aquests esdeveniments contraris, diguéssim de forma digna, sinó que ha resistit, jo crec, de forma notable, sorprenent... admirable.

No hi ha cap altra nació al món, sense un estat que hagi recolzat la seva llengua, de la qual hagin brollat tants i tants escriptors il·lustres. O és que hi alguna altra nació amb aquestes característiques de la qual hagin sortit noms com ara, Salvador Espriu, Josep Mª de Sagarra, Ramón Lull, Joan Maragall, Jacint Verdaguer, Ausiàs March, Josep Pla, Prudenci Bertrana, Mercè Rodoreda, Ramón Muntaner, Carles Riba, Víctor Català, Rovira i Virgili, Pere Quart, Santiago Rusiñol, Eugeni d'Ors, Enric Prat de la Riba, Pompeu Fabra, Mª Aurèlia Campmany, Joan Brossa, Miquel

Martí i Pol...i així moltíssims i moltíssims escriptors.

I si parlem d'escriptors contemporanis brillants, la llista també és llarga: Jaume Cabré, Vicenç Villatoro, Gemma Lienas, Albert Sànchez Piñol, Sergi Pàmies, Imma Monsó, Joan Margarit, Baltasar Porcel, Emili Teixidor, Carme Riera, Josep Mª Espinàs, Quim Monzó, Marta Pessarrodona, Biel Mesquida, Josep Mª Castellet, Rafel Nadal, Xavier Bosch,... i així, de nou, molts escriptors que són impossibles d'enumerar donat que la llista és infinita.

Aquest any, a causa de l'aparició de la Covid, tant la celebració del certamen dels Jocs Florals, com l'edició del llibre corresponent, han estat ajornats fins a la tardor, però no tenim cap dubte que aquesta festa literària seguirà endavant, sense defallir perquè aquesta és la voluntat de l'Ajuntament d'Alp i de tota la gent que hi col·labora.

Per a mi ha estat un repte, un honor i un goig d'encarregar-me de recopilar, revisar i donar forma, des de l'any 2010, a tots els llibres que recullen els treballs guanyadors dels Jocs Florals de Cerdanya. Però aquest treball de recopilació al qual em vaig comprometre desinteressadament, ha estat una feina minsa, minúscula; no és res comparada amb la tasca ingent que han dut a terme durant tants anys les diverses Comissions dels Jocs Florals, els diversos consistoris municipals de l'Ajuntament d'Alp —de tots els colors polítics—, els nombrosos membres dels jurats que han valorat els treballs o els mestres i la resta de persones que hi han col·laborat amb tota la il·lusió. A tots ells i, no cal dir-ho, als protagonistes principals dels Jocs Florals, és a dir, als participants, moltes gràcies.

Vindicació d'Amadeu Vives. La seva relació amb la cultura catalana*

RAMON PINYOL I TORRENTS

1. Vives, un enigma

Amadeu Vives és encara, en molts aspectes, un enigma. Crec, sincerament, que és un personatge d'una gran alçada intel·lectual a qui no s'ha fet justícia. En aquest sentit hi hauria moltes coses a dir, però la primera que salta a la vista quan intentes aproximar-te a la seva figura és que hagi estat tan poc estudiat. Potser només els musicòlegs l'estan tractant d'una manera equànime. Resulta sorprenent que no comptem amb cap biografia mínimament solvent i prou completa com per a conèixer-lo una mica a fons. Hi ha alguna síntesi biogràfica, que ja declara d'inici ser un treball humil, com la més útil en aquests moments, *l'Aproximació a la figura d'Amadeu Vives*, de Joan Vallès (Ajuntament de Collbató; Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998).

Tampoc no hi ha ni tan sols una mínima antologia dels seus textos literaris, en català i castellà, alguns dels quals són de prou qualitat perquè siguin divulgats. Potser ja s'estan fent aquestes feines i ara em queixo d'allò que veurem dintre d'un temps. Tant de bo!

Lamento que m'hagi calgut començar així, però és una pena que continuï essent un gran desconegut, tot i que hi ha prou material per investigar a fons la seva figura, la seva obra i la influència que va exercir en el seu temps. De fet, aquest lament meu és també l'expressió d'una frustració, perquè hauria volgut oferir un panorama millor del que presentaré.

2. Una pinzellada d'acostament a la figura d'Amadeu Vives

Aproximar-se a la figura d'Amadeu Vives significa descobrir que, a més de ser un músic de talent, un home que va tenir la música com a vocació principal i com a professió, era un personatge amb dots literaris no menyspreables, bon coneixedor de la filosofia, tertulià impenitent (a Barcelona primer, a Madrid després i novament a Barcelona) i un home compromès

Retrat d'Eugeni d'Ors jove dibuixat per Ramon Casas. MNAC.

amb el seu país en molts aspectes, no sols culturals sinó polítics, com tindrem ocasió de parlar-ne més avall.

De Vives, massa sovint, i crec que en part és culpa de Josep Pla, només es recorda que primer va ser molt pobre, que després, a partir de 1904, amb l'èxit de *Bohemios*, es va fer ric, força ric (i de l'enveja que això va provocar, sobretot en el gremi musical, li venen part de les crítiques que ha rebut); que era un esguerrat (quina insistència en aquest aspecte, sense que sapiguem encara si ho va ser de naixement, perquè va contraure la pòlio o perquè, a Màlaga, va caure daltabaix d'un balcó), que va tenir, a desgrat d'això moltes amants, que era un catòlic recalcitrant (se suposa que en l'aspecte doctrinal, perquè en el de la moral sexual

fia, d'extensió més aviat curta, basada a vegades absolutament en el que li havien escrit els mateixos biografiats (és ben conegut el cas de Joan Fuster) i en d'altres en records més o menys transformats del tracte que hi havia tingut o d'allò que havia tret de biografies, llibres de memòries o tradicions de tipus oral de converses i tertúlies.

Pla va dedicar un «homenot» a Amadeu Vives, recollit al vol. 21 de la seva *Obra Completa*, titulat *Homenots. Tercera sèrie*, d'unes 50 pàgines, que no sé quan va ser escrit. El llibre fou publicat per Destino el

sembla que no gaire) i un conservador en política. I, encara, que es va dedicar a un gènere musical de no gaire prestigi i que va anar-se'n de Catalunya. Això d'anar-se'n, és clar, s'oblida que van haver-ho de fer molts altres intel·lectuals i artistes, des de Josep Rodoreda fins a Josep Carner, passant per Joan Miró, Picasso, el mateix Eugeni d'Ors, i fins i tot alguns escriptors que van passar-se molts i molts anys fent de corresponals de la premsa catalana a l'estranger o a Madrid mateix.

Com que no tinc ni prou coneixement dels múltiples aspectes de la seva vida i obra (que ja he dit que caldria investigar) i ni tan sols espai per parlar de les seves múltiples relacions literàries catalanes (i no cal dir de les madrilenyes), em limitaré a plantejar alguns esbossos de les que va tenir amb tres figures de molt pes en la literatura catalana contemporània: Josep Pla, Eugeni d'Ors i Jacint Verdaguer. I, per acabar, tot lligant-ho amb la seva vinculació amb el catalanisme.

3. Vives i Josep Pla: un retrat biogràfic absolutament inexacte

Josep Pla, un dels escriptors més prolífics i extraordinaris de la literatura catalana del segle XX, va dir-nos «inventar-se» una mena de gènere literari, que anomenà «homenot», una mena de retrat-biogra-

Retrat de Vives jove dibuixat per Ramon Casas. MNAC.

1972. Pla, que combina suposades converses (o de la memòria que en tenia) amb comentaris i valoracions variades sobre el personatge i la seva obra, segueix un cert ordre cronològic, des dels orígens del poble nadiu de Collbató fins a la mort a Madrid el 1932. Val a dir que Pla i Vives es varen tractar, no sé fins a quin punt gaire, tant a Madrid, quan hi residien tots dos, com posteriorment a Barcelona.

Ja a la tercera ratlla l'escriptor empordanès es deixa anar amb fets que, pel que sabem, no es corresponen a la realitat. Vegem-ho:

Havent nascut (el 1871) a Collbató d'una família de pagesos pobres, conservadors i catòlics, és natural que Amadeu Vives hagués format part, de jovenet, de l'escolania de Montserrat. [...] Entrat a l'escolania, els monjos li donaren les primeres lliçons de música, i aquests coneixements inicials determinaren la direcció de la seva vida. La música fou la principal ocupació de la seva existència, si no vaig errat.

Però, com és sabut, mai no va estar a l'escolania i va estudiar música a Esparreguera, amb l'organista parroquial Flaquer i, atesa la seva minusvalidesa, el seu germà gran, l'hi portava a collibè. I als sis anys, alhora que comença a aprendre piano, ja toca en una banda collbatonenca.

Però Pla, posats a ser inexactes, diu que «devia ser vers 1930-31» que va tornar a residir a Barcelona. És ben sabut que ho va fer el 1925. No és que tingui això, en aquest escrit, gaire importància. Però és un altre senyal que no es pot fer servir, sense altres constatacions, com a font biogràfica el sol dir Josep Pla.

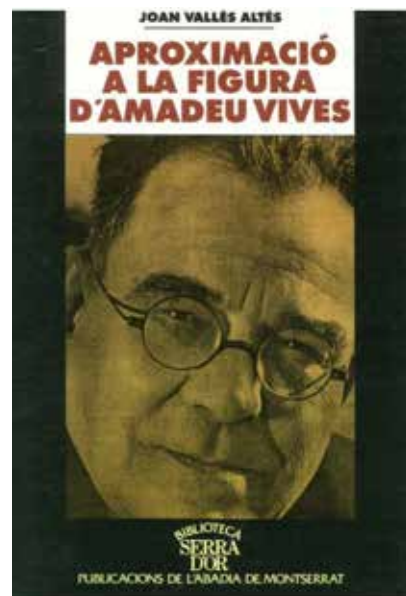
També explica que va visitar Verdaguer al seu pis del carrer d'Aragó de Barcelona per donar-li a conèi-

xer la música que havia escrit per al poema «L'emigrant» i que el poeta li va correspondre amb un regal exquisit. L'anèdota d'aquest regal, sense lligar-lo a l'harmonització del poema verdaguerià, ha estat molt repetida per diversos autors i sempre queda més bé explicar-la perquè apel·la molt als sentiments:

Quan els seus amics tingueren coneixement que havia escrit una cançó [«L'emigrant»], quedaren molt sorpresos, perquè tothom sabia que Vives era un músic que no disposava de cap element per a escriure una qualsevol forma de partitura: no tenia ni paper, ni ploma, ni tinta, ni taula [...].

Vives escriví *L'Emigrant* en un dels moments més desagradables de la vida de Verdaguer [...] un bon dia Vives arribà al pis de mossèn Cinto amb la solfa sota el braç, disposat a fer conèixer a l'autor de la lletra la música que hi havia posat. [...] Sembla, si més no, que a mossèn Cinto *L'Emigrant* li agradà, si és que es pot imaginar que es trobés en disposició d'agradar-li alguna cosa. Coneixia d'altra banda la misèria del músic [...]. Considerà que el seu amic no podia anar-se'n de casa sense fer-li un present. Li regalà una edició de luxe del «Quixot» que trobà entre els seus llibres. Mitja hora més tard, l'aparatós volum era venut per un preu *urgent* al primer llibreter de vell que trobà.

El secretari i biògraf de Vives, però, nega que se'l vengués mai: diu que sempre el va conservar com un tresor. De fet, la música és del 1893 i estrenada el 1894, quan Verdaguer vivia desterrat al santuari de la Gleba, prop de Vic. Difícilment podia haver conegut la música dos anys després de compondre-la Vives, que és quan l'escriptor va retornar a Barcelona, escapant-se

de la reclusió a què l'havia sotmès el seu bisbe.

Ara, la més grossa, almenys tant com la d'haver estudiat a l'Escolania, és la que transcriu tot seguit. Pla explica que Vives li comunicà que seria el president dels Jocs Florals de 1928 i que li volia donar un premi, «en metàl·lic». I com que ell, en Pla, no hi havia concursat mai, ara el moment:

El mestre Vives em féu atribuir el Fastenrath amb una puntualitat perfecta; però, com que l'Ajuntament no el féu efectiu de seguida i jo vaig marxar, i mentrestant es produí no sé quina hecatombe política, resultà que quan vaig anar a cobrar ja l'havien pagat a una altra persona que no tenia res a veure amb la que l'havia guanyat: amb un servidor, concretament parlant.

Guimerà

Vives

Morera

És clar, que no el va cobrar! Perquè aquell any 1928 Premi Fastenrath va ser atorgat a «La filla d'en Tartarí», del novel·lista Joan Santamaria i, a més, per si hi hagués un error de data, s'ha de dir que no hi ha constància que Pla hagués guanyat mai cap premi als Jocs Florals de Barcelona, ni aquest ni cap altre. Convé tenir present que el premi es donava sempre a una obra que no fos inèdita i que hagués estat publicada (la de Santamaria l'havia editat el 1926 les Edicions Diana de Barcelona). D'això, de mixtificar, en sabia una estona. I d'escriure, no ho negaré, molt més.

Pla va dedicar-li, encara, datat el 1971, un article titulat «La imatge física del mestre Amadeu Vives» (recollit a *El passat imperfecte*. Barcelona: Destino, vol. 33 de l'Obra Completa, 1977, p. 547), de poc més de cinc pàgines. Estalvio la descripció física de Vives, que arriba a fer angúnia, per recollir, això sí, un fragment que em sembla, pel que he pogut comprovar en altres fonts, que s'ajusta bé al nostre músic i que mostra que

Pla, quan volia, sabia dir les coses amb precisió, tot i que no pot estar-se de fer un judici final discutible: «[Vives] Era un home molt cultivat, de gran lectura, de coneixements vastíssims. Era difícil enfrontar-s'hi. No solament sabia donar la volta a les coses en discussió, sinó que sabia amagar el que convenia al seu interès. A la meua modesta manera de veure, era el pagès català murri autèntic». I, encara, aquesta altra apreciació: «quan començà a tenir diners la gent li demanà tantes coses, tants favors [...] que s'hagué de posar en guàrdia».

Sembla contradictori, atès un dels significats negatius del mot «pagès», que després de fer un elogi de l'intel·lectual Vives, acabi dient que és un «pagès català murri». Però aquí crec que, de fet, no té valor negatiu, perquè Pla sempre es va considerar a si mateix un pagès en el sentit noble de la paraula.

Partitura autògrafa de «La balanguera», música de Vives i lletra de Joan Alcover. Avui himne oficial de les Balears. CEDOC

4. Vives i Eugeni d'Ors

És també força coneguda la relació entre Vives i Eugeni Ors (quan es van conèixer aquest darrer encara no

Manuscrit original de «L'emigrant», música de Vives i lletra de J. Verdaguer. CEDOC

el Noucentisme. Des de les planes del diari de la Lliga *La Veu de Catalunya*, comentava l'actualitat política i cultural i donava tota mena de consignes de com calia que fos la vida intel·lectual del país. La seva influència en aquest sentit segurament no té precedents: va ser importantíssima. Home de temperament conflictiu, després de la mort de Prat de la Riba, es va enfrontar amb els nous dirigents de la Mancomunitat i va acabar dimitint els càrrecs i passant a escriure en castellà primer a la premsa catalana i després a la madrilenya i llatinoamericana. S'allunyà llavors de la cultura catalana i el 1923 va anar a viure a Madrid. Incorporat al franquisme, el 1938, en plena guerra, fou nomenat «Jefe Nacional de Bellas Artes». Cap a 1950 tornà a escriure esporàdicament en català.

s'havia aristocratitzat el cognom posant-s'hi la D') i diria que el que els va connectar, a banda de circular pels mateixos ambients intel·lectuals i una mica bohèmics de la Barcelona de final del XIX-principis del XX (tots dos anaven a Els Quatre Gats, la diguem-ne seu dels modernistes) va ser l'interès per la filosofia. Ors ha de ser considerat bàsicament un filòsof, sens dubte, i a Vives és sabut que era una disciplina que el fascinava i per la qual ens va interessar tota la vida. És possible, tanmateix, que es coneguessin el 1904, quan Eugeni d'Ors va residir a Madrid fent estudis de doctorat.

Es portaven deu anys (Vives era el més gran) i coneixem aquesta relació, a banda de per altres vies, sobretot per la correspondència que se'ns ha conservat entre tots dos.

Abans, però, caldria recordar quatre dades d'Eugeni d'Ors. Iniciat en la literatura, el dibuix i la crítica d'art dins el moviment modernista, Ors va ser a la pràctica el teòric, el definidor del moviment que el va succeir i que, en tants aspectes, li va anar a la contra:

Dos aspectos del homenaje del pueblo de Colibato a Amadeu Vives, celebrado el día 16 de septiembre de 1914

Estendard de l'Orfeó Català, dissenyat per l'arquitecte Antoni Gallissà. Aquesta senyera, que motivà el poema homònim de Maragall, fou beneïda a Montserrat l'11-X-1896.

Les cartes conegudes d'Ors a Vives són 7 i dels anys 1904 i 1907. De fet, la majoria parlen de filosofia i de Catalunya, i, com a curiositat, hi destaca l'especial mania que té l'Ors al bisbe i filòsof Torras i Bages, l'obra del qual, *La Tradició catalana*, és objecte de greus atacs en aquestes lletres. En aquests textos, Ors és encara un intel·lectual molt lligat als postulats modernistes, per bé que ja s'hi insinuen moltes idees del que serà la seva gran creació, el Noucentisme. Tampoc no el trobem encara mostrant-se adeppte ni captat per l'atractiu de Prat de la Riba (cosa que, de fet, succeirà el mateix 1906). Veiem que li diu a Vives sobre el que passa a Espanya i Catalunya el 1904, com les veu Ors en aquell moment:

[...] la ciència, en el sentit intel·lectualista de la paraula, és insuficient per a la visió plena de les coses. Sols l'artista arriba a esclarir-ne la pregona essència, la llur significació ideal i formalment universal, la música eterna, que és la font de la llur realitat actual. En una paraula,

la llur vida. Sols l'artista pot esguardar (*intuere*) les coses i lo diví en elles. [...]

Precisa dir i repetir amb insistència aquestes coses, sobretot a Espanya —i també a Catalunya, que, per culpa entre d'altres d'en Torras i Bages, encara forma part d'Espanya— terres en què tan migrada influència logra l'estètica en el viure, en què tan hostil se manifesta a l'Art l'esperit general. [...] Aviat la sensatesa pública, entre rot i rot de la digestió de *El Criterio*, pronuncia fallo condemnatori al declarar que "tot això és molt bonic". [...] La diferència entre Catalunya i Espanya és que aquí cap l'esperança perquè nosaltres, gràcies a Déu, encara som vius. Som, utilitzant per a ben distint efecte, una frase còmica d'una comèdia d'en Llanas "un mort que no es troba gaire bé". Oh, d'aquest no trobar-nos gaire bé, que n'han sortit, que en sortiran de coses! [carta del 20-08-1904, publicada per Jaume Aulet, "Cartes d'Eugeni d'Ors a Amadeu Vives (1904-1906)", *Els Marges*, 34 (1986), p. 101].

De caràcter més íntim i personal, i aprofitant que Vives ja era home de possibles, en una des de París del 3 de juliol de 1904, li explica que no pot casar-se perquè trigarà a rebre l'herència de la seva mare i que només pot recórrer a «l'amistat o la usura» i, doncs, li demana que li deixi «7.500 francs, és a dir, al canvi d'ara, unes 8.250 pessetes». I, que en cas de no poder-li deixar aquesta quantitat, creu que podria fer-li d'intermediari per trobar-li un «prestamista» [art. cit. p. 107-108].

De fet, l'Ors es casà a inicis d'octubre amb Maria Pérez i Peix. Si no hi hagués hagut molta confiança entre els dos, sembla difícil que el filòsof noucentista hagués escrit aquestes ratlles i que acabés la carta així: «Adeu, Vives. Saludeu a la vostra senyora i feu un petó al vostre nano, que suposo bo, de part del vostre amic que us abraça.» De la relació posterior entre ambdós, caldria fer-ne un estudi, que diria que està per realitzar.

5. Vives i Verdguer

Tractar dels contactes entre Amadeu Vives i Jacint Verdguer ens portaria, com a mínim, tres articles llargs. Així, doncs, ens haurem de limitar a tocar un parell o tres d'aspectes.

Retrat de maduresa de Verdaguer dibuixat per Ramon Casas. MNAC.

Com hem fet abans, sigui'm permès que, molt ràpidament, faci una valoració de la figura i l'obra de Verdaguer. Nascut a Folgueroles el 1845, era bastant més gran que Vives. No sabem quan ni com es van conèixer, però la Barcelona del moment, vull dir de finals del segle XIX, era prou petita perquè els intel·lectuals es trobessin sovint pel carrer, en els centres culturals i en els actes socials que hi havia a la ciutat. Verdaguer, que des de 1877, quan va triomfar amb *L'Atlàntida* als Jocs Florals s'havia convertit en l'escriptor més important de la renaixent literatura catalana, alhora que era també el més conegut internacionalment i el més

respectat a Catalunya com a la resta de l'estat. Autor, quan va morir, d'una quarantena de llibres, entre publicats i inèdits, es va poder dedicar professionalment a la literatura perquè gaudia de la condició de capellà domèstic dels marquesos de Comillas, els milionaris més importants d'Espanya. Com era habitual a l'època, s'encarregava també de repartir allò que en deien «les caritats» del senyor. Li va tocar de veure tota mena de desgràcies entre els pidolaires que anaven al palau dels Comillas al carrer de la Portaferriassa de Barcelona, cosa que el va afectar profundament. Seria interessant veure si, entre els llibres de comptabilitat que portava i que es conserven, i on hi ha anotats els noms d'aquells a qui ajudava Verdaguer, el motiu i la quantitat entregada, hi figura Amadeu Vives. La feina pot ser llarga, però potser algun dia algú la farà.

Un jove Amadeu Vives, amb 22 o 23 anys, ja va posar música a un dels poemes que, sobretot gràcies a aquesta harmonització, s'ha convertit en un dels cànctics més populars dels catalans, «L'emigrant», que Verdaguer havia compost el 1874 i publicat el 1888, però no estrenat musicalment fins al 1894, per bé que ja l'havia harmonitzat l'any abans. És tan popular, que molta gent, que en sap fragments, fins i tot ignora qui foren els autors de la lletra i la música. Quin goig per a tots dos, haver-se fusionat de tal manera amb el poble que la composició sembli sortida de la mateixa entranya popular! Per cert, dues dades: 1) quan el taüt de Vives, procedent de Madrid, entra al Palau de la Música de Barcelona, va interpretar «L'emigrant», i igual que quan el treuen per portar-lo al cementiri; i 2) Eugeni d'Ors, tan amic de Vives, va criticar-ne durament la música, perquè la va considerar massa sentimental o, si voleu, massa romàntica (Ors era massa «aristòcrata» i, diria, que no va saber copsar, com sí que va fer Vives, l'esperit de la lletra de Verdaguer).

De fet, Vives devia estar agraït a Verdaguer que, pel que es pot deduir d'alguna carta, havia ajudat el músic en aquells temps en què corria, misèrrim, pels carrers i cafès de Barcelona. En una lletra publicada de Vives i que els estudiosos calculen que és del segon semestre de 1895, recorre al patetisme per demanar l'ajut del poeta:

Estic en un gran conflicte; avui no es pot fer dinar a casa, puix no hi ha un cèntim ni medis per a trobar-lo. [...] per caritat [li demano] quatre o cinc pessetes, per a passar lo

dia. Si no em fa aquest gran favor no podré menjar avui.

Si tingués quelcom per a empenyar, no el molestaria, però a més de que estic atrassat del lloguer de casa i d'algunes altres frioleres, tinc empenyat un llit amb matalassos, un pantalon, una alaja única que hi havia a casa, una tauleta de nit, roba blanca, etc. etc. [*Epistolari de Jacint Verdaguer*, vol. IX, 1986, p. 196]

Déu n'hi do! Vives, però, no sembla que s'acabi d'assabentar de quina és la situació de Verdaguer en aquest moment: està tan « com ell mateix. En carta sense data, però que ha de ser de l'estada a la Gleva, probablement del mateix 1894, Verdaguer, tanmateix, només li pot oferir consol literari i espiritual: «Caríssim en lo cor de Jesús, de qui deveu ser molt estimat puix vos envia també algunes espines de sa corona. Estigau-ne content i segur de que qui us envia la pena us enviarà la medecina». I continua explicant-li quina és la seva situació a can Comillas i li transcriu quatre quartetes que després inclouria, en llocs diversos, a la secció «Flors de Miracruz» de *Flors del Calvari*, per acabar dient-li: «Mes animeu-vos bé, jo demanaré al bon Jesús una altra Creu perquè us ajude a portar la vostra i Ell ho farà. // Sempre us he tingut bona voluntat, mes ara us en porto més que mai, vegent lo que Jesús vos estima.» (Margarita Tintó, «Una carta de Verdaguer a Amadeu Vives, inèdita», dins *Anuari Verdaguer 1997-2001*. Vic: Eumo&Universitat de Vic,

2002, p. 263-268).

Ignorem si la lletra de Verdaguer va portar poc o molt conhort al músic, però l'estima sens dubte va continuar. Només cal recordar que el collbatonenc va posar música a diverses poesies verdaguerianes: a banda de «L'emigrant», cinc cànctics religiosos de Verdaguer de diversos llibres (ignorem si per encàrrec o per voluntat pròpia, encara que alguns són posteriors a la mort del poeta), a tres fragments de *Canigó* i, més llarg i més ambiciós, va intentar d'escriure una òpera sobre aquesta llegenda verdagueriana, que per l'argument, s'hi prestava molt més que *L'Atlàntida* i era de temàtica catalana. Tenim diverses notícies que hi va treballar el 1897 (un any després que aparegués el llibre), però per raons no aclarides, no la va acabar. El material que tenia escrit, però, el va arreglar com a poema simfònic, que va ser estrenat al Teatre Novetats de Barcelona el 15 de juny de 1897. No sabem per què no va acabar l'òpera. S'ha suposat que perquè llavors estava molt capficat en dues òperes en català que sí que va estrenar en aquella època, *Artús* i *Euda d'Uriac*, o perquè llavors, aquell mateix 1897 es va traslladar amb la família a Madrid. Hi ha una carta de Verdaguer, datada a la Villa y Corte del 14 de desembre de 1897, adreçada a un amic seu de Barcelona on li diu: «He trobat Vives pel carrer i l'endemà em vingué a veure molt amable. Diu que té avançat lo *Canigó*.» (*Epistolari de Jacint Verdaguer*, vol. X. Barcelona: Barcino, 1987, p. 157). Malauradament no va enllestir la feina. Segons el musicòleg Francesc Cortès, el que en conservem és «d'una gran qualitat i originalitat». Potser valdria la pena de recuperar-ne els fragments que se'n conserven a l'arxiu de l'Orfeó Català? Això també seria un homenatge que es podria fer a tots dos artistes.

6. Vives "botifler" o catalanista? El cas dels Jocs Florals de 1928

Joan Vallès, en el seu llibre *Aproximació a la figura d'Amadeu Vives*, afirma el següent: «Amadeu Vives ha estat acusat de botifler, de fals profeta, de frívol plagiador, àdhuc de traïdor al seu propi país, Catalunya. Pels volts de 1902 (...) un grup d'intel·lectuals catalans li recriminaren el seu triomf en els escenaris madrilenys.» (op. cit., p. 17). Aquestes acusacions, motivades en part perquè Vives va intentar de guanyar-se la vida i no va veure que Barcelona donés per al seu ofici (podríem citar-ne dotzenes, d'artistes i intel·lectuals que en aquests anys emigren o mig emigren per intentar de triomfar). Crec que hi ha moltes i moltes mostres del catalanisme profund d'Amadeu Vives, tot i que segur que hi ha ombres en algunes actituds que va adoptar en determinats moments de la seva vida. Però el fet és que, sense una bona biografia, no podem dir-ne res de seriós. No puc ara detallar-ne en excés. Però si de recordar-ne algunes.

Va ser cofundador de l'Orfeó Català, amb Lluís Millet. L'obra de l'Orfeó, des del punt de vista patriòtic,

no pot ser qüestionada en absolut. I una de les raons de fundar-lo va ser el sentiment de catalanitat i lligat a aquest, la necessitat estètica i cultural de crear un estil musical propi en el camp coral. Vives només tenia 21 anys. També convé tenir en compte les seves òperes en català i les seves harmonitzacions de moltes peces literàries catalanes populars i d'autors contemporanis. Recordem tan sols el cas del ja repetidament citat «L'emigrant» o de «La balanguera», amb text del gran poeta mallorquí Joan Alcover, que avui és l'himne oficial de les Balears.

Va col·laborar a la premsa catalana, tant en català com en castellà, i va tocar molts temes relacionats amb la cultura i la política catalana. Va ser un conferenciant, també en català i en castellà, sobre temes musicals com d'altra mena. Algunes d'aquestes peces són veritables mostres de notable categoria intel·lectual, com ara «L'entusiasme és la sal de la vida». I fins va escriure un drama en català, *Jo no sabia que el món era així*, estrenat amb èxit el 20 de maig de 1929.

També, la seva activitat política: va formar part de la llista a regidor al municipi barceloní en les eleccions de l'abril de 1931 per Acció Catalana (una escissió de la Lliga formada bàsicament per intel·lectuals). No va sortir cap regidor d'aquest partit. Encara, l'any 1932, molt pressionat per la Lliga, es va presentar dins la llista d'aquest partit a les primeres eleccions al Parlament de Catalunya (anava en el lloc 19 i no va sortir escollit tampoc).

Com ja s'ha esmentat més amunt, el 1928 va presidir els Jocs Florals de Barcelona. Tolerats només de forma privada, sense assistència de públic, durant els anys del primoriverisme se celebraven en el domicili particular del president. En aquest cas, al passeig de Sant Joan, número 24. En presència d'un delegat governatiu i d'un notari que n'aixecava acta en castellà, hi eren presents el Consell Directiu dels Jocs i els premiats. En el volum d'aquell any (Barcelona: Estampa La Renaxensa, 1928) van imprimir-se els discursos i els textos premiats (acta notarial en castellà inclosa) i, com solia passar, no va tenir problemes amb la censura: els llibres no amoïnaven gaire la dictadura, sí la premsa i els actes públics. Vives comença amb un cant de patriotisme local (ja en té d'altres):

La primera cosa que veieren els meus ulls a l'obrir-se a la llum d'aquest món, foren les muntanyes de Montserrat [...] L'oli de les ger-

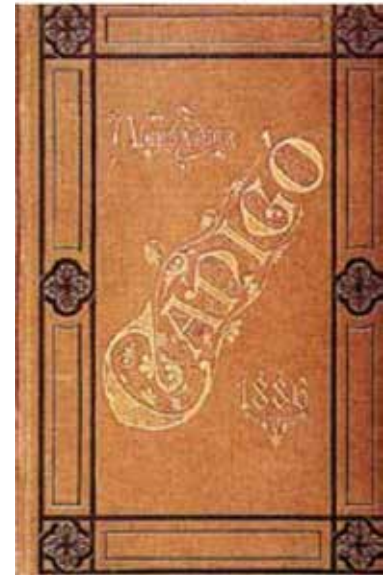

res de casa [...] era substància dels oliverars plantats al peu dels immensos rocams: amb ell es cremaren els gresols i llumeneres familiars, i es feren totes les amanides. El vi de les nostres botes era espremut dels raïms que entre aquelles sagrades roques hi havia plantat la tossuderia dels avis [...]. Així, la sang de les meves venes fou tota ella assaonada, en els meus primers deu anys, de substància montserratina (ob. cit., p. 27).

Ni una paraula sobre l'escolania montserratina. Sí, en canvi, un llarg paràgraf dedicat a un altre il·lustre collbatoní, el folklorista i escriptor Pau Bertran i Bros.

I tanca el discurs amb un passatge preciós, precedit d'un fragment molt significatiu de l'*Atala* de Chateaubriand, quan el protagonista de la novel·la pregunta als indis natxes qui són, i ells responen que «abans fórem una nació», i en demanar-los on van, exclamen: «som desterrats i anem en cerca d'UNA pàtria». Les majúscules són de Vives, que clou el discurs amb aquesta «Epíleg» que no puc resistir-me a copiar sencer:

Jo, senyors, no em recordo d'haver llegit gaires vegades en cap llibre un passatge tan enternidor com aquest de l'últim capítol d'*Atala*. I mantes vegades, anant pel món, a soles, l'he rememorat, aquest passatge. I en contemplar-me en hores tristes a mi mateix, i a molts altres de la meva sang, m'ha semblat que érem com una mena de natxes. Perquè la veu qui va parlar, no va dir que cercava la pàtria, sinó UNA pàtria; molt punyent entre els més

punyents que al món siguen. Però, tot d'una, se m'aixecava el cor amb furienta revolada, prenia embranzida fins a rebotre als núvols i llavors la veu de l'ànima cridava: No!, que una pàtria no són solament els homes, que roden d'ací d'allà, i es perden i es fonen en qualsevol mar, coneguda o inconeguda; una pàtria són, més que res, les institucions. Les institucions que esdevenen motllo de les ànimes, dinàmica del geni, aglutinant de les voluntats, canal de les idees, *substratum* de la història: en una paraula, que són amb son verb d'alè immortal, no pas una pàtria, sinó LA pàtria.

Veus aquí perquè, avui, n'he volgut fer l'apologia. (ob. cit., p. 42-43).

No sé si he estat massa llarg o massa inconcret. Si alguna conclusió puc treure del que he explicat és la que he dit només d'entrada: Amadeu Vives continua essent en bona part un enigma i seria de justícia que tingués una biografia com cal i com ens cal.

*Tots els textos citats han estat regularitzats segons les normes ortogràfiques actuals. També s'han fet alguns retocs de puntuació. No s'han tocat, en canvi, ni lèxic, ni morfologia ni sintaxi.

La presència de La Caixa de Pensions a les Valls d'Andorra

JOAN MARIA SOLÀ I FRANQUESA*

La casa Guillemó, on s'instal·là la primera oficina de la Caixa de Pensions a les Valls d'Andorra, a la plaça del Copríncep Benlloch.

1.- PRIMERES GESTIONS 1927-1928

L'interès de la Caixa de Pensions i del seu Director General Francesc Moragas per l'obertura d'una oficina a Andorra, arrenca vuit anys abans de l'obtenció del permís oficial i de la seva inauguració.

Així, és a partir de l'any 1927 que hi ha constància de les primeres gestions de Francesc Moragas per a l'obertura d'una oficina a les Valls d'Andorra. Cal indicar que en aquell any, es va materialitzar l'obertura de dues oficines de 'La Caixa' a la Vall d'Aran (Vielha i Les), i és possible que l'anada a aquella vall pirinenca de característiques similars, en aquells temps, a les Valls d'Andorra -vall tancada, sense cap institució financera-, despertés l'interès per a l'expansió al Principat andorrà, i pretengués que fos la Caixa de Pensions la Institució pionera a instal·lar-se Andorra, com ho havia estat a la Vall d'Aran.

Com a punt de partida s'ha d'esmentar que el dia 18 de juliol de 1927, en Francesc Moragas signà una instància dirigida al Molt Il·lustre Consell General de les Valls, sol·licitant l'establiment a les Valls d'Andorra d'una sucursal de la Caixa de Pensions per a la Vellella i d'Estalvis.

Les gestions, inicialment, les portà en Francesc Moragas per mitjà del delegat de 'La Caixa' a la Seu d'Urgell, el senyor Feliu Mas.

La primera gestió de la qual es té constància és la d'en Feliu Mas, que el juliol de 1927 demana a l'Ecònom d'Andorra la Vella, senyor Francesc Mir, la llista dels membres del Consell als quals Moragas vol enviar una comunicació, indicant el seu interès per obrir una oficina de 'La Caixa' a Andorra. Amb tota seguretat, per a informar-los de la instància recentment enviada al Consell General. El senyor Mir contesta amb carta

Francesc Moragas al seu despatx.

de 27 de juliol, tot indicant que no cal enviar la comunicació a cadascun dels 24 membres del Consell i proposa que s'envii a nom de l'Il·lustre Conseller de la Vall de cadascuna de les sis parròquies i que aquell ho facilitarà als altres. No obstant el senyor Ecònom diu que si li interessen els noms, ja els hi procurarà, però que ho ha de preguntar a cadascuna de les parròquies, ja que ell només els coneix pel motiu de cada casa.

L'endemà, el Delegat de 'La Caixa' a la Seu d'Urgell, escriu a Francesc Moragas i li acompanya la carta rebuda del senyor Mir, tot indicant que no ha pogut parlar amb el Conseller de les Valls, el senyor Francesc Cairat, perquè aquest està "tancat per exercicis". Pel que sembla, Moragas encarregà al senyor Mir que fes les gestions amb Francesc Cairat, i com que no el va trobar, aquest ho encarregà a l'ecònom, el senyor Mir.

Continuen les gestions i el sis d'agost de 1927, el delegat de la Seu comunica a Moragas per carta el resultat de les seves gestions enfront del senyor Pere Soler, amo del "Hotel Pirenaico", sobre la possibilitat de la venda de la seva casa, per a ubicar-hi l'oficina, fixant-se en prop de trenta mil duros el seu valor estimat.

El gener de 1928, el delegat de la Seu, comunica a Moragas que ha contactat amb el senyor Bisbe, i aquest indica que no s'ha donat curs a la seva instància, en tant que existeixen unes concessions fetes pel Consell a uns senyors que pretenien la creació d'un banc únic a Andorra.

Fruit d'aquestes gestions és el comunicat lliurat pel Consell General de les Valls en 10 de febrer de 1928, on s'indica a Moragas que el Consell no pot contestar-li la seva instància de juliol de 1927, en tant no quedi deslligat d'uns compromisos que havia contret anteriorment en aquest assumpte.

2.- CONCESSIÓ D'EXCLUSIVA BANCÀRIA DEL CONSELL DE LES VALLS

El Consell General de les Valls, amb data 17 de juny de 1927, havia atorgat als senyors Francisco de Paula Holgado Galofré i al senyor Pau Areny de Plandolit, l'autorització per a construir dues carreteres (una entre Andorra la Vella i Soldeu i l'altra entre Andorra la Vella i Ordino). Dins de l'acord de concessió, entre d'altres, se cedeix als referits senyors el dret d'establir un banc exclusiu en les Valls, per a realitzar tota classe

Inauguració de la Caixa de Pensions a Andorra 1935.

d'operacions bancàries i financeres. Cal esmentar, així mateix, que en la referida concessió s'estipula per part del Consell de les Valls que se cedeix als senyors Holgado i Areny l'aprofitament de les aigües que discorren pels rius Madriu i Valira, així com l'exclusiva de tota mena de transports i mercaderies dins de les Valls.

La referida concessió d'exclusiva bancària ho era per 99 anys i comportava l'abonament anual al Consell del 10% dels beneficis del banc, reservant-se el Consell la inspecció dels llibres de comptabilitat, que serien segellats amb el segell de les Valls.

3.- GESTIONS POSTERIORIS (1928-1934)

En el període que va entre 1928 i 1934, la concessió d'exclusiva energètica i bancària passà a altres persones, en concret al senyor Damià Mateu i al seu fill Miquel Mateu i Pla, amb la creació de dues societats: les FORCES HIDROELÈCTRIQUES ANDORRANES S.A. (FHASA), pel que fa a les concessions d'aprofitament dels rius i al BANC AGRÍCOLA I COMERCIAL D'ANDORRA, S.A., en el fet relatiu a la concessió bancària.

El mateix Areny de Plandolit signà un article en el diari "El Diluvio", el 7 d'abril de 1929, on indicava que recentment, el Consell General d'Andorra havia concedit l'explotació de les seves aigües i els seus diferents salts a un grup de coneguts capitalistes, els senyors Quintero de Madrid, Bousac i Brever, de París i Miquel Mateu de Barcelona. Tanmateix, el senyor Areny es congratula que s'hagi concedit al senyor Mateu, representant de la casa "Fill de Miquel Mateu", les concessions dels salts d'aigua i del Banc d'Andorra.

Per altra part, en un butlletí de la Societat Andorrana de Residents a Barcelona, hi apareix la nota següent: "Un Banc Andorrà, en el darrer Consell de les Valls es concedí l'autorització per a constituir un Banc Andorrà als senyors. Fornesa, Mateu i al Banc Urquijo Català".¹

Les gestions per a la possible instal·lació de 'La Caixa' a Andorra, les porta personalment el senyor Areny, ciutadà andorrà resident a Barcelona i fill d'Or-

1. Butlletí del mes de gener de 1931 de la "Societat Andorrana de Residents a Barcelona"

dino, segons es desprèn de la carta del senyor Areny a Francesc Moragas en 12 de setembre de 1934. I segons consta així mateix en una nota del Delegat de la Seu d'Urgell de 13 d'octubre de 1934. En aquesta darrera nota ja es parla de gestions prop del senyor Mateu perquè renunciï a la seva exclusiva i permeti la instal·lació de 'La Caixa' a les Valls. El senyor Areny de Plandolit s'ofereix personalment a realitzar les esmentades gestions prop del senyor Mateu. Ací cal destacar que el senyor Areny era un dels dos beneficiaris de la primera concessió d'exclusiva bancària del Consell de les Valls feta en 1927.

4.- GESTIONS FINALS -tardor de 1934-

Finalment, el 24 de setembre de 1934, Francesc Moragas dirigeix una instància al Consell General de les Valls, sol·licitant l'autorització de l'establiment d'una sucursal, oferint

"la instal·lació i sosteniment d'una biblioteca popular gratuïta amb servei diari i amb més de dos mil volums entre els quals hi figurarà la indispensable i popular enciclopèdia Espasa, i així mateix instal·lar un Museu de Turisme Andorrà per fomentar el coneixement de la bellesa de les Valls i promoure la vinguda d'estrangers".

També 'La Caixa' "ofereix solemnitzar la inaugura-

ció d'aquests organismes amb la celebració d'un Homenatge a la Vellesa en el qual pensionarà a quatre vellets andorrans".

Les gestions van avançant ràpidament, i el 6 d'octubre de 1934 el delegat de 'La Caixa' a la Seu escriu a Moragas informant-lo de la seva gestió enfront del senyor Jaume Sansa, Veguer Episcopal que li anuncia la imminència de la concessió de l'autorització. El senyor Feliu Mas indica a Moragas, que seria important que s'aconseguissin per als andorrans les mateixes bonificacions que tenen els espanyols en les operacions de previsió social, cosa que 'La Caixa' aconseguí poc temps després.

Amb data 12 d'octubre de 1934, el delegat de la Seu d'Urgell comunica al senyor Moragas que el dia 8 del mateix mes s'ha reunit el Consell i ha acordat autoritzar a 'La Caixa' obrir la sucursal, previ acord amb el concessionari de l'exclusiva senyor Mateu i Pla, demanant que s'augmenti de quatre a sis els vellets pensionats -un per a cada parròquia- La informació es rep del senyor Areny de Plandolit, cosa que corrobora el paper fonamental que en les gestions tingué el referit senyor. Com a fet anecdòtic, cal esmentar que l'esmentat dia 12 fou el primer en què s'obrí la frontera entre Espanya i Andorra, segurament tanca-

El 10 de juny de 1935, el doctor Boix com a director general de "la Caixa" presideix a Andorra la inauguració de la sucursal i la biblioteca en aquelles valls, juntament amb el primer homenatge a la vellesa del Principat pirinenc. Acompanyen el doctor Boix en la presidència el copríncep de les Valls i bisbe d'Urgell, doctor Justí Guitart, i el Síndic General de les Valls senyor Pere Torres.

da pels fets revolucionaris del 6 d'octubre de 1934 a Catalunya.

El mateix 12 d'octubre, el Síndic General, Pere Torres, en nom de la Junta General del Consell General manifesta no tenir inconvenient a concedir allò que es demana, sempre que es respectin les obligacions contretes pel Consell General -exclusiva bancària a Miquel Mateu- i així mateix demana que s'incrementi de quatre a sis les pensions ofertes.

El 19 de novembre, el Director General de 'La Caixa' contesta a l'anterior comunicació, indicant que s'ha signat un acord amb els beneficiaris dels drets de D. Miquel Mateu i augmentant el nombre de pensions proposat. El conveni entre el Banc Agrícola i Comercial d'Andorra, S.A. i la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis, no es formalitzà fins al dia 12 de desembre de 1934. Conveni signat entre Miquel Mateu i Pla i Francesc Moragas.

Coherentment amb l'anterior, amb data 19 de desembre de 1934, se signa per l'Il·lustre Consell General de les Valls, el decret d'autorització número 3, per mitjà del qual s'autoritza la instal·lació d'una sucursal de la Caixa de Pensions a les Valls d'Andorra.

Entre octubre i novembre de 1934, es fan gestions per al lloguer d'un local adient, concretant-se en el segon pis de la Casa Guillemó, immoble situat en la plaça del príncep Benlloch. La propietària del pis era la senyora Antònia Duran, vídua Rebés, finca propietat de la família que en anys posteriors vengué el solar on s'hi ubicaria durant molts anys l'oficina principal de 'La Caixa'. El lloguer fixat fou de 125 pessetes mensuals. Com a fet anecdòtic, cal assenyalar que l'esmentat pis havia estat ocupat anteriorment per l'empresa Forces Hidroelèctriques d'Andorra (FHASA), per tant només calgué canviar el rètol de FHASA de la façana, pel de 'La Caixa'. No obstant això, 'La Caixa' hi afegí dos rètols més petits als costats amb les següents indicacions: "Caixa General d'Estalvis" i "Biblioteca gratuïta i Museu de Turisme Andorrà".

5.- INAUGURACIÓ DE LA SUCURSAL DE 'LA CAIXA' A ANDORRA EL 10 DE JUNY DE 1935.

El Director General de 'La Caixa', Francesc Moragas no pogué veure inaugurada l'oficina ja que morí el 27 de març de 1935.

Finalment, el dia 10 de juny de 1935, tingué lloc l'acte inaugural. La revista "Poble Andorrà" en recollí

l'esdeveniment.

La Memòria de la Caixa de Pensions corresponent a l'exercici de l'any 1935, recull aquesta inauguració amb el següent text²:

"ANDORRA LA VIEJA: Se inauguró la Sucursal, casa de Cultura y Biblioteca Pública y el Museo de Turismo Andorrano. Se celebró asimismo un Acto de Homenaje a la Vejez en el que pronunciaron discursos lo señores Consejero Mayor, Veguer Episcopal, Primer Síndico del Valle, Doctor José Maria Boix Raspall, Director General de la Caja y el Ilmo. Dr. D. Justino Guitart, Obispo de Urgel y Príncipe de Andorra".

Voldríem esmentar com a fet important, el positiu resultat de les gestions realitzades per 'La Caixa' a Madrid, per a poder realitzar a Andorra les seves operacions de previsió social lliure, tot aconseguint per als andorrans les mateixes bonificacions que per als espanyols. Així, per ordre del Ministeri de Treball, Sanitat i Previsió, s'autoritza a l'Institut Nacional de Previsió (INP), la concessió de bonificacions als ciutadans d'Andorra que s'inscriuessin en el règim lliure de retirs³.

6.- CONCLUSIÓ

Com a conclusió en aquest desplegament de fets que defineixen tot el procés de la Caixa de Pensions per a la seva instal·lació a Andorra, creiem que s'ha de ressaltar el fet que es pot considerar a la Caixa de Pensions com la primera institució financera que pretengué ubicar-se a Andorra. És de remarcar que en el moment de cursar la primera instància per obrir una oficina, no n'existia cap al Principat, i si bé aquesta sol·licitud es presentà exactament un mes després que el Consell de les Valls atorgués una exclusiva bancària (concessió Holgado-Areny), fins quatre anys després no s'utilitzà aquella exclusiva pel Banc Agrícola i Comercial d'Andorra. Banc amb què finalment 'La Caixa' hagué de negociar un acord per a poder obrir la seva primera oficina a Andorra, cosa que finalment pogué realitzar vuit anys després d'iniciats els primers tràmits.

*Economista

2. Memòria de la Caixa de Pensions corresponent a l'exercici de 1935.

3. Gasetta de Madrid nº 182 de 1er. de juliol, de 1935.

Regió sanitària Alt Pirineu i Aran: província o vegueria?

AMADEU GALLART*

Casa de Rodés, (fotografies de Juli Soler i Santaló.

La terrible crisi sanitària de la covid-19 ens ha portat, encara que sigui provisionalment, un esperit crític reforçat per l'esperança que sorgeixi alguna millora de tota la malvestat. Reconec que és molt difícil que d'una situació social de dolor físic i psicològic en surtin millores sistemàtiques que afavoreixin la lluita contra les desigualtats o el malbaratament del planeta. Però l'esperança ha de ser la nostra brúixola, malgrat tot. I amb aquest ànim, de treure profit de tot, he assistit a la polèmica del *desconfinament* a Catalunya: si es feia per províncies, primera proposta de Madrid, o si es feia per regions sanitàries, la proposta del govern català, que em sembla que en aquest cas té tota la raó i que serà la finalment acceptada.

No cal dir que alguns altpirineus ens hem mirat

aquesta polèmica amb un cert regust irònic. Fa anys que defensem que les regions veguerials, que s'identifiquen en molts casos amb les regions sanitàries, aprovades al seu dia pel Parlament de Catalunya, s'han de posar en funcionament. Anant a parar estrictament al cas de l'Alt Pirineu i Aran, les mateixes autoritats catalanes que mantenen en congelació l'àrea sanitària de l'Alt Pirineu i Aran, centralitzant la seva direcció en la ciutat de Lleida, no nomenant el delegat de sanitat de la regió pirinenca i col·lapsant per acumulació de pacients pirinencs els serveis de l'Arnau de Vilanova de Lleida, són els que han posat el crit al cel per la planificació madrilenya de desconfinament per províncies. Si aquesta planificació provincial és la que fan ara i aquí!

Tornem a dir-ho per no donar lloc a cap confusió. Estem d'acord amb la protesta airada de la Generalitat, ara el que volem és que la seva proposta, la de la Generalitat, s'apliqui de veritat a la casa alpirinenca i aranesa, i no només en la planificació del *desconfinament*. Aprofitant que la pandèmia ha aixecat una contradicció en el funcionament real de la nostra regió sanitària, seria molt conseqüent que tots els polítics de l'àrea pirinenca que es consideressin a si mateixos pertanyents a partits seguidors de la tradició política catalanista, reclamessin d'una vegada per totes la delegació de sanitat per a l'Alt Pirineu i Aran, amb el que això significa de bona planificació regional catalana en clau interior. Continuar tal com estem amb una regió nominal, amb molt pocs efectes pràctics, seria, des de la meua humilíssima opinió, poc responsable.

Com ja hem manifestat d'altres vegades, aquesta planificació regional ha de suposar una millora per a tots i cadascun dels nostres centres hospitalaris i ambulatoris, via optimització de recursos –és obvi que hospitals petits com els de Vielha, el de Tremp, de la Seu o de Puigcerdà, no ho poden tenir tot, però sí que ho poden compartir-, i via de selecció acurada dels centres sanitaris de referència –que en el cas de les comarques de l'Alt Urgell i la Cerdanya, pot tenir un paper molt important l'hospital Nostra Senyora de Meritxell, d'Andorra la Vella. Coordinar, racionalitzar i optimitzar, aquesta hauria de ser la fórmula i no la de centralitzar ni la de massificar els serveis de l'hospital de la capital provincial.

I tornant a extreure alguna cosa positiva de tot el marasme negatiu de la covid-19, si la sensibilitat política general del Pirineu està travessant una etapa de lucidesa provocada pels mals moments que passem, i que encara passarem, que s'aprofiti per exigir les delegacions territorials dels diversos departaments de la Generalitat. Quina millor inversió pública hi pot haver, d'entrada, que aquesta, una vegada descartada l'operació helicòpter, que és aquella coneguda per aquest nom, a les institucions europees i que consisteix a llançar, suposadament, euros des d'un helicòpter. Ens conformaríem, de moment, amb aquest nou tracte territorial que el virus ha definit com a indefugible.

*Economista.

Pintar la història: La pintura de murals a Irlanda del Nord

ESTHER ALIAGA RODRIGO

Durant més d'un segle, la pintura de murals a Irlanda del Nord ha estat la veu gràfica de la turbulenta història de la regió. Durant els eufemísticament anomenats Disturbis (*Troubles*), els murals van convertir-se en un tapís visual que anava reflectint els esdeveniments que succeïen, així com alhora els sentiments i reivindicacions de les comunitats implicades. El seu ús va anar canviant a mesura que evolucionava el conflicte i encara avui continuen sent una part important del paisatge urbà. Durant anys els murals van ser vistos amb un cert grau de vergonya i recel per part d'aquells que no vivien a les zones on s'exhibien, però després de l'alto el foc de 1994 i amb l'avanç del procés de pau, van començar a gaudir d'un reconeixement més ampli, fins al punt que ara han esdevingut un element essencial dins la indústria turística de la regió. Aquest article vol fer un repàs de l'evolució dels murals i de com el seu paper canviant serveix per dilucidar l'evolució del mateix conflicte i del procés de pau a Irlanda del Nord.

La pintura de murals ha jugat un paper molt actiu en la configuració de la identitat de les dues comunitats d'Irlanda del Nord. Els murals es van fer servir per retratar les icones i símbols que definien els respectius sentiments de col·lectivitat de cadascuna d'elles. Així doncs, els murals van anar més enllà de l'art i de la política per convertir-se en un mirall que deixava entreveure la psicologia, les pors i les aspiracions de cada grup al llarg dels Disturbis.

La naturalesa especial dels murals

Quan parlem de murals és important recordar dos factors importants: en primer lloc, el fet que són efímers per naturalesa, un caràcter transitori que ha reforçat encara més el seu paper d'altaveu dinàmic dels grups implicats en el conflicte. Els canvis en els temes mostrats són un indicatiu molt poderós de l'evolució del mateix conflicte, i en aquest sentit hom pot dir que representen una mena d'història visual dels Disturbis. En segon lloc, i de manera molt important, cal recor-

dar que no són quadres o pintures. Van ser concebuts per ser mostrats en un lloc determinat i en un moment determinat. Com assenyala l'estudiós Neil Jarman, els murals estan intrínsecament vinculats a l'indret on es troben i el seu poder com a declaracions polítiques i com a símbols es veu realçat per la seva ubicació (1998:82). L'espai afegeix significat al seu contingut, però també alhora, la presència dels murals transforma el lloc on s'exhibeixen elevat el seu estatus. Es crea per tant una poderosa i intrínseca connexió entre espai i expressió artística. Separat del seu emplaçament original el mural perd bona part de la seva importància i missatge polític. A més i de manera molt important, els murals es troben ubicats en un lloc concret per ser vistos també per algú molt determinat. El seu ús, però, ha estat molt divers. Molts han servit per marcar les fronteres territorials entre ambdues comunitats; d'altres s'han ubicat a llocs emblemàtics, a rutes de desfilades o punts de reunió o s'han fet servir com a mitjà per desafiar l'autoritat de l'Estat. La proliferació de murals a unes certes zones per sobre d'unes altres, en certs moments més que en uns altres, són un indicatiu més del seu poder com a font d'informació mitjançant la qual poder llegir i entendre el conflicte.

Cal tenir en compte, per tant, que els murals no són simples pintures i que la seva importància va molt més enllà de l'art. De fet, la qualitat artística no té per què correspondre's amb la seva importància emblemàtica o el seu valor simbòlic. Els factors crucials són el missatge que contenen i, sobretot, la seva ubicació i el moment que foren pintats. Un cas que il·lustra molt bé aquest darrer punt seria el del Free Derry Corner Wall a Derry, una paret amb eslògans on oneja una bandera¹, que malgrat estar envoltada de murals molt més elaborats, encapçalaria qualsevol llista pel que fa al seu poder emblemàtic.

1. Normalment la bandera que hi oneja és la tricolor irlandesa, però sovint se n'hi fan onejar d'altres, en suport a causes i lluites internacionals.

Imatge de Free Derry Corner, Derry 2008..

Aquest mur d'una casa desapareguda s'ha anat transformant contínuament per tal de reflectir el pols canviant del barri del Bogside i per extensió de la comunitat republicana a Derry. Si a començaments dels 70 va servir per marcar l'entrada als barris catòlics, on fins i tot la policia i l'exèrcit britànic tenien barret el pas, a poc a poc es va convertir en una mena de diari en viu on apareixien els eslògans o desitjos a manera de titulars. Sempre ha estat el punt focal de la resistència col·lectiva, el lloc on comencen o acaben totes les concentracions o manifestacions polítiques. La seva ubicació és inequívocament potent. El Free Derry Corner es pot albirar des de la distància i el que és més important, des de l'antiga muralla de la ciutat, on fins fa només uns anys s'alçava una caserna de l'exèrcit britànic, ara ja desmantellada, i on es troba també la seu dels Apprentice Boys, una de les organitzacions orangistes més importants.

Aquest mur ha recollit sempre el batec de la comunitat catòlica. Així el 2007 va ser pintat de color de rosa en suport a la celebració de la Diada de l'Orgull Gai, quelcom inimaginable fins aleshores. Això va comportar fins i tot que sortís a la portada de *The Irish Times*. Aquest suport als drets de la comunitat LGBTI va ser interpretat com una indicació que les preocupacions de la comunitat nacionalista, i de la societat irlandesa en general, començaven a anar més enllà de la dicotomia republicà/lleialista. Pintar el mur de color rosa va ser una expressió visual que els temps canvien, que la comunitat començava a deixar enrere la cultura masclista dels grups paramilitars i ampliava els paràmetres que la definien. La reacció a Derry

va ser ambivalent, la major part de la població la va aplaudir, però hi va haver alguns que ho van considerar un afront a una icona simbòlica molt important.

Portada del Irish Times del 28 de juliol del 2007.

Les paraules d'un dels organitzadors de l'esdeveniment en respondre a aquestes queixes són un resum perfecte del paper que els murals han tingut a Irlanda del Nord:

Som conscients de les sensibilitats de la gent pel que fa al mur, però (...) és un monument viu, no estàtic i es fa servir de manera creativa per posar en relleu qüestions que són polèmiques i inciten a la reflexió. (*The Irish Times*, 28 de juliol del 2007)

Però abans de parlar del present, convé endinsar-nos una mica en l'evolució del paper que els murals han jugat al llarg del conflicte, una història que és molt diferent segons quina comunitat s'examini.

Els murals a ambdues comunitats

Els primers murals que van aparèixer al Nord foren obra de la comunitat protestant. Formaven part de les celebracions del *Twelfth* o Dotze de Juliol, i per tant,

estaven intrínsecament arrelats a l'exhibició ritual del domini unionista. Foren els anys de l'Estat Unionista (1921-1972), quan Stormont s'autodefinia com un parlament protestant que governava només per a un poble protestant. Els primers murals acostumaren a mostrar la figura del rei Guillem III d'Orange, més conegut popularment com a King Billy, sempre a cavall i recordant la seva victòria a la Batalla del Boyne el 1690².

Representació de la batalla del Boyne amb la imatge de King Billy al fons. Belfast 2008.

La seva imatge era la personificació de la força i la supremacia, i per tant, era perfecte per a representar a la comunitat unionista de l'època, forta, unificada, única ostentadora del poder. Era, al cap i a la fi el símbol d'una classe dirigent autocomplaent.³ En aquesta època, doncs, la pintura de murals venia avalada i recolzada pels segments governants de la societat. Els murals eren part de l'estatu quo acceptat i es feien servir com a mostres de suport al poder i autoritats polítics. No articulaven cap missatge social ni oferien cap mostra de les preocupacions de la classe obrera unionista. Eren només exemples de "celebració orangista" (Rolston, 2003b: 7).

No obstant això, a finals dels 60, amb l'inici de la lluita pels drets civils per part de la població catòlica,

l'unionisme va començar a fragmentar-se i a perdre l'homogeneïtat. Les classes treballadores es van desvincular dels estaments dirigits de la societat i començà a aparèixer un nou sentiment d'identitat arrelat en una noció més abstracta de la lleialtat. Aquest trencament va trobar el seu ressò als murals. La imatge hegemònica del rei Guillem d'Orange va quedar ara en un segon pla i va donar pas a altres símbols de la identitat protestant, principalment formes inanimades. Les banderes i els emblemes es van convertir en l'ordre del dia (la Red Hand of Ulster, la bandera d'Irlanda del Nord, la Union Jack o la bandera escocesa, entre d'altres).

Imatges de banderes i emblemes, Belfast Est, 2008.

Aquestes imatges sovint es feien servir per assenyalar límits territorials, però val a dir que com a icones tenien molta menys força que les imatges de figures o esdeveniments històrics, i per tant el seu impacte emocional sobre l'observador era menor.

Amb l'inici dels Disturbis i el reordenament sectari forçat de molts barris, els murals van assumir cada vegada més la funció de marcadors territorials, alhora que hi jugaren un paper clau en la remodelació identitària de zones senceres. Citant novament Neil Jarman, els murals van aconseguir que barris on residien persones de la comunitat protestant esdevinguessin *barris protestants* (1998: 84), en contraposició a d'altres considerats com a barris catòlics. Foren instrumentals en la sectarització de l'espai urbà, delimitant les anomenades *no-go areas*⁴, zones de pas exclusiu als mem-

2. La batalla del Boyne va suposar la victòria del rei protestant Guillem III d'Orange sobre el rei catòlic Jaume II, el que va comportar l'inici del Domini protestant d'Irlanda.

3. En l'actualitat queden molt poques imatges de King Billy en solitari. Quan hi apareix acostuma a ser com a part d'un context històric més ampli, no com una icona aïllada, com havia estat en l'època dels governs exclusivament unionistes a Stormont.

4. Durant anys la vida quotidiana a Belfast i altres ciutats, el pas d'un barri a un altre, no només implicava un coneixement geogràfic de l'es-

bres de la comunitat pròpia, i es van convertir en un mitjà per transmetre una nova manera d'entendre la identitat protestant. Els murals lleialistes romandrien estancats en aquestes imatges gràfiques fins a l'Acord Anglo-irlandès del 1985, moment en què les figures paramilitars començarien a esdevenir la nova tendència.

Imatge de paramilitar, Belfast Est, 2008.

Per regla general, els muralistes lleialistes sempre han hagut de fer front al problema de gaudir d'una gamma d'imatges i símbols molt més reduïda que la que tenien a l'abast els seus homòlegs republicans. En certa manera aquesta inseguretats seva com a pintors és un reflex molt adient de la manca de seguretats que sempre ha sentit la seva comunitat, que durant anys va tenir dificultats per trobar una manera positiva d'autodefinir-se. Els murals de cadascuna de les comunitats han emanat d'emocions psicològiques molt diferents, fet que queda reflectit en els mateixos murals. Els republicans sorgien de la ràbia que sentia la comunitat catòlica per la seva discriminació i pels greuges de la colonització. Per això els seus murals han estat sempre imatge de resistència i desafiament. Els murals lleialistes, d'altra banda, emergien de la por que experimentava una comunitat que sempre s'ha sentit arraconada i sota amenaça. D'aquí que els seus murals sempre hagin estat dominats per la idea de la defensa. Per a la comunitat lleialista durant anys la presència d'homes armats pintats a les parets dels seus barris va

pai, sinó també polític. Els habitants sabien per quins carrers podien i no podien caminar, i que fer-ho pel lloc equivocat podia ser molt perillós.

ser reconfortant i tranquil·litzadora, el que explica l'ús persistent d'imatges paramilitars en el seu cas.

Pel que fa a l'evolució dels murals republicans, si bé la seva ha estat una història més curta, certament sí que ha estat més productiva i els murals d'aquesta comunitat han gaudit d'un ressò internacional més gran que els seus homòlegs lleialistes.⁵ Durant els anys de l'estat unionista a Stormont, amb un parlament exclusivament protestant, qualsevol exhibició pública de la cultura catòlica estava estrictament prohibida, i exceptuant algun esdeveniment de caràcter esportiu, estava confinada a àmbits de portes endins. Va ser per aquesta mateixa marginació que qualsevol mostra emblemàtica de la cultura catòlica i nacionalista esdevingué un mitjà de desafiament envers els governants unionistes i les autoritats britàniques. L'expressió pictòrica d'aquesta resistència emergiria amb força amb la Vaga de Fam del 1981.

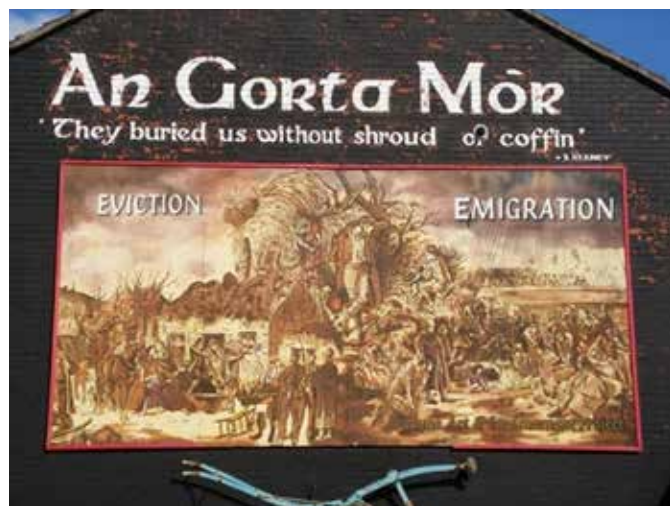

Mural homenatge als morts en la vaga de fam de 1981. Derry 2008.

Va ser aleshores quan el moviment republicà es va involucrar més en política i ben aviat va adonar-se del poder que les imatges visuals tenien per difondre la seva causa: "el pinzell es va unir a l'armalite i l'urna com a un element més de l'estratègia política" (Jarman, 1998: 85).

5. Els republicans van ser més astuts i aviat es van adonar de les possibilitats que oferia el turisme. Van començar els tours pels seus barris ben aviat, mentre que, al començament, els lleialistes miraven amb sospita qualsevol foraster que circulés pels seus barris. A això s'ha d'afegir la referència a temes internacionals en els seus murals, una picada d'ullet al públic estranger que va contribuir certament a la seva més gran popularitat.

Des del començament va ser evident que el ventall d'imatges i temes a l'abast dels muralistes republicans era molt més ampli. A més els pintors van ser hàbils a l'hora d'establir connexions amb altres lluites arreu del món ben aviat, fet que sabien contribuiria a atreure l'atenció internacional. També podien mirar cap enrere, al passat celta i la història irlandesa per buscar els seus temes pictòrics.

Representació de la història: *The Great Famine, la Gran Fam del segle XIX. Belfast 2008.*

El record constant dels greuges del passat, la comparació entre el que havia succeït cent, dos-cents o cinc-cents anys enrere amb el que passava en aquells moments contribuïa a afegir foc a la ràbia, que a la vegada atia la frisança per resistir i mantenia el moviment republicà ben viu. Així, diferents episodis de la història d'Irlanda com la Gran Fam del segle XIX, l'emigració massiva que la va seguir o l'Alçament de Pasqua del 1916 han aparegut freqüentment als murals republicans. Les imatges de paramilitars també hi han estat presents i van aparèixer aviat, però mai van arribar a gaudir del mateix grau d'exclusivitat que en el cas lleialista.

Els murals republicans també s'empraren per demarcar límits territorials, però sovint el seu propòsit va anar més enllà del de ser uns elements merament demarcatius. Van servir per a articular les inquietuds de la comunitat nacionalista i, de manera molt important, el moviment republicà els va utilitzar per a influir i canalitzar a aquesta mateixa comunitat cap a una determinada manera de pensar. Per últim, també han estat un dels mitjans més efectius amb els quals els republicans han donat a conèixer la seva causa al

món. Aquest ús eclèctic explica, per tant, el ventall més ampli de temes i imatges.

La pintura de murals després de l'alto el foc

L'alto el foc de l'IRA l'agost de l'any 1994 comportaria una resposta pictòrica ben diferent dels murals republicans i als lleialistes, símptoma molt aclaridor de l'actitud inicial envers aquest esdeveniment a banda i banda de la divisòria sectària. Després de l'alto el foc els muralistes republicans van jugar un rol fonamental a l'hora de reconduir políticament la seva comunitat educant-la sobre la necessitat de donar suport i continuar un procés de pau i amb una participació política que no sempre van ser entesos per molts membres del seu propi grup. Va ser mitjançant els murals que el moviment republicà va donar a conèixer la seva nova estratègia i va requerir l'actuació de la població quan fos necessari. Durant aquesta època els murals republicans van esdevenir un tapís de demandes polítiques, tot reflectint temes sense resoldre rellevants al programa republicà. Les parets es van omplir de murals que reclamaven la dissolució del cos policial del RUC (majoritàriament format per protestants), l'alliberament dels presos polítics, el desviament de les rutes de les desfilades orangistes lluny dels barris catòlics o d'altres on es demanava directament el vot per als candidats del Sinn Féin a les eleccions. Els murals es feren ressò dels esdeveniments a mesura que es desenvolupaven i reflectiren com les circumstàncies anaven canviant. Com ha indicat un dels investigadors més experts en aquest tema, Bill Rolston, els murals s'utilitzaren ara per convèncer a la comunitat republicana que la resposta correcta a l'alto el foc era la de donar suport al nou parlament i executiu autònoms:

No tan sols fent això semblava que s'acceptaven unes institucions que s'havien originat en la partició de l'illa, i que s'allunyaven de la demanda de la unificació d'Irlanda, sinó que aquestes institucions havien d'emplaçar-se a Stormont, seu d'aquell antic govern unipartidista unionista. El missatge que el Sinn Féin tornava al mateix edifici, però no a l'antic règim d'un "parlament protestant per a un poble protestant" va ser difós de manera imaginativa pels muralistes republicans. (2003a: 32)

Resulta força interessant observar que durant aquests anys, a part d'algun grafiti puntual, els grups dissidents marginals que defensaven la necessitat de mantenir l'ús de la violència mai van trobar cap veu a la pintura mural.

Els murals lleialistes, d'altra banda, no compartiren aquesta qualitat dinàmica i després de l'alto el foc van quedar estancats en l'ús de figures paramilitars. Les imatges esdevingueren encara més agressives i territorials.

Ús territorial dels murals. Sandy Row, Belfast 2008

Aquesta va ser la resposta a la incertesa que es derivava de l'alto el foc. El ja sempre present sentiment de por i de setge que ha dominat a la comunitat lleialista es va veure accentuat pels esdeveniments. Així doncs era necessari reforçar la idea de la defensa. A més a més, també s'hi afegia el sentiment que el govern britànic els havia venut i abandonat. Estaven sols. A alguns sectors del lleialisme la noció d'identitat britànica va començar a transformar-se en un sentiment identitari nord-irlandès i la lleialtat a la Gran Bretanya donaria pas a la fidelitat a un Ulster protestant. A tots els barris lleialistes van aparèixer murals que mostraven imatges i eslògans de les diferents organitzacions paramilitars. Era una manera de tranquil·litzar la seva comunitat, de recordar-los que eren allà per defensar-los en cas de necessitat. Va aparèixer alguna pintura demanant l'alliberament dels seus presos, però en general, els murals lleialistes no es van fer servir mai per educar políticament la seva comunitat com feren els republicans.

A mesura que avançava el temps aquest ús demarcatiu dels murals lleialistes va esdevenir encara més

rigorós i divisiu quan les diferents faccions i grups paramilitars lleialistes els feren servir per delimitar les seves pròpies àrees d'influència. L'antic concepte de "zona protestant" es va tornar a fragmentar i els murals van començar a servir d'indicadors de quin grup paramilitar controlava un barri o zona determinats. Van començar a haver-hi barris de la UDA /UFF i altres de la UFF, i fins i tot, barris lleials a un líder concret o altre dins d'un mateix grup. Aquests murals ara, ja no eren només advertiments per a qualsevol individu de la comunitat catòlica que pogués apropar-s'hi, sinó també pels membres d'altres faccions o grups lleialistes rivals. Així van aparèixer *no-go areas* dins mateix dels barris lleialistes. Aquests foren els anys en què van tenir lloc sagnants enfrontaments entre les diferents faccions paramilitars lleialistes, que provocaren nombrosos morts. Però aquests advertiments també tenien un altre objectiu. Com ha assenyalat Bill Rolton molt perceptivament:

... les amenaces que mostren aquests murals lleialistes – especialment quan les armes apunten directament a qui se'ls mira -, van dirigidges tant als seus propis polítics com a qualsevol altre, un advertiment de no vendre's, de no rendir-se al republicanisme. (2003a: 36)

Imatge de paramilitar. Belfast 2008.

Amb el retorn del govern autònom l'any 2007 i l'administració de poder compartit exercida pels dos partits als flancs més oposats de l'espectre polític, el lleialista DUP i el republicà Sinn Féin, els murals van seguir evolucionant.

Un canvi molt significatiu es va poder apreciar als murals lleialistes en particular. El nombre de figures paramilitars va començar a disminuir considerablement. On encara romanien, ja no apareixien com figures anònimes amb passamuntanyes, sinó que mostraven gent real amb cares i noms propis. Sovint eren part de memorials que recordaven i honoraven els activistes morts. Això no obstant, en molts casos, la desaparició de les antigues imatges paramilitars va respondre a un esforç conscient per part de les autoritats locals de netejar certes zones i substituir qualsevol missatge ofensiu amb imatges més afables sobre la identitat protestant. Aquests nous murals encarregats per les autoritats feien referència a icones positives com el guerriller celta Cuchulainn, la llegenda de la Red Hand of Ulster o tradicions anuals com el Twelfth:

The Twelfth. Representació de la celebració del Dotze de juliol. Belfast 2008.

Als barris republicans els murals van continuar apel·lant l'interès internacional fent-se ressò de temes

d'actualitat que anaven més enllà del marc nord-irlandès. N'aparegueren sobre la guerra de l'Iraq, l'escalafament global o la discriminació racial, entre d'altres. També van compartir amb els seus homòlegs lleialistes una nova funció com a monuments commemoratius pels morts, mostrant en aquest cas no només activistes, sinó també civils innocents víctimes del conflicte.

Representació de les víctimes innocents del conflicte. Death of Innocence, Bogside, Derry, 2008.

L'evocació de la història com a mitjà per amalgamar la comunitat i donar forma a un sentiment d'identitat col·lectiva va continuar i la seva representació als murals es va generalitzar encara més. La desaparició de les figures paramilitars també es va fer evident i quan hi apareixien, els activistes de l'IRA ho feien ara com a persones reals amb cares i noms.

Mural commemoratiu d'homenatge a activistes morts. Belfast 2008.

A mesura que el procés de pau anava avançant i esdevenia quelcom més sòlid, continuaren els intents de regeneració del paisatge urbà i els murals en van ser una part molt important. De vegades aquesta reelaboració dels murals va sorgir de les mateixes comunitats, preocupades perquè les imatges massa agressives poguessin dissuadir als inversors nacionals o estrangers d'invertir als seus barris. Però sobretot, va ser un esforç organitzat per les autoritats i per agències governamentals per netejar i polir certes zones i de facto canviar el paisatge urbà. El 2004 es van crear el Arts Council i el Department of Culture, Arts and Leisure (DCAL) d'Irlanda del Nord. Ambdues agències van encetar diversos projectes – el més important dels quals va ser el “Re-imaging Communities Programme” – destinats a la regeneració de la imatgeria visual present a les ciutats, especialment a Belfast. El seu objectiu era reemplaçar les antigues imatges divisives per d'altres més afables i incloents. Si és cert que les parets de Belfast i Derry ofereixen ara un aspecte menys tenebrós i lúgubre, també és veritat que aquestes actuacions en certa manera han desarrelat la pintura mural de les seves fonts, desproveint-les de la seva força original. Molts d'aquests murals d'encàrrec són ara només simples pintures, potser fins i tot amb millor qualitat artística que els d'abans, però no reflecteixen les preocupacions ni aspiracions de les comunitats que els envolten i, per tant, no tenen cap vincle amb elles. Han esdevingut una mena de cartell publicitari més.

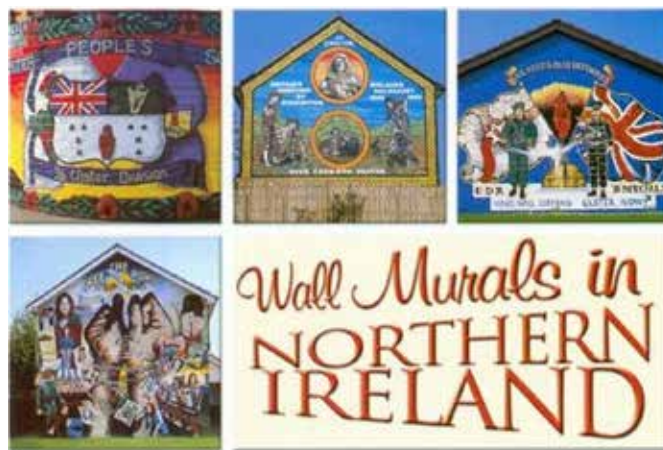
Aquest programa de regeneració ha estat acusat d'oferir una restauració superficial de l'espai urbà i de netejar i cobrir els antics murals sense adreçar els problemes i preocupacions que reflectien. Durant anys els murals van ser l'únic mitjà a l'abast dels sectors més marginats de cadascuna de les dues comunitats per expressar les seves preocupacions, problemes, pors i aspiracions. Tapar-los amb imatges boniques i inofensives és mirar i tractar a aquests grups amb condescendència i no parar atenció a les seves demandes. Aquests projectes de remodelació per netejar segons quins barris han estat, per tant, limitats i molt sovint qüestionats per les mateixes comunitats que n'eren subjecte. Portar un foraster al barri perquè pinti i després marxi té un impacte molt limitat. El vincle entre comunitat i pintura es trenca. Aquests murals encarregats són imposats sobre la comunitat, no sorgeixen

d'ella. Per això ben sovint acaben fets malbé i sense que ningú en tingui cura.

L'impacte del turisme

És important fer menció ara de l'impacte que el turisme ha tingut sobre la pintura de murals. A mesura que el procés de pau s'anava refermant, l'interès per visitar el Nord va créixer. Durant anys els turistes s'havien mantingut lluny de la regió atès que la imatge recurrent d'Irlanda del Nord per l'estranger mitjà era la negativa que emanava de les notícies sobre el conflicte. Amb el procés de pau els turistes van començar a arribar cada cop més massivament sobretot a partir de l'any 2000. Això va tenir un fort impacte en la regió, i òbviament, també en la pintura de murals. Si abans la indústria turística havia intentat amagar o dissimular el conflicte el més possible, aviat es va adonar del potencial que els mateixos Disturbis podien tenir com a incentiu per atreure més visitants. Com Bill Rolston ha assenyalat irònicament, havia arribat l'hora dels Disturbis com a parc temàtic (1995: 37).

Una de les primeres expressions òbvies d'aquesta explotació va ser la transformació dels murals en elements icònics que es podien comprar a la tenda de records.

Imatge de postal. Northern Ireland Tourist Board.

Els murals començaren a aparèixer en postals, pòsters i imants per la nevera. Van aparèixer els primers tours organitzats oficials per poder admirar i descobrir-los des de l'espai segur que oferia un bus de dos pisos. Tot això en certa manera va trivialitzar el seu valor com a emblemes polítics. A les postals i els imants els murals apareixen fora de context i esdevenen només il·lustracions artístiques totalment desconnectades de qualsevol entorn, el que acaba

incidint sobre el seu significat i devalua la seva força com a comentaris polítics i socials. A molts llocs encara hi perduren alguns dels antics murals, constantment retocats però ara han perdut la seva qualitat de comentaris de l'actualitat i han adquirit una naturalesa més estàtica. En certa manera semblen estar congelats en el temps. Quan un camina ara pels voltants de Free Derry Corner, els murals que l'envolten encara gaudeixen de certa força, però un té la sensació d'estar passejant per un museu urbà a l'aire lliure. Aquells murals són allà com a recordatori del passat i com una atracció turística que els visitants poden capturar amb les seves càmeres. Han perdut la seva funció d'altaveu de la comunitat. L'única excepció en seria el mateix mur de Free Derry Corner, que de tant en tant es reinventa i exhibeix eslògans que donen veu a les preocupacions canviants de la comunitat republicana. Tanmateix, és certament sorprenent i significatiu que un tema tan important com el Brexit no hagi trobat un ressò important en la pintura de murals.

De totes maneres, també s'ha de reconèixer que el turisme ha exercit un cert impacte positiu. Ha aprofitat perspectives i bagatges culturals diferents dels marcats per les dues comunitats del Nord, al mateix temps que ha creat una mena de pont en la divisòria sectària. El bus turístic que recorre el Shankill i el Falls també serveix per a subratllar l'experiència compartida per aquests dos barris de Belfast, i per remarcar que, probablement, malgrat les seves diferències, aquestes dues zones tenen més en comú entre elles que amb qualsevol altra part de la ciutat. Els murals són ara l'expressió visual del trauma del passat que han compartit. Citant les paraules de Neil Jarman:

Al bus, les 5 fronteres sectàries es dissolen, almenys durant un curt temps. Quan els tours travessen les zones protestants i catòliques accentuen la coincidència de l'experiència vital dels darrers 30 anys per als residents, per exemple, a les dues zones del Belfast Oest. Les imatges dels murals serveixen per simbolitzar les diferents aspiracions d'ambdues comunitats, però la seva presència com a objectes també contribueix a posar en relleu quelcom sobre la seva història compartida, fet que potser en un futur ofereixi una base per a una visió compartida. (1998: 92)

Conclusió

Es fa difícil predir quin paper tindran els murals en el futur. Darrerament hi ha qui comença a qüestionar la seva presència a les parets dels carrers. Afirmen que la perpetuació d'algunes de les imatges violentes poden impactar negativament sobre la canalla que hi passa al davant cada dia. D'altres qüestionen la voluntat de control per part de les autoritats, i veuen en això un desig de polir i reconfigurar el record del passat i la història recent.⁶

Actualment la majoria de murals són recordatoris persistents del passat i han perdut aquell paper important d'altaveu de les preocupacions presents o aspiracions de futur de les comunitats. Probablement la raó d'això cal trobar-la en el fet que els sectors que els feien servir com a mitjà d'expressió participen ara plenament i activa en el govern de la regió. Son part del sistema. Ara tenen a l'abast altres medis per expressar la seva opinió o influir en la política pública. El que és indiscutible és que els murals han estat i encara són una part important del paisatge urbà a Irlanda del Nord i que qualsevol anàlisi de la seva naturalesa canviant al llarg de les darreres dècades contribuirà a aportar llum sobre la història recent d'aquesta regió.

Bibliografia

- The Bogside Artists. (2001) *Murals*. Derry: Guildhall Press.
- CONRAD, Kathryn. (2007) "Widening the Frame: the Politics of Mural Photography in Northern Ireland" a Wanda Balzano, Anne Mulhall and Moynagh Sullivan eds. *Irish Postmodernisms and Popular Culture*. New York: Palgrave Macmillan. 85-99.
- HILL, Andrew and Andrew White. (2012) "Painting Peace? Murals and the Northern Ireland Peace Process" a *Irish Political Studies*, Vol. 27, No. 1. 71-88.
- JARMAN, Neil. (1998) "Painting Landscapes: the place of murals in the symbolic construction of urban space" a Anthony Buckley ed. *Symbols in Northern Ireland*. Belfast: Institute of Irish Studies, Queen's University Belfast. 81-98.

6. Veure article de Rachel Hall "'Troubles tourism': should Derry be celebrating its political murals?" a *The Guardian*, 12 d'agost de 2019

ROLSTON, Bill. (2003a) "Signs of the Times: Murals and Political Transformation in Northern Ireland", a R. Gonzalez ed. *The Representation of Ireland/s: Images from Outside and from Within*, Barcelona: Promociones y Publicaciones Universitarias. 27-43.

---. (2003b) "Changing the Political Landscape: Murals and Transition in Northern Ireland", *Irish Studies Review* 11(1). 3-16

---. (2003c) *Drawing Support 3: Murals and Transition in the North of Ireland*, Belfast: Beyond the Pale Publications.

---. (1995) "Selling tourism in a country at war". *Race and Class* 37, 1. 23-40

SLUKA, Jeffrey (1997) "The writings on the wall: Peace process images, symbols and murals in Northern Ireland". *Critique of Anthropology* 16, 4. 381-387

WING, Leah. (2007) *Painting from the Same Palette*. Directed and Produced by Leah Wing. Single Palette Productions, Danny Devenny, Mark Ervine and Leah Wing.

NOTA: Les imatges de murals que apareixen a l'article van ser fetes per l'autora l'any 2008, a excepció de la imatge de la postal. No s'han inclòs imatges antigues de murals per raons de drets d'autor, però qualsevol persona interessada, pot trobar-les a la col·lecció de llibres de Bill Rolston *Drawing Support* o consultar l'excel·lent pàgina web: cain.ulster.ac.uk/murals/

Mural polític. Belfast.

Cimarronaje en el Caribe: Un cuento de resistencia

CARLOS RODRIGUEZ PROL

El escenario de este cuento es el Caribe colonial, uno repleto de personajes pintorescos, aventuras entre piratas y maravillas inexploradas. Repleto también de arte y violencia a partes iguales. Es un punto de encuentro entre personas venidas de diferentes mundos donde el poder y la resistencia trazarán el guion de una fábula de guerra. Otras costas convertidas en fosas comunes, transformadas en símbolos de resistencia en las que muchas fuerzas cooperan para desestabilizar el poder de monarcas obsesionados con controlar tierras, recursos y personas.

Del siglo XVI al XIX esa región inhóspita se fija como destino de emprendedores que ven en ella un gran potencial financiero. Se hacen a la mar para reclamar una parte con el fin de ganar fama y fortuna mediante la producción de recursos de origen tropical. Las gentes refinadas de la vieja Europa anhelan bienes de lujo como melaza, azúcar o ron, por lo que la plantación de caña de azúcar se convierte en la actividad preferida, la más rentable. Los grandes imperios han dispuesto un Nuevo Mundo para que los blancos gocen de él. Españoles, franceses, holandeses e ingleses se ensañan con el Caribe, sólo la fiebre del oro, junto con sus conquistadores, rivalizará con la fiebre del azúcar. La huella que dejarán será imborrable y quedará marcada hasta nuestros días. Somos parte de esa historia y de ese espacio.

Tras la llegada del corsario Cristóbal Colón, los pueblos caribes, taínos, misquitos y tantos otros ya olvidados son los primeros en vivir el comienzo de una nueva era que en el futuro será conocida por el progreso y el desarrollo económico. Son condenados a trabajos forzados en las plantaciones y demás construcciones coloniales, pero desobedientes, optan por luchar contra la vida servil que les ofrecen. Su sangre es la primera en bañar el suelo explotado y convertido ahora en recurso económico. Las humillaciones, violaciones y masacres empiezan a ser instrumentos de ocupación europea. Y aunque las nativas y nativos responden con fuerza, la tecnología militar y las en-

fermedades que traen los europeos hacen tambalear su mundo. Dada la resistencia y devastación que sufre la población nativa, el problema es hallar mano de obra barata y dócil. La conclusión a la que se llega es firme: traer esclavos que no sientan arraigo por esa nueva tierra, nada que les impulse a defenderla.

En 1501 la corona de Castilla, bastión del catolicismo, prohíbe llevar a las Américas a judíos y musulmanes, para así favorecer la creación del ansiado paraíso cristiano sin competencia. Esto descarta de inmediato el comercio de personas esclavizadas que se da ya en suelo ibérico: el de berberiscos capturados del norte de África y el de moriscos castellanos, esclavizados bajo sospecha de seguir manteniendo prácticas islámicas.

Desde ese momento se desata la locura, el Caribe del látigo y la cadena. Emerge un nuevo negocio en el que se especula con vidas humanas. Una buena parte de la historia del Caribe empieza al otro lado del océano, en las zonas bañadas por el golfo de Guinea, en África, en imperios como el Dahomey, el Oyo, el Kongo o el de Benín. Estos no son estados homogéneos sino que hay varias comunidades diferentes: los ashanti, los carabalíes, los fon, los mandinga, los yoruba... Decenas de pueblos, de lenguas, de credos y de vidas forzadas a migrar. Allí, durante cuatro siglos, se secuestrarán a nueve millones de personas, se les bautizará a la fuerza, se les amontonará en embarcaciones y se les llevará a un nuevo mundo para ser vendidas y explotadas. Los esclavizados son africanas y africanos cuya suerte ahora está en manos de blancos que dicen ser sus dueños. Lo mismo que sucede en Europa, la esclavitud estaba presente en África antes del siglo XVI pero no el rapto de familias, el transporte forzado a lo largo de miles de kilómetros ni tampoco el discurso racial que legitimará todo un sistema. La época colonial, que es la antesala del modelo capitalista, traza nuevas líneas donde la desigualdad entre seres humanos se convierte en un motor económico funcional.

La palabra «negro» es sinónima de esclavo en América, pero los hay de diferente condición: el que acaba

de llegar de África y no habla castellano, y que por lo tanto está todavía asilvestrado, es un «negro bozal», en oposición al «negro ladino» que ya lo habla y sabe cómo debe comportarse ante sus amos. Al negro nacido en suelo americano, por su parte, se le denomina «negro criollo», mientras que si llega el caso de que un «negro» logra por algún medio legal obtener la libertad, pasa a ser un «moreno». Ya no es esclavo, por lo que su “color social” se aclara. A todo ello se le suman los «indios», nativos del continente americano que pasan a rendir tributo a la casta privilegiada: los «blancos». El «blanco» es el nacido en Europa, que goza de mejor posición que el «blanco criollo», o sea, el hijo de «blanca» y «blanco» pero que ha nacido en las colonias.

Hay mucho más: el hijo de una persona «blanca» y una «india» se denomina «mestizo», mientras que el hijo de una «negra» y una «india» es un «zambo». Del hombre «blanco» y de la mujer «negra» viene el «mulato», palabra que deriva de «mula», o sea, el cruce de un caballo y un asno. Dado que la esclavitud se hereda por línea materna, y difícilmente una mujer «blanca» de la época dirá haberse quedado embarazada de un «negro», el «mulato» generalmente es esclavo, convirtiéndose en «pardo» si logra regularizar su situación. Pero es que de cada unión acaban surgiendo decenas de nuevas categorías. Por ejemplo: de la unión entre una persona «india» y una «mestiza» nace el «coyote», y del «coyote» y la «india», el «chamizo», y así otros conceptos como «tornatrás», «cuarterón», «castizo» o «notentiendo», que no definen tanto la ascendencia o el color de la piel como el lugar en la sociedad de cada persona, su situación legal, lo que pueden vestir o lo que pueden poseer. Cada ser humano

que pisa suelo colonial español posee un nombre, un género y una casta que hace efectivo un mayor o menor número de derechos, teniendo siempre en cuenta que el «blanco» está en la cúspide de la pirámide y la «negra» en lo más bajo.

Entre todo ese orden los huérfanos sin tierra darán voz a un germen libertario que empieza por resignificar una humanidad que se les ve negada. Nos desvelan otro Caribe que, aunque condicionado por el terrible espectro de la esclavitud, socavó el poder colonial sin éxito definitivo, pero desgarrándolo poco a poco. Por la noche, cuando se abandona la plantación, en los barracones o entre la vegetación empieza a sonar una percusión salvaje que quita el sueño a frailes y misioneros. En esa tierra de mil lenguas la música y la danza revividas de la madre África es una llamada común a todas y todos los negros, mulatos o zambos en contra de un poder incuestionable que deja tras de sí poco más que muerte y servilismo. Entre ellxs, se amarán y crearán nuevas formas de afecto y parentesco convertidas en el único abrazo cálido del que disponen, donde se amaina el desánimo.

Los más viejos cuentan historias que recuerdan de una tierra, ahora soñada, a aquellos que ya han nacido con los grilletes puestos. Historias cantadas en torno a la ceiba que descubren algo que a los amos se les escapa: las negras y negros no han venido solos al Nuevo Mundo, han traído a sus vodún con ellos. Así, el dios guerrero Changó se disfrazará de santa para caminar entre cristianos y hundir con sus relámpagos los galeones españoles que arriban a la costa. Los espíritus de la muerte revivirán a la par que sus zombis*, vistiendo calaveras y ropaje de la aristocracia europea para mofarse así de su hipócrita elegancia. Las creencias se entremezclan unas con otras, la tradición fon con la taína y la yoruba con la católica. La mezcla es

Normil, A. (1990) *Ceremonie du Bois-Caiman*

Un ejemplo de la fuerza del culto en clave de resistencia:

La ilustración muestra a Dutty Boukman, un esclavizado y houngan (sacerdote vodú) y Céline Fatiman también esclavizada y mambo (sacerdotisa vodú), quienes se reúnen junto a unos doscientos esclavizados y cimarrones en el noroeste de la isla La Hispaniola. Allí realizan una ceremonia vodú dedicada a cuatro loas, o deidades, bajo una poderosa tormenta en la que sacrifican un cerdo negro. Es 1791, esa misma noche empieza una revolución en contra del control francés que se extenderá por toda la región. La guerra acabará en 1804 y dará pie a la primera colonia americana en consolidarse como país independiente al que nombrarán con su nombre taíno original: Haití.

la huella del Caribe. En cada isla y región nacen religiones particulares y únicas: el vudú, la santería, el candomblé..., pero todas tienen un fin común: son el credo de personas esclavizadas y de castas marginadas cargadas de nostalgia, ritmo y lucha, capaces de generar espacios de paz sin la molestia de indeseables. Los sacerdotes y sacerdotisas se convierten en líderes en la sombra allí donde los blancos no pueden entrar porque no entienden nada de lo que ven ni nada de lo que escuchan. Se están levantando en su contra, por unas ansias de libertad que nunca se han desvanecido. Están generando una conciencia común que incitará a la desobediencia, a la rebeldía, y en última instancia,

al propietario de la plantación es un ataque a sus intereses, lo que se convierte en una pequeña victoria. Esto da a la persona esclavizada una mínima capacidad de control, ínfima, pero que vale la pena jugar. Muchos intentan así minimizar la producción siendo más lentos, más torpes o simulando no entender bien el idioma de los amos. Algunxs hacen pequeñas escapadas para hacer valer su importancia aun sabiendo que el castigo infligido será desproporcionado, otros se precipitarán por abismos y rocas de las montañas o se colgarán de los árboles tropicales hasta la asfixia, desesperados, para demostrar que el sistema esclavista no es rentable. El suicidio es una herramienta más

Normil, A. (1990) *Ceremonie du Bois-Caiman*

al levantamiento. Muchos de los que allí bailan hoy, mañana serán parte de una de las fuerzas más importantes en contra del poder colonial: el cimarronaje.

A plena luz el trabajo debe iniciarse. El ritmo de la noche anterior se ha disipado, la situación de la plantación es muy diferente. La utopía de la resistencia se mantiene. A veces parecen pequeñas muestras de rebeldía que pasan desapercibidas, pero son mucho más que eso. Cada mínimo retraso o percance ocasionado

Un ejemplo de la fuerza del culto en clave de resistencia:

La ilustración muestra a Dutty Boukman, un esclavizado y houngan (sacerdote vudú) y Céline Fatiman también esclavizada y mambo (sacerdotisa vudú), quienes se reúnen junto a unos doscientos esclavizados y cimarrones en el noroeste de la isla La Hispaniola. Allí realizan una ceremonia vudú dedicada a cuatro loas, o deidades, bajo una poderosa tormenta en la que sacrifican un cerdo negro. Es 1791, esa misma noche empieza una revolución en contra del control francés que se extenderá por toda la región. La guerra acabará en 1804 y dará pie a la primera colonia americana en consolidarse como país independiente al que nombrarán con su nombre taíno original: Haití.

para combatir la injusticia. Es una guerra de desgaste, cruel, ya perdida antes de empezar.

“La vida de los esclavos negros osciló entre el radicalismo de huir a un palenque y la resignación de servir” (Navarrete, 2001:106).

Y es desde esos montes repletos de vegetación que los castellanos llaman arcabucos, desde donde se levantan, en la distancia, columnas de humo que desafían a los ejércitos del rey. Allí, se repite la misma imagen por todos los territorios conquistados, desde Brasil hasta lo que hoy conocemos como México, Venezuela, Colombia o Cuba. Se trata de palenques o quilombos, ciudades parapetadas que operan al margen del sistema establecido por los europeos. Están formados por negros y negros que han escapado del dominio de sus amos y han tomado la libertad por sus propios medios sin reparar en las posibles consecuencias. Están organizadxs, armadxs, y preparadxs para defenderse o atacar si es preciso. Son la vanguardia de la lucha antiesclavista. Las personas esclavizadas se han convertido en cimarronas, y en regiones como la caribeña, donde la población negra supera en mucho al resto, el cimarronaje empieza a tomarse un problema serio.

Tras la empalizada del palenque, los antiguas y antiguos esclavizados dan la espalda al mundo cruel que amenaza a unos pocos kilómetros. Buscan un refugio, espacios donde ver crecer a sus hijos e hijas, pero también donde tramar futuras venganzas. Las ansias de libertad no son lo único que les impulsa a huir. Amantes, compañeras, hijos que escapan en busca de sus padres, todos ellos separados al ser comprados por diferentes propietarios. El palenque es ese lugar en el que volverán a encontrarse para estar a salvo. La promesa de hacerse fuertes, por fin. En comunidad luchar contra todo un imperio parece menos imposible y el palenque representa su mejor opción, aunque no la única. El poder colonial es tan implacable que tiene enemigos en diferentes frentes y entre ellos cooperan.

Aquellos para los que unirse a un palenque no es una posibilidad, una opción común es enrolarse en tripulaciones de filibusteros. La Cofradía de los Hermanos de la Costa es un buen ejemplo de ello. No son cualquier clase de piratas, la suya es una verdadera sociedad libertaria con base en Isla Tortuga, que ali-

mentará la leyenda romántica de la piratería caribeña durante siglos. En general, piratas y corsarios trabajan para favorecer los intereses políticos de las coronas. Son empresas flotantes que navegan con el permiso real tomando partido en las trifulcas entre potencias europeas. Pero la Cofradía no es así. Entre ellos no hay guerras de religión, de procedencia o de casta. Durante el periodo colonial es extraño que ingleses y españoles naveguen bajo un mismo capitán, pero dentro de la Cofradía son todos reconocidos traidores a su rey, lo que les une es el odio a las banderas de todo color. Son verdaderas apátridas con estructuras políticas assemblearias. El cimarrón encuentra en esta comunidad filibustera, repartida por todo el Caribe, otra manera de combatir a sus enemigos. Saquean navíos repletos de oro que van hacia España, toman ciudades enteras vaciando sus arcas y secuestran gobernadores y clérigos para pedir rescates. Es una vida de riesgo constante. En el mar hay más de una potencia que intenta establecer su dominio pero cada golpe con éxito es un importante revés para las coronas.

Otras comunidades a las que se unirán cimarronxs son los focos de resistencia indígena presentes en todo el continente y que resisten la avanzada colonial. Un ejemplo extenso de la alianza entre colectivos amerindios y esclavizados huidos son los garífunas, también llamados “caribes negros”, cuyos descendientes oscilan actualmente entre los 600.000 individuos en países como Honduras, EEUU o Guatemala. Sus expresiones artísticas herederas de la mezcla entre tradiciones africanas y amerindias son declaradas patrimonio cultural inmaterial de la UNESCO.

Recíprocamente el palenque también es un punto de encuentro para todos esos colectivos. Piratas, indixs o minorías blancas que detestan el control de la hegemonía imperial. Juntos trazan estrategias para desestabilizar el control de gobernadores, generales o virreyes. Practican el contrabando con campesinxs blancxs e indixs de las cercanías, asaltan convoyes que marchan hacia ciudades, queman plantaciones y haciendas... Cada rumor sobre el triunfo de una revuelta encabezada por cimarronxs es una chispa que incita a levantamientos allá donde hay esclavizadxs y amos, en la dureza de las minas o bajo el techo de los amos al cargo del servicio doméstico. Pero esto no es lo que más perturba la comodidad de los reyes europeos. La construcción de comunidades autogestiona-

das, con organizaciones propias y alternativas, pone en tela de juicio el éxito del sistema imperial-monárquico. Su mera existencia es una enfermedad que deteriora el modelo establecido y, como tal, se propaga con eficacia. Los franceses llaman «plaga» al cimarronaje, y no les falta razón. En el siglo XVII solo en el Nuevo Reino de Granada (actual Colombia) el número de palenques se cuenta por centenares. Lejos del Caribe también ocurren escenarios similares, en Brasil durante los siglos XVI, XVII y XVIII se crea una compleja red de sublevados conocida como Fundación República Negra de Palmares. Esta red, distribuida por zonas selváticas, incluye diferentes quilombos, la versión palenquera de la zona. Algunas de estas ciudades amuralladas llegan a superar los 27 km² y protegen a más de seis mil personas.

Los palenques se convierten en verdaderos microestados. Sistemas políticos alternativos que reflejan una profunda nostalgia africana. Estructuras culturales híbridas herederas de la mezcla entre las diferentes tradiciones culturales vivas en el Caribe. Esto hace que cada palenque tenga estructuras particulares dependiendo del tipo de colectivos que lo crean, y de las comunidades étnicas mayoritarias de cada uno. Religión, parentesco, arte y política se unen bajo el conglomerado de pueblos amerindios, europeos y, especialmente, africanos. Se opta por construir mecanismos que permitan sobrevivir en un contexto que ha quebrado del todo estructuras sociales, relaciones o linajes familiares, y deben reconstruirlos. En algunos palenques se utiliza el apellido del antiguo amo como vínculo de parentesco. Así, todas las personas esclavizadas que logran huir y llegar al palenque serán acogidas por aquellas que fueron siervas de la misma familia de propietarios, del mismo modo que las recién nacidas en el palenque también lo heredarán. Cada persona esclavizada que llega será acogida en el palenque por sus nuevas hermanas y hermanos aunque no hablen el mismo idioma o no se hayan visto nunca, ya que este proceso podía durar generaciones.

Los primeros palenques del siglo XVI emulan estructuras políticas africanas liderados por caudillos militares que se autodenominan reyes, equiparándose a los monarcas europeos. En el siglo XVII, XVIII y XIX, en cambio, utilizan títulos como “capitán” o “gobernador” igual que sus enemigos de las capitales coloniales. Conocidos líderes cimarrones son muestras de ello. Como el Rey Miguel o Negro Miguel, quien

en 1552 liderará una de las primeras sublevaciones esclavas de América en la entonces provincia de Venezuela; o Benkos Biohó, importante caudillo cimarrón del Nuevo Reino de Granada. El ejemplo de este último muestra la eficacia de estas comunidades, quienes juntas y empoderadas son capaces de pactar con los regímenes absolutistas, algo que parecía impensable.

Biohó era de etnia bijago, de la hoy denominada Guinea-Bisáu. Fue raptado junto a su mujer Wiwa, su hija y su hijo por esclavistas portugueses y llevados a la región caribeña de Cartagena de Indias en la actual costa caribeña colombiana. Tras más de un intento de huida, finalmente Biohó logra liderar una revuelta en 1599 y junto a un grupo de sublevados huye a la ciénaga de La Matuna, un lugar estratégico de difícil acceso que les permitirá resistir durante años a los ataques del ejército español. Desde allí, viven, se arman y realizan diferentes acciones como liberar embarcaciones de esclavizados o incitar levantamientos. Los intentos de los españoles por conquistar La Matuna son innumerables, pero las cimarronas y cimarrones parecen resistirlo todo.

En 1605 con Diego Fernández de Velasco como nuevo gobernador de la región se inicia un cambio de estrategia. Se intenta menguar las hostilidades entre el poder colonial y los cimarrones ya que la guerra es muy costosa para la administración colonial. Se establece un tratado de paz no efectivo hasta 1613. Los cimarrones de La Matuna son, desde entonces, libres a ojos de los españoles y podrán comerciar y caminar por la ciudad de Cartagena sin perjuicio, e incluso se les permitirá vestir a la manera española, algo que por supuesto no era habitual. A cambio, los apalencados y apalencados no podrán dar refugio a nuevas personas esclavizadas huidas, ni promover revueltas. Biohó, por su parte, debía dejar de utilizar el título de «rey». Este será el primer tratado de paz entre una potencia colonial y un colectivo insurgente.

Los ciudadanos de Cartagena de Indias, sin embargo, presionan a los dirigentes para que acaben con los cimarrones. De Velasco deja de administrar la zona y el nuevo gobernador, García Girón de Loayza, violando el pacto, rapta en 1619 a Biohó ante la sorpresa de los sublevados. Tres años después es ahorcado, descuartizado y sus pedazos son expuestos al público para atemorizar a los esclavizados y ganarse el favor de los habitantes de Cartagena.

El levantamiento de Biohó, sin embargo, fue disseminando nuevos espacios de resistencia por toda la región a lo largo de los años. En 1679, por ejemplo, al palenque de Santa Marta se le concede libertad y tierras para sus habitantes a cambio de ayudar militarmente al ejército español en caso de ser necesario. Lxs cimarronxs son considerados buenxs guerrerxs, razón por la que son temidos por los habitantes de Cartagena de Indias. Del mismo modo, también se «liberará» el palenque de San Miguel Arcángel, convertido en 1713 en el pueblo de San Basilio de Palenque, actualmente con una amplia tradición africana.

El cimarronaje es una práctica extendida por toda América, su lucha va más allá de lograr la aprobación del poder hegemónico. Se trata de poner en jaque un sistema que atenta contra su condición de seres humanos. Lo hacen desestabilizando fuentes de recursos y agotando la fuerza militar del poder establecido. Cimarronas y cimarrones resisten incontables ataques con exitosas estrategias militares, pese a ello, el hostigamiento del imperio español combate también en el terreno psicológico. En México por ejemplo, durante la revuelta de la Cañada de los Negros, los cimarrones capturados son castrados, no permitirán que “esclavos rebeldes” tengan descendencia. Vivir en esa situación de guerra constante para comunidades tan pequeñas resultaba imposible de sostener. Como se comentaba anteriormente, la suya era una guerra perdida desde el inicio. Para los imperios europeos pactar con comunidades rebeldes que para ellos recogían lo peor de la sociedad significaba poco más que una victoria.

Sin embargo, la lógica racial que dejaron los sistemas coloniales se ha mantenido, generando brechas importantes de desigualdad. Los garífunas, repartidos hoy por todo el continente Americano, los llamados quilombolas, que representan unas quince mil comunidades de descendientes de cimarrones en Brasil, o los habitantes de San Basilio de Palenque (Colombia) son ejemplos de quienes a día de hoy siguen luchando por adquirir una situación digna. El estigma racial de ser “negros” descendientes de esclavas y esclavos y el racismo normalizado rige sus vidas. Todo ello pese a ser guardianes de una riqueza cultural sin precedentes, descendientes de una historia marcada por la resistencia y la dignidad. Palabras como zambo, mestizo o mulato siguen estando presentes en muchos lugares acarreado tras de sí una fuerte carga racializada que

recuerda a aquella época no tan lejana, en la que había amos y esclavizadxs.

La resistencia de negras y negros a lo largo y ancho de todo el Caribe, y de todo el Nuevo Mundo, en mayor o menor medida, logró combatir el sistema esclavista y su lógica racial creando espacios alternativos donde las leyes las marcaba cada comunidad rebelde. No fueron esclavas y esclavos, pues esa condición les fue impuesta, fueron personas esclavizadas que a través de diversos mecanismos de resistencia pasiva y activa desestabilizaron el sistema convirtiéndose en símbolos de dignidad y en el motor de un auténtico progreso, el progreso social.

· Castaño, A. (2015). *Palenques y Cimarronaje: procesos de resistencia al sistema colonial esclavista en el Caribe Sabanero (Siglos XVI, XVII y XVIII)*. CS / ISSN 2011-0324 - 16 -61 - 86

· Garrido García, C. J. (2011). *La esclavitud en el Reino de Granada en el último tercio del siglo XVI: el caso de Guadix y su tierra*.

· Fuster. B. (2009). *Los Hermanos de la Costa: Piratería libertaria en el Caribe*. El Garaje Ediciones SL, Madrid. ISBN: 978-84-936230-1-2

· Laviña, J., Castañón González, G., Fiedmann, N., & Gargallo, F. (2005). *Esclavos rebeldes y cimarrones*. Fundación Hernando de Larramendi Tavera, Madrid.

· Naranjo Orovio, C., González-Ripoll Navarro, M., & Ruiz del Árbol Moro, M. (2020). *El Caribe: origen del mundo moderno*. Doce Calles S.L. ISBN: 978-84-9744.274-9

· Navarrete, M. C. (2001). *Cimarrones y palenques en las provincias al norte del Nuevo Reino de Granada siglo XVII*. *Fronteras de la Historia*, 6, 97-122.

Aristòfanes i els europeus del segle XXI

JOAN GANYET I SOLÉ*

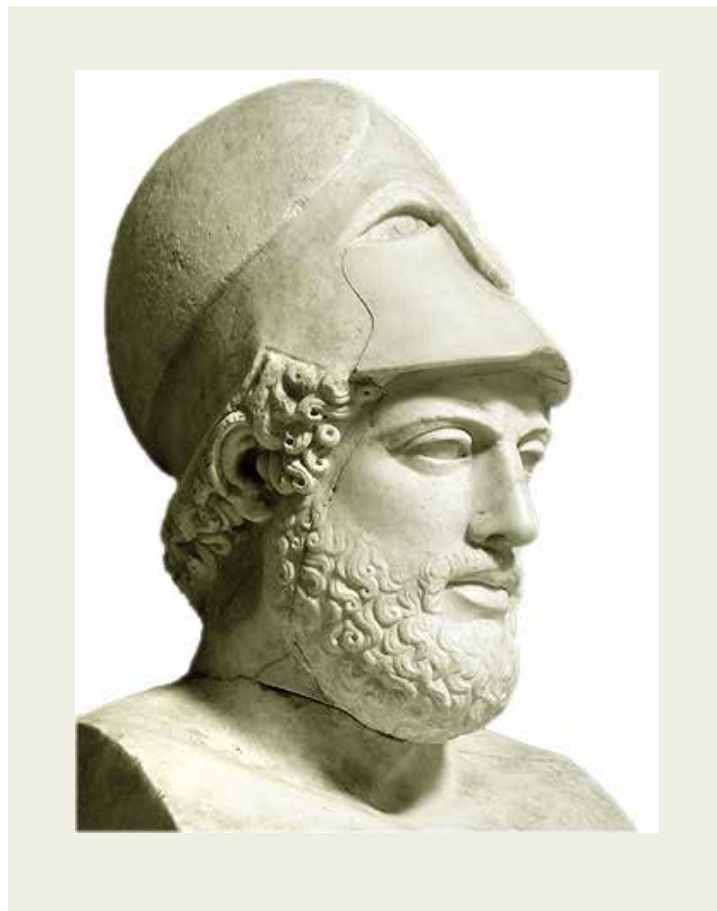
Totes les societats creen mites. Es diria que els necessiten. També la societat occidental, filla i hereva de Grècia i Roma té, entre moltes altres figures mitificades en grau superlatiu dos grecs del període clàssic (segle V aC): el gran *Pèricles* (“l’olímpic-cap-de-ceba”, com li deien), la personificació de l’ideal del governant democràtic, elegit pels atenesos en 19 ocasions, 15 d’elles consecutives (del 444 al 429 aC); i l’excels artista *Fidies* (Atenes 480 aC-430 aC), considerat per molts el millor escultor de tots els temps, autor entre d’altres de les bellíssimes estàtues de la deessa Atena al Partenó i de Zeus a Olímpia.

Doncs bé, el dramaturg *Aristòfanes* (Citadenon 445 aC, 385 aC), fundador i màxim exponent de la Comèdia Antiga i que ocupa un lloc destacadíssim en la història del teatre universal, no s’està de criticar-los àcidament, exercint a fons una de les funcions bàsiques atribuïdes al teatre còmic: despullar els poderosos. A la seva comèdia *La Pau* fa dir a *Hermes*, missatger dels déus, fill de Zeus i de la nimfa Maia: “Savis pagesos, pareu esment d’allò que us diré, si voleu saber el que vam perdre. Tot va començar quan *Fidies* (acusat de desfalch en la construcció del Partenó) va caure en desgràcia. Aleshores, *Pèricles*, per

no córrer la mateixa sort, espantat pel vostre geni i per la vostra mala bava, abans de rebre ell mateix va calar foc a la ciutat: amb la petita espurna del decret contra Mègara, va bufar fins que va encendre una tal guerra, que del fum van plorar tots els grecs, tant els d’allà com els d’aquí”. Es refereix, és clar, a la terrible Guerra del Peloponès, que ja 23 anys després de la victòria de

Salamina (484 aC) contra els perses, enfronta a les ciutats-estat gregues entre elles, acabades respectivament per Atenes, la Confederació de Delos, i Esparta, la Lliga del Peloponès, confrontació intestina que deixà a Grècia exhausta per molts segles. L’any 421 aC, 10 anys després de l’inici de les hostilitats, Atenes i Esparta signen una pau per 50 anys, trencada poc després quan esclata de nou la guerra que durarà - quin enorme sofriment! - fins al 404 aC.

Precisament a aquesta feble treva dedica *Aristòfanes* la seva comèdia “La Pau”, en l’esperançat clima social que la va embolcallar. L’anhelada pau és present en moltes de les seves obres: “Els acarnesos”, “Els cavallers” i també “Lisitrata”. El desinhibit *Aristòfanes* fa passar per l’adreçador, amb gràcia i sense pietat, a una nodrida representació de les estrelles gregues del moment: a *Eurípides* (Nena:

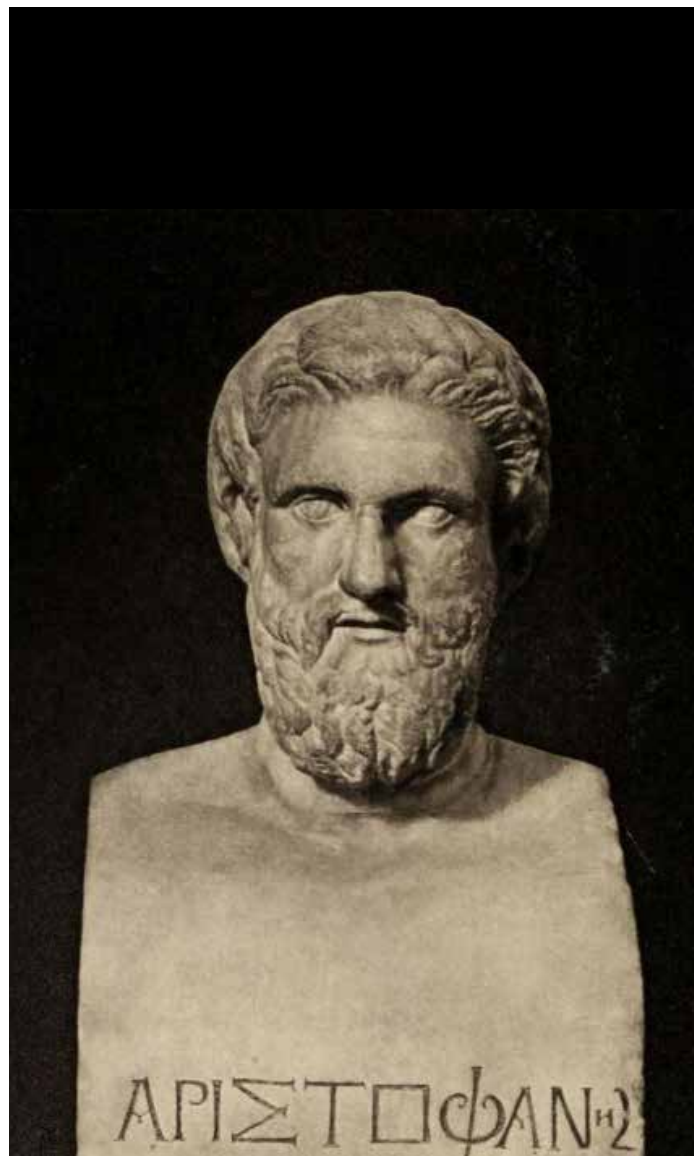

“Ves amb compte, no rellisquis, que pots caure d’allà dalt; i després, si et quedes coix, forneixes l’argument a Eurípides i fa de tu tragèdia”); als atenesos (Hermes: “I als atenesos us vull dir que us agafeu d’un altre lloc per estirar: no foteu res més que pledejar!”; a *Sòfocles* (Trigeu a Hermes: “Sòfocles es troba bé. Ara, que li passa una cosa ben rara; Quina?; Doncs que *Sòfocles* es va tornant *Simònides*, perquè, ja vell xaruc com és, per diners es faria a la mar dalt d’una estora”); i sobretot a *Cleó*, el successor de *Pèricles*, blanc directe de la seva sàtira: “aquell venedor de cuir que rebregava Grècia”, anomenat “mà de morter”, cap del partit popular i defensor declarat de la guerra. De la ironia no es deslliuren... ni els déus! (L’esclau a Trigeu: “D’on les has tretes (Collita i Festa)?; Com d’on? Del cel”; l’esclau: “No donaria ni un xavo pels déus, si són uns proxenetes com nosaltres, els mortals”; Trigeu: “Prou, però és el cas que també n’hi ha d’aquests allà”).

“La Pau” és en realitat un crit desesperat contra la guerra entre germans. L’argument és el salvament de La Pau (la deessa Irene) segrestada amb Collita i Festa dins d’una cova pel malvat *Pòlemos*, assistit per *Aldarull*. Trigeu, a cavall de l’horrible escarabat de Naxos, s’adreça a l’Olimpe, on només hi troba Hermes, ja que els déus han fugit per no ser molestats pels grecs. *Pòlemos* vol esclafar les ciutats gregues amb un morter. Finalment, els únics que s’esforcen de veritat a estirar la corda són els pagesos. Salvada La Pau, qui hi guanya?: tots els grecs, acaronats per Collita i Festa. Qui hi perd?: els fabricants i comerciants d’armes. *Aristòfanes* ens recorda que “el savi Homer ho va expressar de meravella: “No té germà, no té llei ni té llar, aquell home que és amant de la guerra intestina, la més espantosa!”.

Quina lliçó podem extreure de La Pau d’*Aristòfanes* els europeus d’avui? Una lliçó molt senzilla: la unió fa la força. En el món contemporani, quan Europa no arriba al 7% de la població del planeta, quan, com aleshores l’imperi persa, poderoses potències l’assetgen des de l’exterior (la Xina, Rússia, els EUA de Trump), seria un suïcidi imperdonable que es lliurés a conflictes domèstics, a querelles egoistes, que perdés 2.500 anys després, la consciència de l’alta missió que el destí li té encomanada: la continuïtat i la posada al dia de la civilització grega, l’afermament dels

valors democràtics, la igualtat dels ciutadans davant la llei, el valor de les arts i les lletres com a emblema de societat avançada que transcendeix el pur interès material. No cal ni imaginar ara i aquí guerres sagnants com les que van inflamar Europa al llarg del segle XX, que haurien esgarriat al mateix Homer. Però la divisió i l’esmicolament serien catastròfics; ben al contrari, l’exercici de la solidaritat entre nacions (les “polis” gregues d’avui), la posada en comú de les múltiples

potencialitats, l’exercici de la ciutadania europea per damunt de les fronteres polítiques, la millora constant de l’estat del benestar, en definitiva, la consciència d’un destí comú, són la clau de volta del nostre futur col·lectiu.

*Arquitecte

Reflexions d'un escriptor vell davant la pandèmia

JOAQUIM CARBÓ

Em permeto una reflexió personal sobre el moment que vivim i que mai no havíem sospitat que podríem viure perquè només entrava en els càlculs d'aquells escriptors que feien volar la imaginació en el terreny de la ciència-ficció. La contaminació general que podia posar en perill tot el món, sense deixar ni tan sols un raconet que en pogués quedar lliure, es pot dir que no figurava en la major part de productes que es permetien especular sobre tota mena de catàstrofes.

En el meu cas particular d'escriptor que ha pogut tocar moltes tecles i que ha intentat explicar algunes desgràcies, les meves catàstrofes sempre havien tingut una localització ben determinada perquè, en realitat, no entrava en els meus càlculs un mal tan general malgrat els precedents de pestes i malures que s'havien viscut al planeta en temps passats, quan no hi havia farmàcies tan ben assortides i es vivia forçosament amb una total falta d'higiene.

Els primers mesos de confinament han transformat la part pública d'una vida de jubilat com la meva en què, tot i que era habitual romandre a casa moltes hores per llegir i escriure narracions de tota mena, també ho era fer una volta pel barri a tall d'exercici, mantenir una vida social més o menys activa: una o dues sessions de cinema a la setmana, alguna representació teatral, algun concert i quatre òperes cada any al Liceu, a més de visitar sales d'exposicions, alguna llibreria, un restaurant o fer una volta per uns grans magatzems, a part d'alguns caps de setmana al poble, a respirar aires més purs.

De sobte, fa uns mesos que tot això s'ha acabat, si més no, per a mi. La por, el respecte, les crides a la solidaritat, a fer bondat i a procurar no empitjorar les coses m'han tancat a casa de manera que només en surto un cop cada dos dies per complir aquelles rutines imprescindibles. Això sí, sempre amb el morrió obligatori que m'incomoda i entela de mala manera els vidres de les ulleres. Per sort, i sense canviar de vorera o travessant només el carrer, tinc a mà el forn, el mercat, el quiosc de diaris, la farmàcia i la llibreria. També tindria el CAP però ara han decidit que només em

Joaquim Carbó parlant de *La Cua de Palla* (2020). Foto: Francesc Rubí

poden atendre per telèfon si aconsegueixo connectar gairebé miraculosament amb una telefonista que pren nota i que farà que després em truqui el metge.

De la mateixa manera, es pot dir que amb la meva actitud prudent que m'ha provocat una tremenda mandra, he deixat de ser client habitual, també, dels serveis del transport públic. Fa cinc mesos que no trepitjo l'andana de cap estació de metro. I només he pujat un parell de cops a un taxi i a l'autobús en les dues o tres ocasions que ha estat imprescindible que em desplaçés a la consulta d'un especialista i a l'acte d'homenatge d'un escriptor amic, celebrat amb totes les precaucions de distàncies i aforament. Tot i això, a la tornada a casa no vaig deixar de sentir-me culpable d'una malifeta, ja que si el virus circula tan lliurement, m'exposava a arregar-lo i encomanar-lo a qui fos abans de ser conscient que l'havia arregat.

És a dir, que he deixat el carrer en mans i peus d'aquells que no tenen cap més remei que exposar-se a tots els mals per anar a la feina i evitar que tots els altres morim de gana, de set i per falta de tota mena de recursos. Per a mi, els qui cada dia surten de casa a treballar són uns herois que s'exposen perquè els meus i jo, que ens en podem estar, continuem vius i en més o menys bon estat de salut.

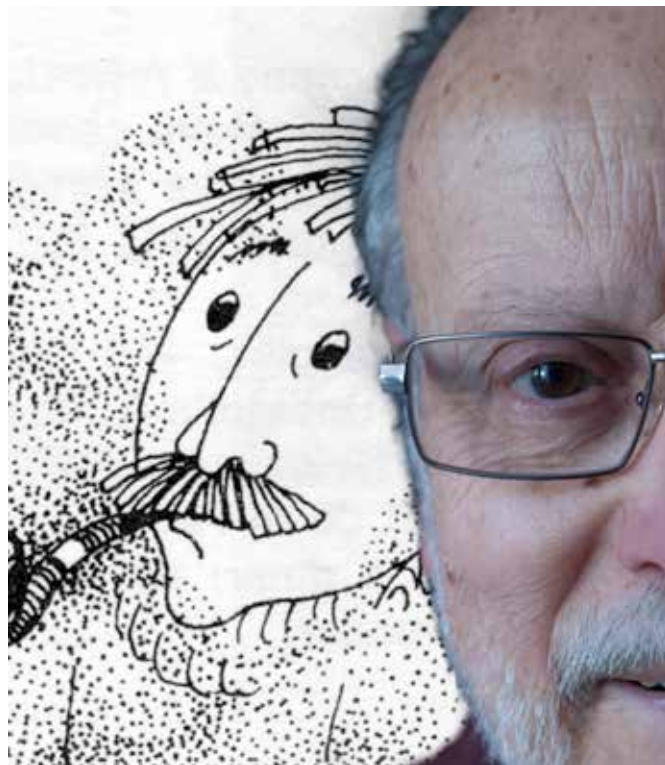
De sobte, però, i en relació al meu panorama creatiu, es pot dir que, conscient com soc de la realitat que ens aclapara, m'he sentit obligat a arraconar tots els pro-

Joaquim Carbó amb Maria Rius i Vicenç Pagès (2011).
Foto: Xavier Sanfulgencio.

jectes narratius en què havia previst treballar. La major part dels temes que tenia pendents han perdut en aquests moments l'interès que en un altre moment em podien haver motivat. Adscrit a una mena de realisme social esquitxat de certes espurnes d'humor imprescindibles per no carregar les tintes ni induir al suïcidi, ara mateix no em veig amb cor de continuar ampliant la meva galeria de perdedors, de gent que les passa magres perquè té una feina precària i no arriba a final de mes, o de gent que, precisament, no sap ni com començar el mes perquè s'ha quedat sense feina; d'amants desgraciats perquè han descobert les infidelitats de la parella; de buròcrates desencisats perquè no els han ascendit com esperaven i mereixien; d'esportistes que s'adonen que el record no és al seu abast; de dones que saben que no els reconeixeran mai la seva feina; d'algú que descobreix que aquells que estima no paren d'aprofitar-se de la seva bona fe; d'alguna mossa l'únic detall que rep per part de l'altre sexe és que se li refreguin quan viatja en metro; d'un bon jan solidari de qui una colla d'egoistes volen que se'ls dediqui en exclusiva...

No! En aquests moments, no sento cap interès per desenvolupar cap d'aquests temes perquè la realitat que ens aclapara és massa gran, i perquè penso que la meva obligació seria descriure-la, fer-hi viure uns protagonistes com jo mateix, que m'he arreerat o com d'altres que donen la cara sense por que els la facin nova. A hores d'ara em consta que hi ha vells i nous novel·listes que ja es dediquen a descriure el món actual, ficat de ple en la pandèmia, que no serà de ciència-ficció sinó ben real. I d'altres que, fins i tot, són capaços d'especular com podrà ser el món de demà, d'aquí uns mesos o, fins i tot, d'aquí uns anys. No em veig amb cor de participar en aquest joc tan cruel. He

Joaquim Carbó. Foto: Xavier Sanfulgencio.

abandonat els meus protagonistes habituals, gent amb problemes familiars que ara són mínims al costat dels que afecten la totalitat de la població. No m'hi veig amb cor. Tanco els ulls, i quan els obro em dedico a llegir textos antics i a deixar passar el temps. Jeure, fer una llarga migdiada és tota una aspiració.

I no puc deixar de sentir-me estafat. Estic convençut que ens en sortirem. Que tard o d'hora el virus s'arronsarà perquè haurem trobat la manera de combatre'l, tot i que soc conscient que això pot trigar. Però, com deia, no puc deixar de sentir-me estafat perquè, de moment, ja m'ha robat cinc mesos de vida activa. I quan se'n tenen tants, d'anys, com jo, que ja en tinc vuitanta-vuit, qualsevol reducció del temps que et pot quedar té tot el caràcter d'una pèrdua enorme, impossible de recuperar. Els més joves sí que s'ho poden mirar tot amb cert optimisme perquè poden tenir tota una vida per endavant. A nosaltres, ja no, tot i que tenim el consol de pensar que, si hem arribat tan amunt, també hem tingut moltes possibilitats de participar en fets inoblidables.

De tota manera, i com a reflexió final, penso que no hi ha ningú que se la mereixés, la pandèmia. I molt menys, encara, aquells que, de petits, ja vam ser víctimes d'una guerra civil que ens va abocar a una postguerra de misèria i desolació. Pic i repicó!

Que tinguem sort!

Una mestra basca a Viliella als anys quaranta

JOSEP HERNÁNDEZ TRESSERRAS

“La meva mare també havia tingut una relació amb Catalunya, de quan va fer de mestra en un poblet de Lleida. Després de la guerra, la van enviar allà dalt, a Viliella, més amunt de Tremp. La meva mare va aprendre català, el parlava, suposo que després el va perdre. I tenia una extraordinària afecció per Catalunya -que per a ella era Viliella [sic]. De debò, no ho dic per dir. La devien tractar molt bé, ella era una mestra jove, que arribava en un lloc diferent: m’explicava que allà ningú no anava a missa, només hi anaven ella i una altra mestra del poble del costat que també era basca. La meva mare tenia una real estima... [...] Tant és així, que quan ella ja tenia una edat, els germans vam decidir que la duríem a Viliella, amb la bona fortuna que la mare, la *mater familias*, encara era viva, i va ser una trobada d’allò més emocionant. O sigui que a casa meva sí que hem tingut aquesta simpatia. I jo després he tingut aquesta afecció per Catalunya. Així és la vida.”

Bernardo Atxaga

(fragment de l’entrevista al núm. 434 de la revista L’Avenç, del maig de 2017, de Josep M. Muñoz a l’autor, titulada ‘Bernardo Atxaga, de la fantasia a la realitat’)

Abans-d’ahir vam estar a Viliella amb la Mireia i la Núria. Hi vam anar amb el desig de conèixer el poblet i la petita escola on va ensenyar fa uns setanta-cinc anys la mestra Garmendia, mare de l’escriptor basc Bernardo Atxaga.

Imaginar la vida d’una mestra destinada a un poble perdut del Pirineu, lluny de casa seva, als anys quaranta del segle passat, m’encurioseix i em fa somiar. Em

venen al cap històries d’altres mestres en circumstàncies diverses. ‘Post tenebras spero lucem’, d’*Obabakoak*, i la recreació d’aquella narració amb desenllaç diferent de la pel·lícula *Obaba*. En el meu record hi ha també la mestra d’*El fill de l’acordionista*, que està contenta de conèixer els seus nous alumnes i que acaba la primera classe fent pujar a la tarima un dels nois perquè toqui una cançó amb l’acordi. Les notes de ‘Padam padam’, que omplen de música l’aula i d’esperit de festa la tasca d’ensenyar i aprendre, mouen molta tendresa.

Que bonic saber que les persones anònimes siguin tan importants o més per nosaltres que la reialesa, i tan dignes o més de merèixer una biografia. Que bonic que la mestra Garmendia se sentís tan ben tractada a Viliella i que ja de gran pogués tornar-hi acompanyada dels seus fills.

Commou l’experiència que transcendeix el fet personal, que uneix vivències pròpies i alienes, presents i passades, veritables i versemblants, en un sentir comú que arrela ben al fons i que es llança amb força cap amunt.

Setmanes enrere pensava que seria fàcil trobar a Viliella algú que tingués coneixement de la presència d’una mestra basca a l’escola d’aquell poble a la postguerra. Els meus primers dubtes van sorgir respecte a la ubicació i el topònim. Més amunt de Tremp? Viliella és molt lluny de Tremp, a la Cerdanya. Una professora trempolina que treballa al meu institut, la Núria Fornons, em va suggerir que potser es tractava de Vilella, que pertany al municipi de Sarroca de Bellera, vint-i-tants quilòmetres més amunt de Tremp, al Pallars Jussà.

Em vaig posar en contacte telefònic amb l’Arxiu Comarcal del Pallars Jussà per esbrinar-ho. L’arxivera Ester Canal em va atendre molt amablement, amb voluntat d’ajudar-me. Al cap d’un parell d’hores de la meva consulta em va telefonar per informar-me que havia trobat el cognom Garmendia en un nomenament de mestres de l’any 1945 a Prats i Sansor, a la Cerdanya. M. Izaskun Garmendia Dorronsoro. Em va

fer saber que havia comprovat que es tractava de la mare de l'escriptor basc Bernardo Atxaga. Vaig tenir ganes d'exclamar 'eureka!', com l'Antoine de *Cases i tombes*, però vaig reprimir l'impuls pensant que l'Antoine no és pas un personatge entranyable de l'última novel·la de l'autor.

Entre Prats i Sansor i Viliella hi ha uns vint quilòmetres, bona part per carretera sinuosa de muntanya. Vaig saber-ho mirant el mapa i telefonant a l'Arxiu Comarcal de la Cerdanya. L'arxivera que em va atendre va posar en dubte la hipòtesi d'una mestra que treballés a Prats i Sansor i que visqués a Viliella, tenint en compte la distància entre ambdós indrets i el tipus de carretera. Va dubtar fins i tot de l'existència d'una escola a Viliella, pel baix nombre d'habitants de la localitat.

Em trobava en un punt mort de la recerca. Vaig observar el mapa de la Cerdanya i em vaig centrar en Prats i Sansor (el nomenament de la mestra interina de l'any 1945 sembla inqüestionable, està publicat en el Butlletí Oficial de la Província de Lleida del 10 de març d'aquell any). En ampliar el mapa, em vaig

adonar de l'existència d'una altra Vilella, a Bellver de Cerdanya, un petit nucli de cases a una distància d'uns cinc o sis quilòmetres de Prats i Sansor. Vaig pensar que havia fet diana. Vaig prendre la decisió d'anar-hi.

Vaig reservar habitació per a tres persones en un allotjament de Bellver de Cerdanya i vam sortir a conèixer Vilella i Viliella. Des de Pineda, dos-cents quilòmetres de carretera passant pel túnel del Cadí. Una mica més d'un parell d'hores en cotxe. Vaig sintonitzar l'emissora Catalunya Música per evitar haver d'escoltar cap comentari sobre la crisi de Barça després del 2 a 8 davant del Bayern de Munich. Vaig pensar en el *txingurri* Valverde, amic d'Atxaga, i em va alleujar que no hagués estat ell l'entrenador de l'equip en una desfeta tan aclaparadora com aquella. Tot seguit, els pensaments se me'n van anar rere la roda del ciclista local d'una narració d'Obaba. Em va venir al cap l'expectació que havia despertat entre els veïns el pas d'una cursa ciclista amb la participació de l'admirat ciclista del poble. Tothom s'esperava veure'l passar entre els primers, o com a mínim dins del pilot. La decepció va ser majúscula. Il·lusió i decepció, èxit i fracàs.

L'escola de Vilella el 7 de maig de 1943 (fotografia cedida pels fills de la mestra M. Izaskun Garmendia. En el dors de la foto, la mestra hi va anotar: "mi escuela").

A l'oficina d'informació de Talló, a Bellver de Cerdanya, em van indicar el camí de Vilella i em van fer saber que hi viuen un pare i un fill que tenen vaques. Anant-hi, ens vam creuar amb un vehicle que vaig pensar que devia pertànyer a un d'ells dos. De seguida vam veure un ramat de vaques i ens vam aturar al costat de les tres o quatre cases comptades de Vilella. Em vaig recordar de l'astúcia dels ramaders de *Memòries d'una vaca* d'avisar els que s'amagaven fent sortir a pasturar el ramat d'un determinat color.

Un senyor d'uns seixanta anys que vam trobar a Vilella em va dir quequejant que la persona de més edat del llogarret té vuitanta-cinc anys i que la filla se l'havia endut a casa seva a Bolvir, que ja no viu a Vilella. Observant les poques cases de l'indret, vaig pensar que no devia ser pas allà on havia estat la mestra Garmendia temps enrere.

La parada següent va ser al municipi de Prats i Sansor. Ens vam aturar a Prats i em vaig acostar a enraonar amb un parell de senyors grans asseguts en un banc i un noi jove. Em van dir que l'escola era allà al

davant i que actualment només hi ha quatre nens del poble en edat escolar, la resta venen de poblacions del voltant. Vaig preguntar si ells havien anat a l'escola local i un dels dos senyors grans va contestar que ell sí. A la seva època eren disset o divuit nens del poble a classe. Anaven tots junts, de diferents edats. Vaig voler saber a quina dècada havia anat a col·legi i va calcular-ho a partir del seu any de naixement, el 1939. Em va dir que no havia tingut cap mestra basca i que en aquell temps només tenien un mestre per a totes les matèries.

Aquells senyors em van explicar que Prats i Sansor té poc més d'un centenar d'habitants i que d'empadronaments nous n'hi ha hagut de gent de Barcelona que hi tenen segones residències. S'hi empadronen per estalviar-se l'import del peatge del túnel del Cadí, tot i que s'estimen més continuar beneficiant-se del sistema sanitari de Barcelona. El noi més jove em va dir que en els pobles veïns de més amunt abans hi vivia un centenar de persones a cadascun i que ara eren quatre, que s'havien anat despoblant.

Viliella el 26 d'abril de 1943 (fotografia cedida per la família Irazu Garmendia).

L'objectiu final del viatge era visitar Viliella, que pertany al municipi de Lles de Cerdanya. Vam anar-hi per la carretera de Prullans, estreta i amb trams de muntanya que intimiden per l'absència de tanca protectora. La Viquipèdia afirma que el topònim 'Lles' és d'origen iber i significa 'abisme', 'precipici'. El relaciona amb paraules basques. Se suposa que l'actual emplaçament del nucli principal del municipi és potser el tercer en la llarga recerca dels seus habitants d'un indret òptim per viure-hi i defensar-se.

Finalment vam arribar a Viliella, a més de mil cinc-cents metres d'altitud. Cases de pedra antigues i modernes en perfecta harmonia i una església imponent. Un poble preciós. Des del balcó d'una casa, una senyora d'uns setanta anys em va assenyalar l'antiga escola. Ella mateixa en va ser alumna fa molts anys. Em va dir que abans hi havia molta més canalla. Li vaig preguntar si tenia coneixement de la presència d'una mestra basca als anys quaranta i em va dir que no.

Als anys quaranta i cinquanta hi havia hagut més de mig miler d'habitants al municipi de Lles, que en aquell temps no incloïa encara Arànsér, Músser ni Travesseres. A Viliella ara hi viu gent tot l'any a no-

més cinc o sis cases; durant el confinament, a set o vuit; i a l'estiu, a moltes més.

Una de les famílies que els dies feiners d'hivern viuen a ciutat i que el confinament els va enxampar a la casa de Viliella ens van recomanar que per baixar a Bellver agaféssim la carretera de Lles, que és més ampla que la de Prullans i més segura. Ens van explicar que a l'estiu hi havia molts nens corrent pel poble i que acostumaven a passar separats en colles, la colla de nenes i la colla de nens.

Amb la imatge al cap de la canalla anant amunt i avall pels carrers de Viliella, a tocar de l'antiga escola del poble, diem adeu a la família Pessarrodona tot intercanviant-nos els números de telèfon, per si de cas tinguéssim notícia de la mestra M. Izaskun Garmendia Dorronsoro.

P.S. : La mestra M. Izaskun Garmendia Dorronsoro va viure 94 anys, fins al 2011.

Si algú ha anat seguint la línia d'articles que han sortit publicats al Quèrol, haurà pogut comprovar les dificultats que tenim els nous cerdans per esdevenir ciutadans de ple d'aques-

ta comarca. Hem parlat del panorama laboral, de les expectatives de futur, de l'habitatge i de la instal·lació de noves famílies a qualsevol dels pobles cerdans. En aquests articles hem constatat que les dificultats per establir-se aquí són fermes i que a curt termini no sembla que hi hagi solucions.

Per una banda tenim el problema de l'habitatge digne. Que ja en trobes, de llocs on viure, per exemple de lloguer. En aquest cas són sobretot pisos petits a preus més o menys assumibles però massa petits per a una família de cinc membres que hi vulgui viure tot l'any. Normalment són pisos sense armaris grans, amb trasters ridículs i amb una plaça de pàrquing justeta. Si busques coses més grans, les trobaràs a preus de turista, i això vol dir de mil euros en amunt. Qui es pot permetre pagar un lloguer d'aquesta magnitud? I aquí deixem de banda cases, o casetes, que es paguen a tres mil i quatre mil al mes (potser alguns pensareu que exagero, però només cal revisar les webs d'habitatge per adonar-te'n). D'altra banda, si es donés el cas que pots pagar el que et demanen, en el moment que dius que t'hi vols estar tot l'any, llavors ja se't tanquen totes les portes. Exacte, només volen gent de cap de setmana. Hi ha gent que encara se sorprèn que passi això, però us ben juro que és el pa de cada dia.

Després tenim el tema feina. Molta d'estacional, mal pagada i en el sector turístic. Si vols una feina estable, només tens dues opcions: o coneixes algú que t'hi col·loqui, o et fas bomber o mosso. Si a més a més enganxes el moment de la Covid-19, llavors ja pots

anar-t'hi posant fulles. Nosaltres portem tres anys a la Cerdanya i la meva parella no ha tingut manera de trobar-ne una d'estable i que fos mínimament pagada. No volem la feina de la nostra vida, només una de digna.

Davant de tot això, marxem. Bé, potser no és només davant de tot això. Hi ha altres factors, és clar. Un membre més a la família, una casa en propietat allà d'on venim, el suport de la resta de la família. Tot hi influeix, però si haguéssim pogut trobar una casa com cal a Cerdanya i la meva parella tingués una feina decent, estic segur que ens hi haguéssim pogut establir definitivament. Ara marxem i no sé quan tornarem, malgrat que aquí és on ens voldríem quedar. Però, a la vida, a vegades, s'ha de fer un pas enrere per continuar avançat. Esperem que aquest sigui el cas i que tard o d'hora podem tornar per quedar-nos.

Il·lustració original de Carme Peris.
PREMI D'HONOR MARIA RIUS 2020

L'estat de la música tradicional al Pirineu català

LIV HALLUM

Aquest article pretén ser una anàlisi i una reflexió personal sobre la situació actual de la música folk al Pirineu Català. Primer de tot, faig palès que em basaré en les comarques de l'Alt Urgell i la Cerdanya, que són les que conec més a fons. Així doncs, m'agradaria analitzar la situació actual partint des d'un breu repàs històric que ens permeti entendre com hem arribat fins aquí i després en l'anàlisi de l'actualitat, em vull fixar amb tres ítems: el vessant educatiu, els grups existents i els festivals existents.

Utilitzaré el terme *folk* o música *d'arrel tradicional* per definir la música tradicional que es toca actualment al Pirineu Català. Actualment els músics estan influenciats per tota la música dels segles XX i XXI i, per tant, tenen una visió contemporània de la música tradicional. És a dir que el que fan actualment és agafar el repertori de música tradicional del Pirineu com a punt de partida i revisitar-lo com a músics del segle XXI.

La música tradicional del Pirineu, tal com la coneixem ara, ens ha arribat gràcies a la feina de recuperació i catalogació del repertori tradicional que han fet diverses persones com l'**Artur Blasco** que va dur a terme una extensa recerca de casa en casa i va poder enregistrar la darrera generació coneixedora de la tradició popular del Pirineu. Ell va poder conèi-

xer els vells acordionistes i cantaires que hi havia a les valls pirinenques i hi va conversar, els va gravar, i va transcriure tot aquest repertori i el publicà, ordenat per zones geogràfiques, dins la seva obra "*A peu pels camins del cançoner*". Aquesta obra té un valor incalculable perquè serveix de testimoni del passat però, sobretot de font per a tots els grups que fan música tradicional del Pirineu, ja que hi poden anar a buscar el repertori.

Josep Lizandra.

Una altra de les persones que s'ha dedicat tant a la recuperació de cançons però sobretot ha estat un gran divulgador de la música tradicional del Pirineu ha estat en **Josep Lizandra**. A mitjans dels anys vuitanta, va crear a Músser juntament amb en Rafel Llobet, en Pere Font i en Jep Olm el grup **La Principal del Baridà**. El seu repertori era bàsicament les músiques i cançons que els havien arribat dels acordionistes que encara hi havia per la zona (el Comare de Toloriu, el Ferrer d'Aràns, l'Estevet Boig...) i de gent anònima que els cantava cançons o melodies que integraven al repertori del grup. Ells, a finals dels anys vuitanta, van portar a terme un projecte molt interessant a les escoles de l'Alt Urgell i en algunes de la Cerdanya. També van començar una activitat de recuperació de cançons dels avis en la que demanaven als nens i nenes de les escoles d'enregistrar als seus padrins cantant i d'omplir una fitxa sobre les cançons. D'aquesta manera, en

Foto Artur Blasco i Cati Plana

pobles com Alinyà o Tuixent van aconseguir recollir moltes cançons tradicionals. En Josep diu que *"cal recordar que el gran impuls de cultura musical que han tingut els nostres pobles és una cosa molt recent. En aquells anys no hi havia cap escola municipal de música i l'ensenyament musical quedava restringit a unes poques classes particulars de piano i poca cosa més. Nosaltres intentàvem despertar als nens l'interès per la música, les danses i les tradicions en general. Com una part important de la nostra història i que calia com a mínim conèixer i respectar"*. En Josep Lizandra és un altre dels imprescindibles de la música tradicional al Pirineu català per la seva figura de divulgador incansable.

Un dels aspectes més importants que determinen el present i el futur de la música folk al Pirineu és el vessant formatiu i educatiu. En aquest sentit, voldria destacar el paper cabdal que té l'**Escola Folk del Pirineu** amb la seva seu central a Arsèguel (Alt Urgell), però que realitza la seva labor formativa a gran part del Pirineu català. El projecte de l'**Escola Folk del Pirineu** va néixer l'any 2010 encapçalat per l'**Isidre "Tito" Peláez** que encara n'és el seu director. I ara és ja un centre de difusió de la música folk molt ben consolidat a les comarques pirinenques. Dins de l'**Escola** es duen a terme diversos projectes importants com el projecte **"Folk a l'Escola"** i **"Les Colònies per a joves intèrprets Folk"**.

"Folk a l'Escola" és un projecte molt interessant i molt adaptat a la realitat dels petits pobles pirinencs. La seva idea central és fer classes d'instruments tradicionals a les escoles de Primària dels poblets pirinencs. És a dir, que els professors dels diversos instruments tradicionals es desplacen als poblets per impartir-hi classes. Al curs 2019-20 hi ha hagut 295 alumnes de les comarques de l'Alt Urgell, la Cerdanya, l'Alt Berguedà, el Pallars Sobirà i el Pallars Jussà. Actualment l'escola compta amb 23 professors dels següents instruments i assignatures: acordió diatònic, violí, gralla, flabiol, piano, guitarra, contrabaix, guitarra, clarinet, sensibilització musical, harmonia i conjunt instrumental. L'**Escola Folk** també organitza les **"Colònies per a Joves Intèrprets Folk"**, projecte que va néixer veient que hi havia un nombre elevat de joves, sobretot a les comarques de la Cerdanya i l'Alt Urgell, que tocaven música folk i que no tenien sempre l'oportunitat de conèixer-se i tocar junts. L'Any 2002 es van dur a terme les primeres colònies i des de llavors el projecte s'ha realitzat ininterrompudament fins a l'actualitat. Cada any s'escriu una suite musical expressament per a les colònies en la que es treballa un repertori concret i es fan dos torns amb 70 alumnes cadascun. Cada torn forma una orquestra i treballa aquest repertori, el darrer diumenge de juliol, dins els actes de la **"Trobada amb els acordionistes"**

Escola de Folk.

del Pirineu” a Arsèguel, les dues orquestres s’uneixen per fer un gran concert ball de 140 joves músics folk. Cada any la suite del concert tracta un tema concret (músiques d’Europa, rius del món, éssers fantàstics del Pirineu, ...) i sobre aquests temes es basen els diferents treballs i activitats de l’estada, siguin jocs, el nom de l’orquestra i la mateixa escenografia que els acompanyarà el dia del concert públic.

Actualment hi ha un bon nombre de grups que agafen la música tradicional com a punt de partida de la música que fan. **El Pont d’Arcalís** és un grup històric del Pirineu que té trenta anys de trajectòria i 9 discos publicats. Ells van esdevenir el grup emblema de la música tradicional del Pirineu català i van arranjat i visitar molt del repertori recollit dins els cançoners de l’**Artur Blasco** i han estat referència per tots els grups més joves que han fet música tradicional al Pirineu. Fa uns quants anys l’**Artur Blasco** va deixar el grup i hi va entrar la **Cati Plana**, una de les acordionistes i professores d’acordió diatònic més destacades dins del panorama musical català. Ella és també professora de l’Escola Superior de Música de Catalunya i de l’Escola Folk del Pirineu.

També voldria destacar **la Sonsoni**, duet de músi-

ca tradicional format per en Josep Lizandra de Músser (Cerdanya) a l’acordió i la veu i l’Elias Porter de Bar (Alt Urgell). Aquest duet té 24 anys de trajectòria tocant a totes les festes i places del Pirineu català per fer ballar la gent.

Després d’aquests grups històrics hi ha hagut una segona fornada de grups més joves que han agafat la música tradicional del Pirineu com a bandera. Jo hi destacaria els **Astorets del Pirineu** que van néixer l’any 2004 a Arsèguel i que van agafar la inspiració en la música dels vells acordionistes del Pirineu. Ells fan repertori de ball de festa major i han fet ballar nombroses places del Pirineu amb les seves tonades.

Un altre grup interessant de la fornada jove és l’**Orquestrina Trama**. Una formació de joves músics del Pirineu nascuda l’estiu del 2013, formada per sis músics de les comarques de l’Alt Urgell i la Cerdanya. Aquest grup es dedica a fer música de ball de parella o col·lectiu, agafant músiques de tot el Pirineu, des del Cantàbric fins al Mediterrani. Reivindiquen el Pirineu com un lligam entre les cultures que en formen part i com un territori amb moltes similituds, sigui per l’orografia de muntanya, el tipus d’oficis, la gastronomia i també la cultura. Ells toquen músiques de

ball del Pirineu català, de l'Aragó, del Pirineu occità i del Pirineu basc. Actualment compten amb dos discs publicats i es troben immersos en la preparació del tercer.

Diadona, l'associació de dones acordionistes i percussionistes del Pirineu, és una altra realitat important. Elles formen un col·lectiu de dones que toquen l'acordió diatònic i instruments de percussió i organitzen trobades, cursos i concerts reivindicant la figura de la dona al Pirineu.

A la comarca de la Cerdanya ha nascut recentment **Mai Por**, un grup de joves que fa música tradicional del Pirineu amb un caire festiu i desimbolt. I també a la Cerdanya hi ha el duet "**1,2 Ra!**" format per l'acordionista **Margarita Torner** i el guitarrista **Albert Martínez**, tots dos músics experimentats i grans intèrprets en molts estils diferents però que han decidit també dedicar a la música d'arrel tradicional aquest duet.

L'**Arnau Obiols** és un músic de la Seu d'Urgell que ha format part de diverses formacions de música tradicional del Pirineu com **els Astorets del Pirineu** o **el Pont d'Arcalís** però que al mateix temps té una carrera important com a bateria de jazz. Aprofitant aquestes dues facetes i amb la voluntat de tornar a les arrels ha publicat un treball discogràfic anomenat "**TOST**". Amb les paraules de l'Arnau, "**TOST és un cant contemporani a la muntanya, un homenatge a la terra, a allò més proper, al que és de tots i no és de ningú –el que ens és comú–, com ara la Natura i aquestes cançons, o allò immaterial i efímer, com els sons i els dies que vivim**". Aquest és un espectacle molt interessant i valuós perquè és molt actual quant a sonoritat i torna a visitar les músiques més antigues i arrelades a les nostres muntanyes.

Dins les propostes innovadores i de fusió que agafen la música tradicional del Pirineu no ens podem deixar la "**Rufaca Folk Jazz Orquestra**". Aquest és el projecte musical d'en **Sergi Vergés** un músic i arranjador consolidat de l'escena jazzística que va venir a viure a Arsèguel, i allà va començar a arranjar aquest projecte i va preparar el que va culminar en un disc "**Beatus Ille, Rufaca Folk Jazz Orquestra**". En aquest disc Vergés arranja una tria de repertori tradicional pirinenc per a un trio folk (flabiol, violí i acordió diatònic), una cantant, **Joana Gomila** i una Big Band. És un projecte de 23 músics a l'escenari de gran potència i bellesa.

Arnau Obiols. Foto: Pepe Camps

Vull remarcar que a les valls pirinenques hi ha molts joves músics que es dediquen d'alguna manera a la música d'arrel i que realitzen estudis superiors de música i això és una molt bona notícia. Evidentment, no puc anomenar tots els músics i projectes musicals existents i em perdonaran els que no hagi anomenat. L'important és remarcar la importància de cuidar la cultura popular i la seva difusió.

I m'agradaria dedicar el meu darrer apunt als festivals existents a les nostres comarques que programin aquest tipus de música. El primer que voldria destacar és la **Trobada amb els acordionistes del Pirineu** d'Arsèguel, que aquest any hagués celebrat la seva quaranta-cinquena edició. Aquesta trobada organitzada de la mà d'Artur Blasco va néixer com un punt

de trobada de tots els vells acordionistes que queden al Pirineu català i ha estat clau per la recuperació d'aquest instrument al Pirineu. Actualment s'ha convertit en un festival dedicat a l'acordió amb la presència de músics de tot el món. Se celebra el darrer cap de setmana de juliol a Arsèguel (Baridà), però es fan concerts en altres localitats com la Seu d'Urgell, Puigcerdà o Castellbò.

Un altre Festival molt més recent però també molt interessant és el **Festival Trama** de Bellver de Cerdanya. Aquest festival va néixer l'estiu del 2013 amb la idea de ser una "**Mostra de les músiques de les muntanyes d'Europa**". El **Trama** representa una realitat molt interessant perquè permet ser un altaveu per les formacions del territori que es dediquen a la música d'arrel tradicional però al mateix temps porta a la comarca grups de tot Europa que fan música d'arrel tradicional però amb les influències més diverses. Aquest festival també té un cicle previ de concerts a les esglésies romàniques dels pobles de la Cerdanya de Lleida que s'anomena "**Entramat**" per a apropar la música a tots els pobles petits.

moment molt bo. Però com sabem, la cultura és fràgil i se l'ha d'ajudar. Cal crear espais, cicles i festivals que programin aquest tipus de música. Sens dubte, el fet de revisitar les arrels musicals amb la visió i influència dels músics contemporanis és de les coses més interessants que passen al panorama musical actual. Per cuidar el futur d'aquesta música cal cuidar l'aspecte educatiu i formatiu promovent que els joves la puguin estudiar, cal ajudar els grups programant-los en els actes que se celebren al territori i cal que creixin les iniciatives que vulguin ajudar a difondre i programar aquest tipus de música. Em sembla oportú acabar amb la reflexió d'en Zygmunt Bauman: "*La cultura líquida moderna ja no sent que és una cultura d'aprenentatge i acumulació com les cultures registrades en els informes dels historiadors i etnògrafs. A canvi, ens apareix com una cultura del desarrelament, de la discontinuïtat i de l'oblit.*"

Rufaca Folk Jazz Orquestra

La música folk o d'arrel tradicional és cada cop més present en tots tipus de festes, fires i actes però cal que els ajuntaments i els programadors del territori prenguin consciència del valor que té. La música d'arrel que es fa avui en dia al Pirineu català és de gran qualitat amb músics molt formats i cal que les administracions la promoguin perquè és una música actual que ens porta a les arrels i ens dona identitat, i aquests dos darrers valors són molt rars en la societat de consum i desarrelament en què vivim.

Així doncs, podríem dir que el panorama de la música folk o d'arrel tradicional al Pirineu està en un

L'extensió de la pandèmia de la covid-19 ha dut a la majoria de governs, entre ells al de l'estat espanyol, a declarar l'estat d'alarma i el confinament de la població no dedicada als serveis essencials. Cadascú deu tenir la seva visió d'aquesta època que, de ben segur, marcarà les nostres vides i qui sap si les canviarà. També l'indret on cada persona ha viscut l'aïllament, ha estat diferent i n'ha fet possibles visions diverses, si no oposades. Molt distint ha estat viure aquests mesos en una gran ciutat que fer-ho en un poble. La il·lusió de llibertat de la ciutat, s'ha esvaït entre les quatre parets dels pisos plens de criatures sense escola. I aquells que han tingut la possibilitat han cuitat a traslladar-se a les segones residències, voltades de camps i d'arbredes enfront del mar, provocant a voltes l'airada resposta dels habitants de les viles.

La pandèmia, penso, ens durà immensos canvis. Potser el primer serà un bany d'humilitat. Crèiem que ho podíem tot. Que érem capaços de superar les malalties, fins i tot les més temudes i greus i, vet aquí que un virus semblant al grip, ha posat en escac mat tot el nostre sistema sanitari i el de molts altres països del nostre entorn. Quantes veus no s'han sentit rectificants allò que havien dit dies abans o bé reconeixent

humilment que no sabien per quin camí tirar. O que s'havien equivocat. En alguna ocasió les reaccions de certes administracions (i d'algun president d'una important nació) pretenent que si d'ells depengués, ja no quedaria ni rastre de la covid, han resultat tristes, estrafolàries i ridícules. Quina oportunitat no tenies per callar, hem pensat més d'una vegada. Però en general, les actituds han estat d'humilitat, la qual cosa, en un món on tothom sap de tot, és d'agrair.

En la nostra vida quotidiana un dels efectes més significatius de la pandèmia és la modificació de la relació física entre les persones. Ningú es fa petons ni s'abraça en retrobar-se. Ningú es dona aquells paternals copets a l'esquena ni s'agafa del braç, ni s'atansa excessivament per parlar-te. Ningú acarona el cap dels nens. S'ha instaurat una patètica salutació amb els colzes que fa l'efecte que som en un ball de saló i que espero que passat aquest temps desaparegui per sempre. Però estic convençut que les relacions entre les persones, en l'àmbit físic i molt bàsic, seguiran ancorades en la desconfiança i qui sap si s'hi quedaran per sempre. Un alleugeriment en segons quins casos (el d'aquell que creu que la seva popularitat l'obliga a abraçar a tothom qui vegi) però una pena en tants

d'altres: quan veiem que la gent s'aparta del nostre camí o no podem donar el condol als qui han perdut algun familiar. No sé com quedarà això en el futur. Sobretot entre nosaltres que tan donats som a l'efusió i a les seves mostres.

Jo he viscut la pandèmia des de Barcelona i, deixant a part les desastroses conseqüències que l'estat d'aïllament durà a l'economia de la ciutat i al seu model tan excessivament basat en el turisme, penso que hi ha un punt que, almenys a mi, m'ha semblat extraordinàriament positiu i important. És la increïble capacitat que té la naturalesa i la vida per regenerar-se. Durant aquest període

s'han pogut contemplar dofins nedant alegrement en les blaves aigües de les badies de molts dels nostres pobles i ciutats. Fet impensable que només l'aturada del tràfec de barques de potentíssims motors ha fet possible. S'han vist taurons creuant el cap de Creus. Un amic em va explicar que havia vist cabirols pasturant al Baix Camp, els flamencs han fet niu com mai al delta de l'Ebre i els senglars s'ha aventurat fins a una Diagonal buida per buscar menjar. La part dolenta de la qüestió és que tot això només passa quan la nostra espècie es retira, es tanca a casa i deixa d'interferir.

Al principi del confinament, Barcelona es va convertir en una ciutat buida i silenciosa. Més buida i silenciosa que durant el pont del 15 d'agost. A causa de la meva professió he seguit treballant presencialment i he pogut passejar per una ciutat totalment aturada. L'única mostra de presència humana es donava a les vuit del vespre quan la gent sortia a les finestres i als balcons per homenatjar els professionals sanitaris. Fins i tot hi havia qui aprofitava per cantar una cançó o tocar una peça de música, que sonava vibrant i cristal·lina en l'aire de la posta.

Una ciutat sense cotxes ni motos, ni persones discutint a plena veu amb els seus telèfons mòbils. La

Pel confinament inventem jocs...

manca de fum va anar netejant l'aire fins a deixar-lo transparent i clar com ho pot ser en un matí de juny a la muntanya o davant del mar. Els parcs van ser presos pels ocells, que tornaven a cantar, sense interferències, ni cops de clàxon que els confonguessin. Hi ha entesos en ornitologia que diuen haver escoltat els cants nupcials de molts ocells que feia molts anys que no s'escoltaven. Les herbes i les flors han anat creixent al seu antull en una primavera plujosa i lliure.

Quan es va aixecar parcialment el confinament i es començà a permetre fer esport, un cap al tard vaig anar a la carretera de les aigües. La ciutat estesa als nostres peus era tan clara com el vidre. Es veien perfectament els seus relleus, el color del mar. Fins i tot em va semblar que es perfilava la silueta de Mallorca.

Malauradament el tan esperat retorn a la normalitat ens ha dut, entre moltes coses bones, la tornada dels cotxes, les motos i els crits. L'aire enrarit i, de nou, l'expulsió de la vida natural de l'àmbit ciutadà. Una vertadera llàstima, perquè tots plegats hauríem pogut aprendre a tractar la natura amb molta més cura. Pel nostre bé.

La vida en la nova normalitat

ALFONS MILLS

Un cop superada la primera fase de control dels segons residents, com era previsible, la mirada es va desviar cap als mateixos veïns i les seves activitats. Aquella sensació que un fa les coses bé i el del costat, per més que se li expliqui, no hi ha forma que ho faci com jo. I mai no ho farà com tu, tros de soca. És impossible.

nil. De vegades sorprèn comprovar com els més grans s'obliden de quan eren més tendres i feien coses de les que potser ara, seguint el seu esquema, perseguirien fins a la mort. Tendim a oblidar aquell temps com si no l'haguéssim viscut. En alguns casos rebel·lia i tota mena d'excessos que sembla que quedin enterrats pel simple pas del temps.

Doncs això ha passat, passa i passarà amb moltes coses de la vida, comportament davant la pandèmia inclòs. Hi ha visions de tot tipus i formes d'encarar-ho igualment variades. No és que n'hi hagi de millors o pitjors donat que no és que se sàpiga tampoc massa res del cert amb relació a les mesures de contagi, incubació i cura. Des de la gent que no surt de casa per no contagiar-se fins aquells que no deixen de fer la vida com si no passés res. Com sempre en la punta de l'iceberg d'aquests que han decidit seguir vivint com si res estan molts joves. Segurament poc preocupats per un virus que estadísticament els afecta menys i amb la distància generacional lògica en què preocupen altres coses pròpies de l'edat. En pocs casos hi ha consciència de viure o morir, que cau lluny de l'imaginari juve-

Aquest grup de joves han intentat adaptar-se al tancament de locals d'oci i les restriccions legals corresponents. Anar a socialitzar-se amb distància, mascareta, higiene de mans o el que diguin. Però és clar, què passa quan portes molta estona en el mateix grup i te n'adones que no t'has contagiats en els primers minuts i hores? Doncs, a poc a poc s'abaixa la guàrdia i apareixen comportaments més propers al fet quotidià fins fa uns mesos que no pas a la nova normalitat imposada. A més a més, aquest estigma que suposa l'ús de la mascareta en un entorn identificat com a segur fa que veient que ningú en porta tu decideixis fer el mateix.

És curiosa la recriminació de gent que no s'acostaria a aquest estil de vida ni volent. No és més fàcil

actuar sobre els joves apel·lant al seu sentit comú que no pas enviar-los la policia o el programa de TV sensacionalista de torn? Per què responsabilitzem a qui permet aquest comportament per aprofitar-se pel seu lucre? Que no ens han educat precisament pel nostre benefici individual? Ara ens sorprèn? En què es diferencia l'aglomeració del jovent descontrolat a la sobresaturació a les escoles o al transport públic?

Darrere d'algunes filtracions hi ha interessos econòmics, ja se sap. I això em fa pensar en una polèmica que una vegada m'explicava un hotelier cerdà: en el seu poble només apareixia de forma legal el seu establiment. Quan apareixia un inspector a la llista, només estava el seu negoci. En preguntar-li per la competència, el professional li contestava que com que no figurava enlloc no hi podia anar a fer res. Trist però real. Al final cal concentrar-se en fer un mateix bé les coses i deixar que els altres actuïn en conseqüència, corrent el risc que decideixin anar pel seu compte. La justícia, la ràbia, l'enveja o el que sigui fa la resta, ja ho entenc. Un altre fruit de la societat competitiva que hem generat entre tots.

Fa poc vaig presenciar en primera persona una situació curiosa: era un migdia de diumenge. Una restauradora va demanar amablement a un grup nombrosos que se separés en grups. Tot i el primer moment de desconcert, el grup hi va accedir, tot i l'ús de mascareta, a separar-se en taules (i treure's la mascareta). Al cap d'una bona estona va aparèixer un agent de l'autoritat avisat pel 112. Segons deia l'avis, era per gent en grups de més de 10, sense mascareta i fent xivarri, a les 13:30 del migdia un diumenge. La situació em va fer pensar diverses coses. La primera era que segurament qui va fer l'avis ja li molestava més l'hora del vermut abans que el virus mundial. Segon, que potser la concentració de persones en una terrassa podia genera un núvol de virus que podria infectar a qui avisava les autoritats. L'imaginari apocalíptic té aquestes coses. I evidentment el núvol volava fins als balcons de qui es prenia tantes molèsties. També em va passar pel cap què havia de fer l'autoritat: quan va arribar, estàvem separats per taules en grups de menys de 10 i els que estàvem drets portàvem mascareta (no tots els asseguts). Ha de ser complicat establir criteris i aquest, per més absurd que sembli, es complia. Per acabar, em va venir al cap algú més preocupat pels altres que per un mateix i vaig recordar, una vegada

més, l'excés d'individualisme i la facilitat que tenim els humans per receptor pels altres allò que no ens prendríem mai nosaltres mateixos.

Per acabar amb l'anecdota, el dia de la Festa de l'Estany alguns no vam voler que passés el dia sense fer alguna cosa. Prenent mesures d'allunyament, mascaretes, higiene, temperatura i tot el que se'ns va acudir, vam fer una petita rua. L'acollida va ser en general molt bona. I l'excepció no va passar de ser una nota discordant de tota una simfonia. Però un senyor va cridar l'atenció d'un company i li va recriminar que no tocava. No tocava... qui decideix si toca o no? D'acord amb quin criteri?

Mentre reflexiono sobre algunes de les qüestions que em suggereix aquest tema no paro de pensar en la forma real en la qual es poden contagiar les persones. No fa massa, un metge em comentava que en reunions familiars en espais tancats on s'abaixava la guàrdia era on més contagis es produïen. Pot ser que comencem a mirar dintre de casa i als nostres si volem assenyalar a algú i deixem que la resta de gent, més o menys responsablement, sempre que no sigui perjudicant a ningú, actuï segons cregui convenient. I el jovent, que per sort d'ells és un dels col·lectius menys afectats, que sàpiga el perill que pot provocar als seus avis i persones més vulnerables de casa i potser així serà més fàcil que prenguin consciència del problema.

El virus no l'aturarem, això és, a hores d'ara, bastant clar. Cal actuar per minimitzar riscos mentre es cerca un remei. Sobretot, les persones més vulnerables les hem de protegir. I en caurà algun que en principi no està en cap col·lectiu de risc. Però pot ser que ens comencem a mentalitzar que la vida és finita i que d'una cosa o altra acabarem abandonant aquest món. Això no vol dir que hàgim de fer el possible perquè sigui ràpida la sortida. Però podem pensar que cada dia que passa és un menys que ens queda i aleshores arribarem a la determinació que ens podem adaptar al temps que ens toca viure, però en cap cas hem de renunciar a viure i a seguir fent coses.

Ara Pirineus, un nou mitjà per explicar el territori

GUILLEM LLUCH TORRES

A mitjans del passat mes de juny es va posar en marxa l'Ara Pirineus (www.arapirineus.cat). Tot i que formalment és una edició territorial del diari Ara dedicada a les sis comarques de l'Alt Pirineu i Aran -Cerdanya, Alt Urgell, els dos Pallars, l'Alta Ribagorça i la Val d'Aran-, des del principi els seus impulsors hem volgut que sigui molt més que això (qui signa aquestes línies és una de les persones que va impulsar la posada en marxa de l'Ara Pirineus i qui en coordina l'edició digital).

L'objectiu de l'Ara Pirineus és doble. D'una banda, pretén fer un seguiment diari de l'actualitat de les sis comarques de l'Alt Pirineu i Aran per tal d'oferir informació als seus habitants i a les persones que hi tenen relació. Aquest àmbit vegeuerial no disposa de gaires mitjans que n'informin de forma conjunta i transversal i l'objectiu de l'Ara Pirineus és complementar els mitjans que ja ho fan per reforçar el panorama mediàtic alpirinenc. Fent més fort aquest sistema mediàtic propi voldríem contribuir a fer que els pirinencs d'una banda i l'altra ens coneguem més i reforcem aquest sentiment de pertinença al territori de l'Alt Pirineu i l'Aran.

L'altre gran objectiu de l'Ara Pirineus és aprofitar la seva imbricació amb un diari -digital i en paper- d'àmbit nacional per donar a conèixer la realitat de

l'Alt Pirineu i Aran a la resta del país, i fer-ho des del territori, amb visió pirinenca i fugint de tòpics i folklorismes. Més enllà de la feina que fem cada dia amb el digital, voldríem comptar també amb un seguit de suplementos en paper encartats amb el diari Ara que ens ajudarien a reforçar aquesta missió. Tot i això, l'esclat de la pandèmia i les dificultats econòmiques derivades han fet que, de moment, encara no ho haguem pogut posar en marxa.

Més enllà de la tasca periodística i de coordinació que fa qui signa aquestes línies, l'Ara Pirineus compta amb una nodrida xarxa de col·laboradors que permeten oferir, pràcticament cada dia, un article d'opinió sobre alguna temàtica d'interès general en l'àmbit pirinenc. Sens dubte, la seva feina desinteressada permet oferir un gran valor afegit a l'Ara Pirineus. Ara mateix, la gran majoria d'articulistes són de Cerdanya i l'Alt Urgell, però l'objectiu és anar incorporant, a poc a poc, a opinadors dels dos Pallars, l'Alta Ribagorça i l'Aran. Amb relació a aquest darrer territori, cal dir que l'Ara Pirineus publica a diari notícies en aranès ja que, juntament amb el català, és llengua vehicular del diari.

The screenshot displays the Ara Pirineus website. At the top, there's a navigation bar with 'ara.cat' and buttons for 'Suma al període de l'ure', 'Subscriu't-hi', and 'Accedeix'. Below this, the 'pirineus' logo is prominent. The main content area is divided into several sections: a COVID-19 data table, a news article titled 'Cerdanya es manté com la comarca de Catalunya amb un risc de rebrot més alt' by G.L.T. Puigercòs, and an 'OPINIÓ' section featuring articles by Marcel Fité and Agustí Mas. A sidebar on the right shows a 'Seguir Pirineus' button and social media icons. The bottom of the page shows a date '11/6/2020' and a small image of a mountain range.

La pandèmia de la cultura

JAUME FIGUILLEM

Manifestació a favor de la Cultura, a Madrid. Font: Madrid En Acción a Twitter (@Madrid_EnAccion).

La cultura hauria de ser com una pandèmia. Per explicar la pandèmia i molts altres aspectes de la nostra vida. Les possibilitats són infinites. Avui, i més que mai, l'expressió artística ha de poder donar respostes a preguntes que la ciència no pot respondre. Perquè hem parlat molt dels efectes de la infecció de la Covid-19 al nostre organisme, hem consumit les dades que dia a dia ens arribaven: nombre de morts, nombre de contagis, nombre de casos asimptomàtics, lleus i greus, etc., però hi ha quelcom en tota aquesta nova realitat distòpica, (de pel·lícula comercial "hollywoodesca") que la ciència mai no podrà quantificar amb exactitud.

Parlem dels efectes indirectes, col·laterals, subjacents de la pandèmia. Efectes que hem pogut experimentar de forma inconscient però que de ben segur han canviat algunes coses substancials de nosaltres mateixos. És aquí on entra la cultura, l'art, l'acció creativa. Amb tota probabilitat, la ciència fracassarà en l'anàlisi del subtext social, de l'onada de realitat que, indubtablement, ho ha canviat tot per sempre. És aquí on entren en joc l'art i la cultura, on tenen la possibilitat d'erigir-se en autèntics protagonistes. Els efectes que pot provocar són diversos: una peça

artística pot fer-nos reflexionar sobre la situació que vivim des d'angles aparentment invisibles, ens pot fer descarregar anímicament, ens pot distreure durant un temps, fer-nos riure, compartir el dol per la mort d'un ésser estimat i una infinitat de possibilitats més. La cultura i, com a tal, també el teatre (perdonin que escombri cap a casa), pot fer tot això i molt més. Pràcticament no hi ha límits.

Per tots aquests motius, seria molt bo que la cultura en temps de pandèmia es comportés com aquesta en termes de propagació. Potser la cultura (i probablement només la cultura) pugui lluitar contra algunes pors, incerteses i aspectes de la realitat d'avui que no comprenem i que ens generen inseguretats. Com és normal donades les circumstàncies, les nostres mentes (hi ha qui parlaria d'esperit o d'ànima) estan en estat de rebel·lió. Ens estem adaptant a quelcom que no comprenem i serà necessària tota la llum possible en una època de foscors que no es pot comparar amb cap altra situació de la nostra història recent.

La cultura és llum, sempre llum. Tots, societat i institucions: apostem per la pandèmia de la cultura.

Com decidirem qui viu

BERNAT POUS

Una tarda de la segona setmana de març, abans que canviés el món, arribava a casa de la universitat. Tot i que encara feia vida normal, no era aliè a la realitat que s'erigia als nostres morros, i després de dinar vaig mirar *Contagion* amb un amic. *Contagion* és una pel·lícula del 2011, on Matt Damon i Kate Winslett es troben immersos en una pandèmia, quan un virus altament contagiós originat a Hong-Kong es propaga arreu del món. D'aquesta pel·lícula recordo vívidament dos detalls. El primer, que després que es descobrís un antivíric, les persones vacunades obtenien uns braçalets blaus. Aquests braçalets actuaven com a passaports: si una persona el té, tindrà també plena llibertat de moviments. Si no, no podrà anar enlloc i serà marginat per la resta de la societat.

Ja som a un estadi de l'epidèmia on la possibilitat de tenir una *vacuna*, o un vaccí (aparentment, la forma genuïna en català), sembla una realitat cada dia més probable. Una multitud de laboratoris hi treballen, ajudats per multinacionals farmacèutiques i biològiques, governs i organitzacions de cooperació internacional. Diversos prototips estan en fases molt avançades d'assajos, i sembla que el principal repte no serà obtenir un producte acabat, sinó aconseguir una capacitat de producció suficient per abastir la població mundial.

Tant si som capaços de produir prou dosis amb asiduitat, com si la producció és lenta, ens trobarem amb el següent problema: qui rep primer els vaccins? Aquest problema moral, que tindrà repercussions amplíssimes en les vides de tots plegats, apassiona qualsevol facultat de filosofia, i ha inspirat diverses obres literàries. Podem dividir-lo en dues parts: 1) a qui pertany la decisió? I 2) com ha de ser la distribució de dosis?

Respecte de la primera part del problema, hem pogut observar com certs Estats compraven vaccins, o se n'asseguraven el subministrament. Això presenta un greu problema, i és que els països petits, i els països pobres, aconseguiran vaccins només quan els països més grans tinguin ja avançat el procés d'immunització de la població. La solució ideal seria que aquesta decisió

la prengué un organisme internacional, sigui l'OMS o un Consell *ad hoc* de les Nacions Unides, de manera que els diversos estats haguessin de pactar partint amb un poder de negociació força equilibrat. Quan no hi ha disparitats entre la capacitat de negociar de cada Estat, és més probable que aquest acord difícilíssim no es redueixi a acceptar la distribució de dosis que haurà proposat el grup de 10 estats més poderosos, sinó a acordar els destins concrets d'aquestes dosis.

Respecte de la segona part del problema, molt em temo que no us puc oferir una proposta. Tot i que podríem trobar algun consens (per exemple, destinar les primeres dosis a personal mèdic), és pràcticament impossible que un grup de persones pugui arribar a prioritzar qui ha de rebre les dosis de manera òptima. Tampoc, avui dia, ho poden fer els ordinadors. Si bé és possible que una Intel·ligència Artificial generi una solució, aquesta serà basada en una lògica humana. La més popular és l'utilitarisme: el corrent filosòfic abanderat per Bentham i Stuart Mill (ambdós del segle XVIII – de fet, eren parents). Segons aquest pensament, és moral, i és bo, allò que aporta la quantitat més gran de felicitat – és a dir, allò que és més útil. I segons aquest pensament, una IA que consideri que una persona serà infel·lic (és a dir, que tindrà una felicitat negativa), conclourà necessàriament que és millor que aquesta persona deixi d'existir.

Tornant a la qüestió que ens ocupava, el més probable és que s'assenyalin una sèrie de grups que haurien de rebre vacunació en primera instància, i que la resta es distribueixi de forma gradual, reduint aquest problema a una qüestió logística. És possible, també, que una part de les dosis la rebin clíniques privades, i

que les venguin a la població a preus de mercat. Tot i que els preus de venda al públic seran molt alts, i inaccessibles a part important de la població, formen un incentiu necessari perquè els productors accelerin la producció i redueixin els temps al màxim.

El segon detall que recordo d'aquella tarda de març, és que en acabar-se la pel·lícula, vam desconnectar

l'HDMI i la tele mostrava un programa d'actualitat d'una cadena espanyola. La poca seriositat amb la qual es tractava la pandèmia, contrastat amb el to desesperant de les dues hores de cine que acabàvem de veure, va ser d'una entitat tan gran que encara ho recordo avui, sis mesos després.

DOSSIER: EL CANT CORAL A LA Cerdanya

Carol en Musique

MICHEL KOMAROFF

2007. Sota la direcció de Daniel Martín participen per primera vegada a la Trobada de Corals de Talló.

La coral va néixer d'una trobada entre un músic i alguns habitants de la Vall del Querol (*Vallée du Carol*) desitjosos de cantar... Va començar amb cinc veus i tres instrumentistes. Avui la coral compta amb vint-i-nou coristes, animats pel plaer de descobrir la seva veu i de cantar junts.

Amb un entusiasme compartit, els cantaires entonen grans àries d'òpera, del barroc i música renai-xentista però, també us faran vibrar amb el swing dels ritmes de l'Amèrica central i de l'Àfrica, tot passant pel Gòspel i l'opereta. Tanmateix, us guiaran pels camins secrets de la música religiosa, per tot seguit redescobrir els clàssics catalans, seguits de la cançó francesa. Un repertori variat que ens permet compartir conjuntament, cantants i públic, nombroses i agradables sensacions.

Els i les cantants provenen de: Portè, Porta, la Tor de Carol, Enveig, Ur, Angostrina, Dorres, Palau de Cerdanya, Oveja, Puigcerdà, Llivia, la Cabanassa, Eina, St. Pere dels Forcats, el Pas de la Casa, Targasona, Bolquera, Font Romeu i Odelló.

Des de la temporada 2006-2007, la coral CAROL EN MUSIQUE ha fet més de cinquanta concerts a França, Espanya i Andorra. La coral ha tingut el plaer de cantar les seves melodies per tota la Cerdanya i el Capcir. El nostre entusiasme i les ganes de compartir la música amb els habitants del nostre país, ens ha fet cantar amb altres formacions corals de la Cerdanya i del Capcir, fins i tot de Rennes al Coll del Pimorent.

2008. Simpàtica performance a la IX Trobada de Corals.

La sol·licitud de l'Ensemble Instrumental de l'Ariège, va portar a una part dels nostres coristes a cantar en l'espectacle "El Camí dels Bons Homes" (basat en la tragèdia càtara) en llocs emblemàtics com el Parc de la prehistòria de Tarascó (*Tarascon-sur-Ariège*), el Casino d'Ac (Ax-les-Thermes), Pàmies (*Pamiers*), Vilamostaussou (*Villemoustaussou*) o la cova de Bédeilhac.

Per tal de promoure el cant coral, vam fer una crida a músics professionals cerdans que van compartir amb nosaltres el seu saber fer i la seva alegria per la música: la Laia MARTIN als inicis i Nicolas LICCIARDI posteriorment.

L'actual formació coral amb Òscar Sánchez a la direcció.

L'associació "CAROL EN MUSIQUE" també va fer una crida a cantants de renom nacionals i internacionals per ensenyar els secrets de la veu als nostres co-ristes i també a altres cantants de la Cerdanya i d'arreu.

Volem donar les gràcies als nostres nombrosos mecenes locals, al Consell Departamental, als ajunta-

ments de Porta, la Tor de Carol, Enveig, Ur, Angostrina, Dorres, Palau de Cerdanya i Oceja. El seu suport ens ha permès fer que les nostres cançons ressonin millor a les nostres valls. Finalment, gràcies a Daniel MARTIN qui va ser el primer director del cor i a l'Òscar SÁNCHEZ qui ho és des del febrer de 2017.

El Cor Transfronterer de Cerdanya

MICHEL KOMAROFF

2012. Primer concert del CTC a Sant Domènec de Puigcerdà. Amb l'orquestra Adagio d'Andorra.

Bernard Canredon, qui va ser director de la coral L'Ensemble Vocal de Cerdagne i de la Capella de Santa Maria de Puigcerdà va morir el 3 de juny de 2010, deixant una profunda empremta a la Cerdanya pel seu carisma i la seva aportació a la cultura musical, tot facilitant a molta gent la descoberta del cant coral a un gran nivell. En la cerimònia religiosa, acompanyada per cantaires que havien estat sota la seva direcció, va sorgir la idea de fer un concert per honrar la seva memòria. Així doncs, el 4 de juny de 2011, a Oceja, es va dur a terme un petit projecte transfronterer que implicava les corals Capella de Santa Maria de Puigcerdà i Carol en Musique. Evelyne Schwab, directo-

2012. Glòria d'Antonio Vivaldi, sota la direcció d'Evelyne Schwab a Sant Domènec de Puigcerdà.

ra de coral a París i ajudant de Bernard Canredon, va dirigir aquest concert amb l'acompanyament al piano de Nicolas Licciardi, el seu darrer deixeble.

A partir d'aquest homenatge va veure la llum el COR TRANSFRONTERER DE Cerdanya, després de l'acord entre la directora Evelyne Schwab i Carme Baulenas i Daniel Martin, directors de les corals Capella de Santa Maria i Carol en Musique respectivament.

2014. Rèquiem de Wolfgang A. Mozart, sota la direcció de Catherine Metayer amb Els Petits Cantors del Principat d'Andorra i l'orquestra Adagio a Sant Pere de Galligants. Girona.

La creació del COR TRANSFRONTERER DE Cerdanya té un caràcter singular en el nostre territori, ja que pretén donar relleu a un patrimoni immaterial com és la música. Actualment, la població del nostre territori no té la possibilitat de gaudir de la pràctica o de l'audiència en directe de la música per a grans cors, patrimoni que és habitual en entorns urbans.

2016. Rèquiem de Gabriel Fauré, sota la direcció d'Evelyne Schwab a Sant Domènec de Puigcerdà. Nicolas Licciardi al piano.

El projecte del Cor Transfronterer té vocació d'inscriure's en la vida cultural del territori. Els assajos són bilingües, donen valor al català iniciant als francesos en el català i als catalans en el francès. El projecte reuneix cantaires dels dos costats de la frontera cerdana,

així com cantaires de l'Alt Urgell, Andorra, Tolosa i d'altres comarques catalanes que s'hi han adherit espontàniament. Es tracta, doncs, d'una unió viva i real de cantaires de tot el territori amb l'objectiu d'agrupar els esforços de la pràctica musical al voltant d'un projecte comú.

D'altra banda, el nostre Cor és l'única entitat cultural transfronterera de caràcter artístic que representa la globalitat del territori cerdà. Així, donem a conèixer la Cerdanya en les nostres sortides més llunyanes: Andorra, Arès, Girona, Ille-sur-Têt, la Seu d'Urgell, Port-Vendres, Prada de Conflent, etc.

Aquest any celebrem els nou anys d'existència del COR TRANSFRONTERER DE CERDANYA. Compta amb unes 54 veus d'ambdós costats de la frontera, quins han cantat sota les mestries de Evelyne Schwab, Catherine Metayer i Corinne Aubert. Ha compartit projectes amb l'Orquestra Adagio d'Andorra amb el concertino director Jordi Albelda, Els Petits Cantors del Principat d'Andorra, Le Grand Choeur du Bassin d'Arcachon-Colcanto, L'Orfeó Andorrà i la coral Rocafort de Sant Julià de Lòria. Tanmateix, ha comptat amb la participació activa de la soprano Anne-Laure Touya i el baríton Antonio Guirao, i d'altres músics i cantants solistes de rellevància.

2018. La Misa Tango de Martin Palmeri, sota la direcció de Corinne Aubert amb le Grand Choeur du Bassin d'Arcachon-Colcanto; Anne-Laure Touya solista; N. Licciardi piano; G. Pereyra bandoneó; A. Zede contrabaix; a Sant Domènec de Puigcerdà.

D'esquerra a dreta: Óscar Sánchez; Corinne Aubert; Carme Baulenas; Anne-Laure Touya; G. Pereyra.

Després del *Glòria d'Antonio Vivaldi*, dut a terme durant el 2012 i principis del 2013, van seguir el *Rèquiem de Wolfgang A. Mozart* durant el 2014 i 2015, el *Rèquiem de Gabriel Fauré* 2016 i 2017 i la *Misa Tango de Martin Palmeri* 2018. El 2019, el COR TRANSFRONTERER DE Cerdanya ha iniciat un nou projecte: *La Petite Messe Solennelle de Gioachino Rossini* sota la direcció del mestre Guerassim Voronkov.

Els assajos tenen lloc a UR (sala polivalent de l'Ajuntament), i a Puigcerdà (Escola Alfons I), i estan acompanyats al piano per Nicolas Licciardi, primer premi del Conservatoire National Supérieur de Paris, nascut a Ur, que posa el seu talent al servei d'aquest ambiciós projecte. La directora de la Capella de Santa Maria de Puigcerdà, Carme Baulenas és l'encarregada de la direcció de l'aprenentatge de l'obra, assistida per Oscar

Sánchez director de Carol en Musique.

Per tirar endavant els diferents projectes ha estat i és necessari el suport econòmic d'ambdós costats de la ratlla. Per una banda, el del Conseil Départemental des Pyrénées Orientales, mitjançant els microprojectes transfronterers, així com el dels ajuntaments de Cerdanya-Capcir, i per l'altra el de la Diputació de Girona i el dels ajuntaments de la comarca de Cerdanya.

2019. La Misa Tango de Martin Palmeri a Sant Julià de Lòria, Andorra amb la col·laboració de l'Orfeó Andorrà i la coral Rocafort de Sant Julià de Lòria.

El Conjunt Vocal i Consonant

LLUÍS OBIOLS PEREARNAU

El setembre de l'any 2014, després d'unes setmanes de parlar-ne, l'entusiasme de l'Oriol Mercadal va concretar-se en una primera reunió del que hauria de ser un nou cor. Volíem crear un grup reduït de cantaires, prou autònoms per defensar individualment la seva veu, que ens permetés preparar nous repertoris i, sobretot, passar-nos-ho bé fent el que ens agrada fer: cantar. L'inici d'una agrupació d'aquestes característiques, els membres de la qual, a més, ja formaven part d'un (o dos, o tres!) altres cors, sempre implica un temps de consolidació, de canvis en les persones i de definició d'un estil i d'un repertori propis. A més, la intenció de funcionar de forma molt autogestionada, fent el que teníem ganes en cada moment, també va alentir aquest procés. El grup mai ha tingut director ni directora: els seus diferents membres han proposat i debatut el repertori, i cada peça ha estat dirigida per qui n'ha tingut ganes en cada moment. Un sistema més lent, clar que sí, però que ens ha permès treba-

llar amb comoditat, aportar diversitat i flexibilitat a l'agrupació, i no carregar excessivament ningú de feina. L'Escola Municipal de Música de Puigcerdà ens va facilitar una aula per als assajos, que vam decidir fer cada dues setmanes.

2017 – Concert a l'església de Sant Pere d'Alp.

2015 - XVI Trobada de Corals de Talló.

Per no tenir, no teníem ni nom! De fet, la Trobada de Corals de Talló de l'any 2015 va ser l'excusa per batejar el grup, quan l'organització ens va haver de presentar com "un conjunt vocal". Això va acabar fent-nos decidir per un nom d'aquells que, al principi, no acabava de convèncer a ningú, però que s'ha anat consolidant. Aquell "conjunt vocal", format per persones de les dues Cerdanyes, de l'Alt Urgell i de més enllà, totes tan diverses i diferents entre elles, va acabar anomenant-se "Conjunt Vocal i Consonant", precisament per remarcar aquesta diversitat.

Després d'uns mesos de consolidació del grup i de diverses actuacions, el desembre de l'any 2017 ens deixava sobtadament l'Oriol, una de les ànimes del grup, tot just l'endemà d'un assaig. Va ser un cop dur pel

grup i per tots els membres que, a poc a poc, vam haver d'acostumar-nos a les entrades dels tenors sense sentir-hi la seva veu. Malgrat tot, el grup ha continuat tirant endavant, preparant repertori i fent algunes actuacions, fins que la pandèmia pel coronavirus Covid-19, com a totes les agrupacions corals i instrumentals, ens ha interromput imprevisiblement els assajos i els projectes, el març de 2020. Un repte per a nosaltres i també per al futur immediat del món musical del nostre país, en un context de canvis i incerteses que haurem de superar amb paciència i amb imaginació.

2019 – XX Trobada de Corals de Talló.

Links vídeos

Video CVC Trobada corals comarques de Lleida la Seu d'Urgell

<https://youtu.be/dV8bngWoO-g>

2017 Concert a la Seu

<https://www.youtube.com/playlist?list=PLcUcMbw3VicvV37PGovMAiPkCMtiwF80Q>

Les Camilleres de Sallagosa

GERMAIN MALÉ

El conjunt vocal *Les Camilleres* celebra aquest 2020 els seus 50 anys. És una coral mixta fundada per un grup de sallagosards nostàlgics de les tradicions del nostre país: en Marcel Margall, capdavanter del grup, en François Ester, llavors alcalde de Sallagosa, i en Germain Malé, director autodidacte i voluntari que des de l'inici fins ara ha dirigit la coral. Ells van ser el cor d'aquest petit grup.

L'inici d'aquest conjunt, l'any 1970, fou la reactivació de les caramelles, albades ofertes al poble la vigília de Pasqua, amb la tradició que els oients, a canvi, els oferien gormanderies, especialment ous i embotits, per fer un bon tec i xerinola després de l'esforç. Aquestes albades, anomenades "goig dels ous" al Rosselló, tenien la particularitat de dir-se "Camilleres" a Cerdanya, segons sembla, pels llargs camins a recórrer entre les nombroses cases de pagès del país, cosa que es feia generalment cantant.

Primers temps de Les Camilleres.

Així, després d'una ràpida transformació el conjunt es constituí en coral, gràcies a l'extensió del seu repertori i aquesta prengué el nom de *Les Camilleres* en record de les seves arrels. El reclutament dels cantaires, la majoria dels quals no són d'origen català, s'efectuà en el conjunt de la Cerdanya, sense fronteres i més enllà.

La coral té i ha tingut sempre la particularitat de cantar només obres d'origen i d'expressió catalanes, cosa que no constitueix cap limitació quan es coneix la riquesa del patrimoni cultural del nostre país. En efecte, el seu repertori, on hi ha un gran lloc pels cants de tradició oral, s'estén des de l'edat mitjana fins als nostres dies. Alguns d'aquests cants han estat arranats pel director, qui també ha compost la música del poema *Ceretània* de Jordi Pere Cerdà.

2004 – V Trobada de Corals de Cerdanya a Talló.

L'activitat de *Les Camilleres* és multiforme. Més enllà dels compromisos tradicionals: Pasqua, Nit de Nadal (Missa del Gall) i ara, "festa de la música", la coral efectua molts concerts, alguns dels quals són de caràcter didàctic, promoguts per organismes, institucions i ajuntaments, als quals és convidada. Els cantaires aprecien particularment els intercanvis, sempre enriquidors, amb altres formacions. Amb aquest esperit, participem regularment a trobades de corals, algunes de les quals hem organitzat també en terres de Cerdanya. Cal destacar que la coral ha gravat tres discos: un en vinil (1990) i dos CD (2005 i 2015).

010 – Celebració dels 40 anys. Santa Eugènia de Sallagosa amb la cobla La Mil·lenària de la Catalunya Nord.

El conjunt s'ha desplaçat principalment pels Països Catalans (sovint a Barcelona i fins a l'Alguer a Sardenya), però també a diverses regions de França (Occitània, País Basc, Bretanya, Comtat de Niça, nord de França...) i fins i tot a les Illes Canàries. Va inaugurar el 2008 amb un concert el Festival de Música Clàssica d'Ix; el 2009 va oferir dos concerts a París, un d'ells amb la presència del delegat del govern de Catalunya a França; el 2016 va representar la Catalunya Nord a l'homenatge coral a Rafael Patxot organitzat per la Diputació de Barcelona i la FECEC a l'Auditori de Barcelona el 2016. També la televisió francesa ha recordat el treball de *Les Camilleres* fent-los protagonistes de diverses emissions.

2015 – XVI Trobada de Corals de Cerdanya a Talló.

Molts trofeus han coronat l'èxit de la seva activitat el llarg de 50 anys al servei de la cultura catalana (un bon testimoni n'és el guardó del Cerdà de l'Any), dins d'un caire de germanor tot guardant un caràcter espontani, tal com deia el nostre gran poeta català Jordi Pere Cerdà en el seu text de benvinguda "Enhorabona a Camilleres" on honorava el nostre primer disc: "(*Les Camilleres*) tenen olor de terme obert, com qui diria d'herba de pastor, de coscolls i de bolets agrestos".

—
Links vídeos

**Auditori de Barcelona Homenatge
a Rafael Patxot 27 de febrer de 2016**

<https://youtu.be/N8TILAUflqg>

<https://youtu.be/2D8KHqjT1ro>

—

2017 El Sr. Germain Malé, director de les Camilleres,
va ser escollit Cerdà de l'Any 2016.

Capella de Santa Maria de Puigcerdà

SALUT MARQUINA

El naixement de la Capella de Santa Maria de Puigcerdà va tenir lloc el 1996, coincidint amb la restitució de l'orgue parroquial de l'església de Sant Domènec. Per a aquella ocasió, en Sebastià Bosom (director de l'Arxiu Comarcal de Puigcerdà) i en Salvador de Montellà, van escriure i publicar el llibre *Orgueners, orgues i organistes de Puigcerdà*. Va ser així com, en un document del segle XV, van trobar la primera referència històrica de la Capella de música, la qual va tenir una vida més o menys continuada fins a la seva dissolució, l'estiu de 1936. Aquest fet va motivar a Salvador de Montellà a restablir l'antiga *Capella de Música de Santa Maria de Puigcerdà*.

1997. Primera actuació de la Capella. Missa de la Sagristia.

Així doncs, el novembre de 1996, un petit grup de persones vàrem començar a trobar-nos sota la seva direcció, amb l'objectiu de fer música, unificar les veus i cantar. Aquesta nova Capella va recuperar els objectius de l'antiga: solemnitzar la litúrgia parroquial i altres celebracions religioses, així com potenciar i enriquir la tradició musical i coral de la Vila de Puigcerdà i la Cerdanya.

Actualment la Capella està formada per un conjunt vocal mixt de més d'una trentena de veus repartides en quatre cordes, amb una formació musical i coral diversa. El repertori que interpretem és molt ampli, i va des del Renaixement als nostres dies: polifonia religiosa, cançó popular catalana, cançons d'autor, musicals, nades, etc.

La Capella ha dedicat aquests ja quasi 25 anys a enriquir la vida cultural de la Cerdanya. Al llarg d'aquest temps hem solemnitzat misses a Puigcerdà i arreu de

2000- Festival de Llívia.

2003- Concert comiat del director i fundador de la coral, Salvador de Montellà.

2004 Concert al Casino. Dir. Bernard Canredon.

la comarca i fora d'ella, i hem organitzat concerts, trobades, i participat en nombrosos actes culturals, així com en casaments i funerals.

2006. Trobada de corals de Talló. Directora Diana González.

Entre les actuacions més destacades que fem al llarg de l'any cal anomenar les tradicionals Misses de Cap d'Any i de la Sagristia de Puigcerdà, i d'arreu de la comarca: Bellver, Quadres, Ger, Queixans, Vilallobent, Santa Eugènia de Nerellà, així com a Sant Julià de Lòria (Andorra). La Capella ha participat també en actes diversos com el Festival Internacional de Música de la Vila de Llívia, les Jornades Europees del Patrimoni, a la Trobada de Corals de Cerdanya, la Trobada de Corals a la Residència d'Avis, el Dia Internacional de la Música, el Poema de Nadal d'en Josep M. de Segarra, en actes en benefici de la Marató de TV3 i a la Setmana cultural del Roser de Puigcerdà. Per celebrar els 20 anys de la Capella vam fer una breu estada a Roma, entre pluja i neu intenses, on vam solemnitzar una missa a l'Església de Santa Maria de Montserrat. També hem col·laborat amb altres corals i formacions musicals, com la ja desapareguda *Ensemble vocal de Cerdanya o Carol en Musique*. Molts dels membres de la Capella hem intervingut en el *CTC (Cor Transfronterer de Cerdanya)* des del seu inici el 2012.

2007. Trobada de corals de Talló. Director Daniel Martin.

La formació coral va fer un petit salt als mitjans de comunicació intervenint a la Missa de diumenge de TV2, i al programa Divendres de TV3.

2016. Concert a Sant Domènec de Puigcerdà. Directora Carme Baulenas.

Els directors i directores que ens han liderat des de l'inici són en Salvador de Montellà, iniciador del projecte, el ja desaparegut Bernard Canredon, la Diana Gonzalez, en Daniel Martin, i la Carme Baulenas, que encapçala la Capella amb gran entusiasme des de ja uns 10 anys.

2016. Cantada de Nades al carrer.

El piano ha estat sempre un gran aliat de la Capella, amb magnífiques intèrprets que ens han acompanyat en nombroses actuacions: Carme Carrillo, Elena Carrillo, Tania Todorova, Diana Gonzalez, Jean Murray, Laia Martín, i actualment, en Nicolas Licciardi.

2016. Trobada de Corals a les Escaldes.

Som doncs una entitat cultural cerdana formada per gent que ens agrada cantar, i que treballem per la cultura d'una manera voluntària. La millor recompensa a aquest esforç són els aplaudiments del públic que ens fa tirar endavant i continuar treballant.

—
Link

<https://capelladesantamaria.wixsite.com/capellasantamaria/video>
—

2016. Concert a la Nit dels Cerdans.

2019. Concert a Sant Domènec de Puigcerdà.

Coral Cerdanya Canta

MARIA DEL CARMEN RAMON

La **Coral Cerdanya Canta** es va fundar l'any 1992 per Maria del Carmen Ramón Rodríguez a l'Escola Municipal de Música "Issi Fabra", de la qual llavors era la directora. La seva primera actuació va ser el 21 de juny, Dia de la Música, en el festival de fi de curs de l'Escola de Música, la inauguració de l'escola i l'homenatge al mestre Issi Fabra.

En el mateix any, però el dia 1 de maig, s'inaugura la coral infantil **Els Petits Cantaires**, dirigida també per Mary Carmen Ramón i llavors dins de la seu de l'Escola Municipal de Música. Més tard es va fer un conveni entre l'Escola Municipal de Música Issi Fabra, la Coral Cerdanya Canta i l'Ajuntament de Puigcerdà, pel manteniment de la coral infantil.

1993. Nades al carrer. Puigcerdà.

Aquell mateix any va participar en la Nit de Santa Llúcia de les Lletres Catalanes.

La Coral sempre hi ha col·laborat, amb entitats de la Cerdanya per diversos actes culturals, com l'Escola Municipal de Música "Issi Fabra", la parròquia de Puigcerdà en les Vetllades Líriques pro-orgue dels anys 94-95-96-97, l'Ajuntament de Puigcerdà, cantant l'Himne Cerdà cada any el dia abans de la Festa de l'Estany, la Setmana Cultural del Roses, o diferents festes de la Vila o la comarca.

L'any 1995 es desvincula de l'Escola Municipal de Música i es forma com a Associació sense ànim de lucre, federant-se a la FCEC (Federació Catalana d'En-

titats Corals). Des de llavors, els cantaires són socis, aportant una quantitat mensual per a mantenir la Coral. També compta amb socis col·laboradors que fan una petita aportació anual.

El 5 de maig de 1996 a la Coral li toca organitzar el 26è *Aplec de Cant Coral de la Demarcació Osona-Ripollès-Cerdanya* de la FCEC. És un dia totalment festiu a on la Coral acull a més de 280 cantaires que fan un concert a l'església de Sant Domènec i amb un cant comú de totes les corals homenatjant a Mossèn Cinto Verdguer en el seu Aniversari.

En el transcurs d'aquests anys la Coral ha participat en totes les activitats que organitza la FCEC dins i fora de la seva demarcació i en trobades organitzades per altres corals arreu de Catalunya (Sant Feliu de Guíxols, Platja d'Aro, març Coral, etc.).

El setembre de 1998 la Coral és escollida per a cantar la missa que va acollir a totes les Penyes Blaugranes del món a Puigcerdà.

2000. Concert al Palau de la UNESCO a París.

L'any 2000 la Coral porta els seus cants al país veí, participant en el *VI Festival Internacional de Cant Coral* de París. Va oferir un concert a l'església de Montparnasse, al cim de la Gran Arc de la Defensa i al Palau de la UNESCO va cantar la sardana "Puigcerdà terra estimada", del mestre Issi Fabra.

Aquest mateix any, participa en el Palau Sant Jordi de Barcelona en el macroconcert dels 150 anys de Cant Coral de Catalunya.

És nomenada per a Cerdà de l'Any, quedant com a finalista i s'encarrega d'organitzar un concert a Puig-

cerdà del *Catalunya Coral*. També col·labora amb la *Marató de TV3* que va estar a Puigcerdà filmant.

2000. *Els Petits Cantaires* al Museu Cerdà de Puigcerdà.

Des de la Coral es vol fomentar el cant coral en els joves i recupera la perduda coral infantil *Els Petits Cantaires* dirigits per Maria del Carmen Ramón. Ells recuperaran la tradició de cantar nadales i les caramelles el dia de Pasqua.

El 2001 la Coral segueix difonent la seva música per l'estranger i al gener viatja cap a terres italianes, canta la missa de 5 de la tarda del 3 de gener a la catedral de Sant Pere del Vaticà i ofereix 3 concerts, un a la *chiesa Valdese* de Roma, a la *chiesa de St. Joan Battista* de Signa i a la basílica de Sta. Maria de Montecatini.

2003. *Festa de l'Estany de Puigcerdà*. Tradicional cantada de l'Himne Cerdà.

En aquest any participa per tercera vegada en la Setmana Cultural del Roser, en la Diada de Cerdanya, així com molts altres anys en diferents Festes Majors de pobles de la Comarca i en els Goigs de la Mare de Déu de la Sagristia des de fa 9 anys.

Seguint amb el foment de la música als joves també es crea des de la Coral una altra coral infantil **Els**

Mini Cantaires, nens i nens de 4-5 i 6 anys.

2001. *Coral Els Mini Cantaires*

En el 2002, la coral celebra el seu 10è Aniversari i per aquest motiu ha editat un Disc Compacte enregistrant per primera vegada cantant l'Himne Cerdà i la sardana del mestre Issi Fabra "Puigcerdà terra estimada". La presentació i el llançament al mercat va ser el 2 de febrer de 2002.

Dins dels actes del 10è Aniversari, el mes d'abril organitza una Trobada de Corals a on es convida a les corals *Cypsella*, de Sant Feliu de Guíxols, *l'Amarant*, de Bigues i Riells, *Cor Laietà*, de Barcelona i *Altzaga Abesbatza*, del País Basc. Faran un cap de setmana de treball i un concert al Casino Ceretà de Puigcerdà.

És nomenada per a Cerdà de l'Any, quedant com a finalista. També organitzen el 5 de maig el 32è *Aplec de Cant Coral de la Demarcació Osona-Ripollès-Cerdanya* amb la participació de 10 corals i més de 280 cantaires a l'escenari.

2002. *Exposició a l'Arxiu Comarcal de Cerdanya "10 anys donant la nota"*.

De l'1 al 19 de maig, a l'Arxiu Comarcal estarà oberta l'exposició "10 anys donant la nota", amb fotos, vídeos, anècdotes, cartells, records d'aquests anys de la Coral.

Per finalitzar l'any, al mes d'octubre fan un viatge al País Basc i Galícia.

2002.

L'any 2003 dins de la Coral es crea un nou conjunt vocal: **El Cor de Cambra Cerdanya Canta**, format per deu persones i amb l'objectiu de difondre un tipus de música més especialitzada en diferents temes, com pot ser la música del Renaixement, espirituals negres....

Organitzen la *II Trobada de corals* amb participació de corals de Madrid, Mallorca i Valls. També al mes de setembre viatgen al centre d'Espanya, on ofereixen un concert a Pozuelo de Alarcón.

En el 2004 podem destacar la *III Trobada de corals*, la col·laboració amb la *Marató de TV3* i el creuer que realitzà per les Illes Gregues, Itàlia i Croàcia.

En el 2005, realitzen la primera *Roda Coral*, amb corals del Bages i Berguedà i juntament amb els Pe-tits Cantaires l'organització del 32è *Juguem Cantant* del Secretariat de Corals infantils de Catalunya de les comarques Gironines i Osona.

Per tercera vegada, la Coral Cerdanya Canta ha estat finalista en el guardó del *Cerdà de l'Any* en el 2005.

2003. Cor de Cambra Cerdanya Canta.

L'any 2006 la Coral realitza una trobada de corals amb corals d'Erandio, el Principat d'Andorra i València. També viatgen tots plegats a la Xina amb diferents acompanyants.

En el 2007 celebren el seu 15è Aniversari amb un gran Aplec Coral, convidant a 9 agrupacions corals de Catalunya, Andorra i Espanya.

Tot i desvincular-se de la Federació Catalana d'Entitats Corals, la Coral Cerdanya Canta, cada any intenta organitzar una trobada de corals, convidant a diferents agrupacions corals d'arreu del país o també del país veí, França, com l'any 2018, o Andorra, com en diverses ocasions.

2006.

Des dels seus inicis la Coral ha participat en les *Trobades de Corals de la Cerdanya*, celebrades a Talló, durant 20 anys seguits.

Així com durant 16 anys també ha participat en la *Trobada de Corals de la Residència de Puigcerdà*, col·laborant amb la Coral **Els Grans Cantaires**.

Coral els Grans Cantaires

2017. Trobada de Corals de la Residència de Puigcerdà.

d'aquests 25 anys, la coral viatja a Praga a on participa en el "Prague Autumn Choral Meeting", una trobada coral que acollia corals de tota Europa. La directora de la coral va ser encarregada de dirigir un cant comú amb totes les corals participants.

2017. "Prague Autumn Choral Meeting", Praga, Txèquia.

A l'any 2018, dins de la coral sorgeix un nou grup coral, un cor de joves, **A 4 cors**, 12 joves amb un repertori molt més modern i més desimbolt. Dirigits per la Mary Carmen Ramón, es van estrenar amb un concert dins de la Setmana Cultural del Roser 2018.

2020. Actuació al Casino Ceretà de la coral A 4 Cors.

El repertori de la coral es nodreix de gran quantitat de cançons basades en el folklore mundial, passant per la música sacra i nombrosos Goigs dels diferents patrons i patrones dels pobles de la comarca, i també incorpora cançons tant de bandes sonores i musicals com d'autors moderns i pop: ABBA, Beatles, Mike Oldfield, Nino Bravo, Joan Manel Serrat, Rosana, Leonard Cohen, Adele, Lady Gaga.

La forma gent de totes les edats i de tota la comarca, amb un objectiu comú, cantar i passar-ho bé.

Enguany, any 2020, és un any molt atípic: fa més de 6 mesos sense poder assajar, i la incertesa de tot el que succeirà també passa per tots els membres de la nostra coral, que es va fent gran i necessita el suport de veus noves i joves.

2015. Missa de Festa Major de Queixans.

2019. Trobada de Corals de Cerdanya a Talló.

Esperem que ben aviat ens puguem retrobar en assajos i concerts.

SALUT I VISCA EL CANT CORAL!!!

Links

<https://es-es.facebook.com/cerdanyacanta/>

Coral de l'escola municipal de música "Issi Fabra" de Puigcerdà

CARME BAULENAS

El novembre de 1992 es va reunir una colla de mainada per començar a assajar dirigida per Mª Carmen Ramon, havien nascut "Els Petits Cantaires". Van fer la seva primera cantada l'1 de maig del 1992 al local social de la Penya blaugrana, interpretant l'*Himne Cerdà* i l'*Himne del Barça*.

1992. Cantada el dia de Santa Ceília. Església de Sant Domènec de Puigcerdà.

La formació a mitjans dels anys noranta del segle XX. Puigcerdà.

2003. Actuació a la IV Trobada de Corals de Cerdanya a Talló. Dir. M.C. Ramón.

Van passar com a coral de l'Escola Municipal de Música "Issi Fabra" de Puigcerdà (EMMIF) quan el Cant Coral va començar a ser obligatori en el currículum de matèries de l'escola de música. Llavors es va establir un conveni a tres bandes entre l'Ajuntament de Puigcerdà, la Coral "Cerdanya Canta" i l'Escola Municipal de Música "Issi Fabra". Van ser membres del Secretariat de Corals Infants de Catalunya (SCIC) i hi va arribar a haver tres grups de diferents edats.

2006. Actuació a la VII Trobada de Corals de Cerdanya a Talló. Dir. M.C. Ramón.

Actualment, La Coral de l'EMMIF està dirigida per Marc S. Pons i Carme Baulenas i formada per tres grups segons l'edat i nivell de l'alumnat de l'escola:

- . 1r cicle: alumnat de 1r i 2n de Nivell elemental.
- . 2n cicle: alumnat de 3r i 4t de Nivell elemental.
- . 3r cicle: alumnat de Nivell mitjà i CMP (Conservatori de Música dels Pirineus).

2014-2015. Actuació final de curs al Casino Ceretà de Puigcerdà. Dir. C. Baulenas.

Els diferents cors participen en les Audicions trimestrals de l'EMMIF i també en les activitats que organitza:

. L'Ajuntament de Puigcerdà: Concert per la Marató de TV3, Trobada de Corals a la Residència dels Avis.

. El Consell Comarcal de Cerdanya (Trobada de Corals de Talló).

. Residència dels Avis de Puigcerdà: Cantada de Nades.

. Projecte Coral del Conservatori de Música dels Pirineus i Escoles de Música de Berga, Puigcerdà i la Seu d'Urgell (només 2n i 3r cicle).

2017. 1992. Cantada el dia de Santa Cecília. Museu Cerdà de Puigcerdà.

—

Link

<https://www.youtube.com/channel/UCVET-mvQqdDBxqZjdD1fxbw>

—

2020. Audició coral de l'EMMIF al Museu Cerdà de Puigcerdà. Curs 2019-20. Dir. M. Pons.

Coral de Bellver

PAU RECHA

2018. La Coral de Bellver debuta a la XIX Trobada de Corals de Cerdanya a Talló, amb una gran rebuda del públic.

La coral neix a raó de la inquietud mostrada per un grup de persones de Bellver amb ganes de cantar i compartir.

Els assajos comencen el gener del 2018, dirigida pel compositor i músic Pau Recha. Després de vuit mesos, s'estrenen a la XIX Trobada de Corals de Talló el 2018 i, a partir d'aquell moment, comencen a cantar en diferents actes de Bellver.

Cantar reconforta i alegra l'esperit, i si som escoltats encara més. És per això que les ganes de cantar són tantes, que ja pot ploure, nevar o fer molta calor, que els cantaires de Bellver no es volen perdre ni un assaig per tal de poder-ho fer. Com a director, en dono fe.

D'una coral de trajectòria tan curta, només puc dir, o demanar, que no s'aturi davant de cap adversitat, i que l'entusiasme dels seus components es transmeti de generació en generació i allargui aquesta trajectòria en el temps.

La veu humana és un dels instruments de música més fantàstics d'escoltar, i el fet de fer-ho en grup encara em sembla més extraordinari. Així que agrupem-nos i cantem, i no deixem de fer-ho mai, per no perdre aquesta alegria que caracteritza a tots els cantaires de les corals.

2019. La Coral de Bellver a la XX Trobada de Corals de Cerdanya a Talló.

Coral Flor de Neu

SARA ALIAGA

Va començar a caminar el 1992, lligada al Club de Jubilats Sant Jordi de Puigcerdà, en aquells primers anys la direcció de la coral va estar en mans del músic Conrad Oliver.

2004. V Trobada de Corals de Cerdanya a Talló.

A finals dels anys noranta del segle passat, va agafar la direcció la Tània Todorova, professora de l'Escola Municipal de Música 'Issi Fabra' de Puigcerdà. Sota la direcció de la Tània, la coral agafa una nova embranzida participant en diferents trobades de corals de Catalunya i el 2003 graven el CD "Coral Flor de Neu" amb vint-i-una cançons del seu repertori.

2003, CD "Coral Flor de Neu".

El gener de 2005 canten en l'homenatge a Josep Lluís Ortega Monasterio, que es va celebrar al Casino Ceretà de Puigcerdà amb motiu de la inauguració de l'estàtua que el representa al jardí de l'Escola de Música.

2005. VI Trobada de Corals de Cerdanya a Talló. Dir. Tània Todorova.

El juny de 2007, en la Trobada de corals organitzada per 'Caixa de Catalunya', pugen a l'escenari del 'Gran Teatre del Liceu', cantant cançons tradicionals del seu repertori habitual, com ho havia fet en altres Trobades organitzades al 'Palau de la Música Catalana' i a l'església de Santa Maria del Mar, entre d'altres.

2009. X Trobada de Corals de Cerdanya a Talló. Dir. Tània Todorova.

2009. X Trobada de Corals de Cerdanya a Talló. Dir. Tània Todorova.

La jubilació de la Tània i que marxés de la comarca va portar que l'Albert Piñeira agafés la batuta de la direcció l'any 2010.

2010. XI Trobada de Corals de Cerdanya a Talló. Dir. Albert Piñeira.

El 2012 hi participa en la Trobada de Corals de Gent Gran organitzada pel Comú d'Andorra la Vella, des del Servei de Gent gran activa de la Conselleria de Social; i el desembre del mateix any celebra el seu vintè aniversari al Casino Ceretà amb un concert i el suport de les altres formacions del territori.

2012. III Trobada de Gent Gran d'Andorra la Vella. Dir. Albert Piñeira.

El 2017 va celebrar 25 anys de cants amb la mateixa força i il·lusió que el primer dia.

2017. Concert al Casal d'avis de Sant Domènec. Dir. Albert Piñeira.

2013. Poesia i Música – Cant de la Sibilla organitzat pel GRC al Museu Cerdà de Puigcerdà. Dir. Albert Piñeira.

La Coral Flor de Neu sempre ha estat una coral de veus mixtes coneguda carinyosament a la comarca com “la coral dels avis”, la qual ha estat, i és!, tot un exemple de tenacitat (organitzant intercanvis amb altres corals d'arreu del país), de força i de participació. Una coral que ha sigut sempre fidel als esdeveniments culturals de Puigcerdà i de la resta de la comarca on la seva presència és sempre aplaudida i estimada pel públic; citarem el *Dia de la Música*, *Trobada de Corals de Talló*, *Trobada de Corals de la Residència de Puigcerdà*, *Poesia i Música*, entre d'altres. Han participat solidàriament a la Marató de TV3 organitzades a Puigcerdà el 2000 i el 2016.

2016. Concert coral per La Marató de TV3 dedicada a l'ictus i les lesions medul·lars i cerebrals traumàtiques. Església de Sant Domènec de Puigcerdà.

2019. XX Trobada de Corals de Cerdanya a Talló. Dir. Albert Piñeira.

—
Link

<https://www.facebook.com/fhpuijcerda/videos/coral-flor-de-neu/355220298532919/>

—

La trobada de corals de Cerdanya de Talló

SARA ALIAGA

A Cerdanya ha existit una llarga tradició coral que s'inicià amb la formació de grups dedicats a la cantada de caramelles per les festivitats de Nadal i de Pasqua. Amb el temps, aquests grups van esdevenir autèntiques formacions corals mixtes estables que ampliaren el seu repertori i objectius. Avui, les corals cerdanes, són unes entitats culturals amb una llarga trajectòria, amb la participació de cantaires d'una banda i altra de la frontera i que comparteixen cantaires i músics. És potser per aquest motiu que el 2012 va néixer el projecte "Cor Transfronterer de Cerdanya" per tal de poder interpretar grans obres del repertori clàssic coral amb un gran nombre de veus.

Santa Maria de Talló (Bellver de Cerdanya), església romànica del segle XI.

La Trobada de Corals de Talló és la nostra festa del cant coral. Va començar amb l'objectiu d'oferir una activitat diferent per a les Jornades Europees del Patrimoni a Catalunya que, fins al 2017, se celebraven el

Estiu 2000. Reunió al Museu Cerdà per organitzar la Trobada de Corals de Cerdanya.

darrer cap de setmana de setembre. L'objectiu era la fusió del patrimoni monumental i el patrimoni viu; de l'església romànica de Santa Maria de Talló (la més gran de la comarca) i de les veus de la gent de Cerdanya. "Cerdanya una sola veu" sense fronteres. En definitiva el patrimoni global.

Lluny queda la primera reunió al Museu Cerdà l'any 2000 per organitzar la primera Trobada amb l'Oriol Mercadal, director del Museu, Sara Aliaga, tècnica de cultura del Consell Comarcal; Germain Malé director de les Camilleres de Sallagosa; Carme Cerezuela, directora de l'Ensemble Vocal de Cerdanya; Mary Carmen Ramon, directora de la Cerdanya Canta, el Joan Pous, alcalde de Bellver i president del Consell Comarcal de Cerdanya, qui ens va cantar els goigs de Talló mentre, el Salvador de Montellà, director de la Capella de Santa Maria de Puigcerdà, escrivia la música, i en Manel Figuera, llavors regidor de cultura de l'ajuntament de Bellver de Cerdanya.

2004. Cant Comú. V Trobada

Des d'aquell any 2000 fins avui, hem anat caminant gràcies a la fidelitat de les corals de Cerdanya i a la complicitat entre les àrees de cultura del Consell Comarcal de la Cerdanya i l'Ajuntament de Bellver de Cerdanya. El suport econòmic, essencial per a l'organització de les Trobades, ha vingut principalment de l'Ajuntament de Bellver de Cerdanya, del Con-

sell Comarcal de la Cerdanya i de l'Institut d'Estudis Ilerdencs de la Diputació de Lleida. Això no obstant, volem recordar la col·laboració de la Parròquia de Bellver, del Museu Cerdà de Puigcerdà en les cinc primeres Trobades, així com el suport econòmic puntual de l'Institut per al Desenvolupament i la Promoció de l'Alt Pirineu i l'Aran (IDAPA) i del Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana de la Generalitat de Catalunya (CPCPTC).

Els Petits Cantaires, el Cor de Cambra Cerdanya Canta, la Coral del Capcir, Carol en Musique, Eurídice, Cor Signum, Coral de l'Escola Municipal de Música "Issi Fabra" (EMMIF), a 4Veus, Coral de la Casa Pairal d'Andorra la Vella, el Cor ADIS, El Conjunt Vocal i Consonant, A 4 Cors i la Coral de Bellver.

Vint anys de germanor, de cantar els goigs a la Mare de Déu de Talló, que ha esdevingut el cant de cloenda de la Trobada al llarg d'aquests anys.

2006. Cant Comú. VII Trobada.

L'èxit d'aquella primera Trobada va permetre que el passat setembre de 2019, celebréssim la vintena edició de Trobades ininterrompudes. Malauradament, la Covid-19 ha colpejat la cultura, el món coral i la celebració d'esdeveniments col·lectius d'una manera inimaginable, obligant a posposar o suspendre tots aquells que formen part del calendari festiu de Cerdanya i del seu patrimoni cultural.

Moltes són les corals que han cantat a l'altar de Talló. La primera Trobada es va inaugurar amb les corals Capella de Santa Maria, Coral Flor de Neu, Coral Cerdanya Canta, Ensemble Vocal de Cerdagne i les Camilleres de Sallagosa, per aquest ordre. Altres han vingut després per una o per moltes Trobades:

Encoratjar i agrair als i a les cantaires, als directors i directores que estan el capdavant de les formacions corals: Carme Baulenas (Capella de Santa Maria de Puigcerdà, Coral EMMIF); Rafel Llobet (Cor Signum); Germain Malé (Camilleres de Sallagosa); Albert Piñeira (Coral Flor de Neu); Marc Pons (Coral EMMIF); Mary Carmen Ramon (Cerdanya Canta, Cor de Cambra Cerdanya Canta, Petits Cantaires, Coral Grans Cantaires, A4 Cors); Pau Recha (Coral de Bellver); Òscar Sánchez (Carol en Musique).

També als qui hi van ser: Carme Cerezuela (Ensemble Vocal de Cerdagne); Agnès Collard (Coral del Capcir); Salvador de Montellà (Capella de Santa Maria de Puigcerdà); Diana González (Capella de Santa Maria de Puigcerdà, Cor Eurídice); Daniel Martin (Carol

en Musique, Capella de Santa Maria de Puigcerdà); Xavier Martín (Cor Casa Pairal Andorra); Agnès Mas (Ensemble Vocal de Cerdagne); Tania Todorova (Coral Flor de Neu); Xavier Valiente (Cor ADIS).

També als músics que són suport del treball de les corals: Dani Aragüés, Chantal Chevillon, Clement Chevillon, Diana González; Sonia Lanau; Nicolas Licciardi, Albert Martín, Laia Martín, Carles Miguel, Jane Murray i Gorka Peñarroja.

Finalment una abraçada al públic fidel que any rere any ens ha acompanyat i el desig de retrobar-nos, al més aviat possible, fent música, fent cultura, fent patrimoni.

2019. Cant Comú. XX Trobada.

2019. XX Trobada de Corals. D'esquerra a dreta: Rafel Llobet (Cor Signum); Lluís Obiols (CVC); Carme Baulenas (Capella de Santa Maria); Marc Pons (Coral EMMIF); Pau Recha (Coral de Bellver); Albert Piñeira (Coral Flor de Neu); Michelle Komaroff (presidenta Carol en Musique); Mary Carme Ramon (Coral Cerdanya Canta i a 4Cors).

—
Link vídeos

<http://www.pirineustv.cat/2019/09/30/uns-170-cantaires-a-la-20a-trobada-de-corals-de-cerdanya/>

<https://www.facebook.com/consellcomarcadelacerdanya/videos/2255258068053204/>

<https://www.facebook.com/consellcomarcadelacerdanya/videos/xix-trobada-de-corals-de-tall%C3%B3-gr%C3%A0cies-coral-emmif-coral-de-bellver-coral-flor-d/310058326478248/>

—

 Querol _REVISTA
CULTURAL
DE Cerdanya

NÚM. 27
TARDOR 2020

Grup de Recerca
de Cerdanya